

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI
MINERVA.

Nemzeti
FOLYÓ-ÍRÁS.

Kilenczedik évi Folyamat.

1834.

(*MÁSODIK KÖTET.*)

A' Felséges kir. Magyar Helytartó-Tanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

ELLINGER ISTVÁN' Cs. Kir. priv. Könyvnyomtató és Áros'
betűivel 's költségein.

Él Magyar, áll Buda még!

KISFALUDY KÁROI

1945 3003

1.

A' Tudósok' itélésbeli botlásairól (praejudiciumiról) rövid vonások.

Ez a' gondolat, hogy az Isten jó, 's minden munkáit jókká teremtette; a' maga határán túl-vive, sokakban azt szülte; hogy a' világos rossz-szat is jónak mondanák. — Hogy Ádám mintegy az Isten' kezéből jött ki, azt a' gondolatot szülte némelyekben, hogy az első embert szinte Angyallá tennék. — A' természet állapotjának helytelen 's felettébb nagy tökéletességbeli képzelése azt mívelte: hogy a' mostani romlottság' állapotja igen nyavalyásnak festetnék-le. — Az Isten' dicsőossége mellett való vak buzgóság szülte azt a' rendetlenséget, hogy még rossz úton, módon is tisztelnék az Istent. — Az emberi nyavalyásságnak rendkívül való nagyítása szülte azt, hogy az embert mindenre tehetetlennek gondolnák, úgy hogy az Istennek kellett mindeneket immediate kijelenteni; az okosság az emberben mindenre tehetetlen lenne; e' világi dolgok rendi (seriesse) a' tökéletességtől igen messze-távol esett volna; erre nézve lett legyen amaz olly sok számmal esett csudáknak szükséges volta; ezért kerestek 's találtak mindenütt a' Sz. Írásban is csudákat; mivel azt tartották, hogy csak az az Isten' munkája, a' mi csuda; 's a' mit az okosság fel nem ér. — Ugyan azon emberi romlottságnak 's tehetetlen-

ségnek nagyra terjesztése mívelte azt, hogy a' mi szépet 's helyest a' külső irók' irásába látnának, arról azt mondanák, hogy mind a' Sz. Irásból vétetett, és minden tudománynak 's mesterségnek ott volna fundamentoma letéve; a' honnan azok, kiknek irásiba az a' szép 's helyes találatnék, vagy magok olvasták a' Sz. Irást, vagy azon emberekkel társalkodtak, kiknél a' Sz. Irás' könyve esmeretes volt. — Hogy az Ekklesiái Atyák (Patres Ecclesiae) közelebb éltek az Apostolokhoz, abból azt hozták ki, hogy az ő irások tökéletes, 's merő azon Amen volna; a' honnan minden szavaikat meg annyi argumentomoknak vették. — Ha valamely derék ember a' dióval játszó Esópussal, vagy kisdud gyermekével enyelgő uralkodóval magát néha elereszti, 's nyájas tréfára fordítja; arról ugy gondolkoznak, hogy minden nagy elmének volna valami bolondoskodása (deliriuma), mintha csak az volna a' bölcs, kit a' Stoikusok annak festettek. — A' vadak közt találatott egy két embernek jól meg nem vizsgált környülállási, csinálták azt, hogy talám ha magára hagyatnék az ember, semmire alkalmas nem lenne: mint ha az igen különböző környülállások még a' társaságban is nem mutathatnának olly embert, ki semmire nem alkalmas. — Sok utazók csak egy két helység lakossinak szokásit 's magok viseletét, 's azokat is csak egy oldalról tekintve adják elő, 's azokból az egész Nemzetet akarják karakterizálni; így lett az a' bal ítélés, hogy némelly Nemzetnél nem volna, sem vallás, sem pap, sem templom, sem erkölcs, 's valami jónak követése. — Az a' gondolat, hogy a' természet mindenütt magához hasonló volna, szülte azt, hogy azon hím és nőstény nemeket

(sexusokat) mellyeket az élő állatok országában látnak, a' természetnek más országában is meglenni gondolják. — A' világ dolgainak szoros egybeköttetéséről (nexussáru) való igen kiszélesített értelem tselekedte azt; hogy mindenütt fel'slemenő lajtorját gondolnának, mellynek mindazáltal fogait magok kények 's szabadságok szerint csinálják ki. — Az Ekkle'sia feje' csalhatatlansága azt szülte, hogy némelly törvényt-folytatók (Juristák) a' kétséges esetekben hol illy kérdés forog, a' polgári törvényt (civile Just) kellé követni, vagy az Ekkle'siai törvényt (canonicum Just), mindenkor készebbek a' canonicum Just követni. — Ördögi, boszorkányos tselekedetekkel azok trágyázzák a' physikát, természet tudományát, kik a' természeti munkákat, 's azoknak törvényeit nem esmérk. — Azok kapnak mindenütt csudát, kik a' természeti dolgok' törvényével esmeretlenek. — Azok tagadnak minden csudákat, kik vagy e' világ' rendit elég jónak 's változhatatlannak gondolják; vagy a' természeti dolgok' megmagyarázására eléggé megvilágosodtaknak hiszik magokat; vagy a' mit most meg nem foghatnak, azt a' jövőendő időkortól megfoghatónak tartják. — Némelly Juristák' irásiba a' Mágiáról való emlékezetét a' vitte bé; mivel a' természet' törvényét 's annak munkáit nem esmerték. — Némelly író azért citál minden igazság' megmutatására hol régi, hol új írókbul; mivel azt hiszi, hogy az igazság auctoritással tétetik igazsággá. Külömben az nem lehetne. — Az Ánglus, valami nevezetes találmányok találtattak Európában, azokat mind maga találmányinak tartja, mert nem akarja hinni, hogy másnak is feje legyen. — A' magyar írók a' Magyarnak egy

tulajdonságáról is annyiszor nem emlékeznek, mint annak vitézségéről; mert azt hiszik, hogy legnagyobb dicsőség embert ölni. — A' ki nemzetét meszsziról 's igen régi időrül erőlködik lehozni; azt tartja, hogy a' régiség tsinálja a' fényt 's dicsőiséget. — sokan, mikor a' törvényes esetekben arról van a' kérdés: szabad é ezt, vagy amazt tselekedni? azt mutogatják inkább: hogy az ez előtt is szokásban volt; mivel azt hiszik alattomban, hogy a' mi szokás, az már azzal jó is. — Sok magyar Iró megelégedik azzal, ha megmutogathatja, hogy ez vagy amaz törvény, a' vezérek alatt is, vagy Geizától, vagy az első Királytól Sz. Istvántól tétett; mert azt tartja, hogy a' mi régi; az jó és igaz. — A' régi törvények mellett azért buzgólkodik valaki olly hatalmasan; mert vagy azt tartja, hogy azok mind jók; vagy attól fél, hogy a' mi új változás lesz, az mind rossz lesz. — A' régít a' szokásokban 's törvényekben a' veti mind meg, a' ki azt gondolja, hogy ma egészszen más állapotja van a' Nemzetnek. — A' régi Irókat a' becsüli többre, ki nem akarja hinni, hogy a' Tudomány nevedhessék. — Ellenben az újjakban az lát többet; ki nem hiheti, hogy a' régiek' időkorai közt, aurea aetas is lehetett. — Az okosságot, okoskodást (ratiót) a' Theologiában az nem szenvedheti, a' ki azt tartja, hogy az egész Theologia miraculum; valóságos csuda. — Ellenben az viszi mindenüvé bé, a' ki abban soholt emberi értelmet meghaladó, 's attól különböző dolgot nem akar látni. — A' pogányok' virtussait a' nézi le, 's a' nevezi fényes-vétkeknek; a' ki nem hiszi, hogy az Isten más úton, a' Sz. Iráson kívül az embereket igazgatná, 's azoknak eleikbe kötelességeiket

kiszabná. — A' ki azt állítja, hogy valakiben egy virtus meg vagyon, abban a' több virtusok is mind meg vagynak; a' kiben egy nincsen meg, abban egy sincsen; az olyan nem csak minden virtusokat olly szorossan egybeköttetteknek 's egy természetűeknek gondol, hogy csak egy virtus volna, nem több egymástól megkülömböztettek; hanem az olyan csak azt tartja virtusnak, a' mi tökéletes, mellyben semmi grádus, nevededés nem volna. — A' ki az elmés közmondásokhoz erőssen ragaszkodik, 's azokkal akar bizonyítani, (demonstrálni) az olyan alattomban ezt a' fő-állítmányt (principiumot) hiszi: vox populi vox Dei, a' nép' szava, Isten' szava; vagy consensus aliorum probat veritatem; a' mások' megegyezése az igazat kimutatja: melly a' legnagyobb képtelenség' megmutatására, bizonyítására is sokszor fordítottatik; vagy azt állítja az illyen, hogy a' természet némelly igazságokat úgy belénk óltott, hogy azokat előre minden tanítás nélkül tudhassuk; mellyet a' tapasztalás meghamisít. — Vagynak, kik a' Philosophiába idegen bizonyító principiumokat vittek bé, 's némelly igazságokat, hol a' régiségből, hol a' szokásból, hol a' consensusból, hol a' közmondásokból, hol példákból mutogatnak; mellyel feltézik, hogy azok mind jó kútfők, mind igazak, 's megnem csalnak. — A' melly Prókátor az újjabb újjabb causák' decisioját, ügyek' lefolyását, magának feljegyezi, a' végre, hogy mikor hasonló causák jönnek elő; azokkal demonstráljon: az azt gondolja, hogy az egyszer előfordult 's lefolyt causa, még másszor is elő jön; holott mind más, még más dolgok történnek az ég alatt, 's két egymáshoz mindenekben hasonló nem is lehet: de ha ugyan az jönne is

elé; még is a' lenne az első kérdés: Vallyon a' minapi éppen ilyen színű causában helyes volt é a' decisio. — A' ki valamely dologról vagy személyről igen balúl itél; elfelejtette annak jobb oldalát megnézni. — A' ki pedig mindenről jól itél, az a' bal oldalát nem nézi a' dolognak 's személynek. — A' ki az álmoknak igen erősen hiszen, az vagy nem tudja, vagy nem akarja azokat az ideák' természeti egybeköttetéséből magyarázni. — A' ki egy álomnak sem hiszen, az mindent az ideák' egymással való egybeköttetéséből akar kimagyarázni. — A' ki ugy okoskodik, hogy az Isten a' hosszú életet a' törvény' megtartásáért adja; az az öreg embereket mind igaz és kegyes emberekké teszi; 's az hamar meghóltakat kegyetlenekké és gonoszokká. — A' ki azt tartja, hogy a' gazdagságot 's egészséget az Isten azoknak adja, kiket szeret; az majd a' gonosz embereket is, Istennek tetsző emberekké teszi. — A' ki szorossan hiszi, hogy a' Physicus mundus erőssen megegyez a' morálissal, az kéntelen azt mívelni, hogy mikor nagy bővség vagyon 's áldás, az embereket mind igen jó erkölcsűeknek hidje. — A' ki azon regula mellé, hogy minden hetedik esztendő a' termésre nézve változik, szorossan mellé köti magát; az sok bőv hetedik esztendőből szűköt, sok szűkből bővet fog tsinálni; mert különben nem találja. — A' ki azt itéli, hogy nehezebb a' virtus' útja, mint a' vétéké; az olyan a' jó temperamentomú 's szép ajándékú embert is igen rosszszá teszi, vagy előre annak képzei. — A' ki pedig a' vétket tartja nehezebbnek; az olyan a' rossz természet' romlottságát is igen gyengének képzei, 's a' rosszra tehetetlennek. — A' Sociniánus mikor nem kép-

zelheti, hogy a' Jézus Istennek fia ártatlan lévén, másokért szenvedhetett volna, kéntelen is megesmervén a' Krisztus élete históriája' igazságát; azt is kéntelen megengedni, hogy az ártatlan Jézus magáért szenvedett. — A' ki az hit-beli kétségek' (controversiák) eligazítására főítelő Bírát akar tenni; kéntelen, hogy vagy egy embernek is azt a' hatalmat ne adja, meggondolván az emberi értelem' szoros határok közt való létét; vagy minden embernek megadja, valaki csak megvilágosodott értelemmel vagon felruházva. — A' ki azt állítja, hogy a' Nemzet semmit nem tészon a' tudományra, tudományok 's mesterségek' külömbségére; az elfelejti, hogy vagon nem csak genius seculi, hanem genius populi, nationis, familiae, hominis: e' mellett midón a' Bilder-galleriának külön szobáiban megfordúl, mellyeket Akadémiáknak neveznek, elfelejti, hogy más az Olasz, más a' Hollandiai, más a' Német Akadémia, 's mindeniknek külömböző bélyege vagon. — A' ki azt tartja, hogy minden időkorúnak 's állapotúnak egy grádusú meggyőzöttetése van az igazság iránt; az azt tartja, hogy mind azoknak egyarányú nézések, esmeretek 's világosságok vagon. — A' ki azt mondja, hogy a' közönségesebb csak halomáson fundáltatott, de még is olly hitelben lévő igazságok, mint a' millyenek a' Mathematicumok; olly erősen meggyőzik az emberek közt az allsorsúakat, mint a' leg megvilágosottabbakat, mellynek oka a' volna, hogy az honnan nagyobb grádussal kimarad a' mások ellentmondása; ott az igazság hathatósabban munkálódik: az illyen tartozik hinni, hogy a' defectus effectust hoz elő; és azt is, hogy az emberi természet demonstrandi principiumai közt, meg-

van az ellent nem mondás principiuma is; és hogy a' hol az ellent mondás meg van: ott nem hihet az ember olly erőssen. — Nem kevés hibák esnek akkor, mikor az ember az abstractumokról tsinál következeseket a' concretumokra; mivel a' világon semmi nincs egyéb, hanem substantia, vis, és ennek effectuma; ezek pedig más szóval neveztetve: concretumok; a' mit abstractumnak mondunk, az magára nincs, mert az a' léleknek a' concretumról való gondolatja, nézése; már a' mint a' léleknek nézési annak ereje szerint különböznek különböző lelkekre nézve, ugy az abstractumok is, azoknak munkái különböznek; meglehet már, hogy egy ember lelkének in abstracto készült gondolatja, vagy a' Morálban, vagy a' Physikában, vagy a' Mathesisben közelebb járjon a' concretumhoz, a' valósághoz, a' világossághoz, az igazsághoz, a' bizonyosság felsőbb grádusához, mint a' másé. — Hibázik Kánt, ki azt mondja: hármat kell egymástól megkülömböztetni, u. m. a' semmit, a' valóságot vagy substantiát, és az actiót, mivel vagy nincsen valami, vagy vagyon; vagy egyszer'smind nincsen is, vagyon is, millyen az actió, melly szerint Kánt a' semmiről is philosophálni kívánt, 's azt a' világ' seriesébe teszi. — De ha meghagyjuk a' semmit, az egész természetet a' semmi és valóság nevezettel beérjük, — a' mennyi nincsent és vagyont az actióba találhatni, mint phaenomenonban, annyit a' substantiában is lehet találni, mint phaenomenonban; vagy ugy kell hát szóllani a' Philosophusnak, mint a' dolog van; ott pedig semmi és valóság elég; vagy ugy a' mint csak nekünk tetszik; ugy pedig e' jó ki: hogy semmi és valami, avagy phaenomenon. — Hi-

bázik a' ki azt mondja, hogy a' ki valamit tanul, annak mindent kell tanulni, mert különbben semmit sem fog tudni. Ha emberről, nem Istenről van a' szó, másképpen van a' dolog; mert nem is születik az ember mindenre, nem is születtetetik, a' kinek a' természet kedvez is, csak többekre alkalmas, nem mindenre. De vagynak olly tudományok, mellyek csak phaenomenonok körül járnak, 's érzékenységet illető regulákon álnak, mint a' muzsika, festés, mettszés, kertészség; ezeket lehet tudni, érteni, tökéletes-ségre vinni, mellyre vitettethetnek; physica, chymia, mathesis nélkül is: Ugy a' gyermek, ki a' huszonöt betűket tanulja, megtanulhatja azokat a' nélkül, hogy tudhatná mi a' nyomtatás, mi a' nyelv, beszéd, grammatika 's a' t. — Hibáz az a' ki azt állítja, hogy semmit nem tudhatunk, hanem ha annak ellenkezőjét is tudjuk; mert a' mi természetünk sem úgy van alkotva, hogy ellenkezők' tanulását kívánná; minden dolognak nincs is ellenkezője; mert a' substantiák nem ellenkezők egymással; az ellenkezés csak a' phaenomenonokban van. A' különböző dolgok' tanulása pedig szükséges annak világosítására, a' mit meg akarunk esmerni: A' kis gyermek esmerheti az Apját, ha soha senkit más nem látott is; a' ki legelőbb a' bort kóstolta, ha minden liquort nem kóstolt is, még is meg-esmerhette, hogy bort ivott. — Nem csak fő-uralkodó indulat (praedominans affectus) vagon az emberben; hanem vagon fő-uralkodó érzés, képzelés, ítélés, okoskodás, kívánás, iszonyodás is. — Nem csak a' képzelésnek vagon hathatós ereje, hanem vagon az érzésnek is, ítélésnek is, okoskodásnak is, indulatoknak is, hajlandóságoknak is, kívánásnak és iszonyo-

dásnak is, — de mind ezeknek gyengeségek is
 vagyon. — Nem maga tsinálja az ember magá-
 nak a' bátorságot, hanem a' természet adja:
 ezért nem lehet valakiből némelly bátortalansá-
 got kivenni; ezért esik meg, hogy valaki egy
 dologban bátor legyen, másban bátortalan; a'
 nevelés ha valakiben tehet valamit, azért tehet,
 mivel a' természet úgy disponálta azt, hogy te-
 hessen: ugyan csak az ilyen emberi indulatok,
 hajlandóságok, tselekedetek' mysteriumait ma-
 gának az embernek physica constitutiojának tit-
 kaiból lehetne megérteni. — Nem mind kicsiny
 az, a' mit az ember annak állít; az egyes szám
 végetlenül nagy mennyiség; mert végetlen
 nagy summához lehet azt egyenlővé tenni; úgy
 az egy és kettő között nem kicsiny lépés vagyon,
 mert ez az általmenetel végetlenül nagy mennyisé-
 gek' seriesséből áll; ha már ezen dátumokat is
 így egyenkint magokra egészszer megfogni,
 megmérni, megítélni bajos, sőt csak nem lehe-
 tetlen; úgy még bajosabb, ha duplázza az em-
 ber; bajosabb ha addálja, subtrahálja, multi-
 plikálja; ezért lehet már mondani, hogy nehe-
 zebb ennek az igazságnak: kétszer kettő négy,
 megértése, mint tartják közönségesen. — A'
 líneáknak méréséről megadja kiki, hogy azok-
 nak mérése nem bizonyos; mert nagyságát soha
 nem lehet egy líneának is accurate determinál-
 ni; miért ne volna már ez igaz egyéb mérté-
 kekről is, a' számról is, melly hasonlóképpen
 mennyiség (quantitas.) — Mi úgy vagyunk al-
 kotva, hogy semmit egyebet nem tudhatunk,
 hanem csak effectust; az effectusokban pedig
 mindenütt vagynak valami grádusok; a' hol grá-
 dus van, ott quantitas van; a' quantitást accu-
 rate megmérni sehol nem lehet: tehát egy ef-

fectust is accurate nem értünk. — A' dologtól elvont igazságok (abstracta veritások) és effectum' munkái a' mi lelkünk gondolkodó erejének, 's annak az erőnek tehetségétől, dolgozása' hathatóságától (intensiojától), akkori állásától függenek, mikor dolgozik, 's mellyben az abstractumokat tsinálja; tehát azokból kellene 's lehetne az abstractumokat megítélni. — Kétkedni lehet, hogy egy olyan gondolkodó valóságnak, melly concretummal 's compositummal szorosan egybe vagyon köttetve, lehessen é abstractumot tsinálni; vagy inkább az az abstractum, mellyet tsinál, csak közelítés az abstractumhoz, de minden concretumtól nem üres; e' szerint az emberek csak ugy különböznenek egymástól; a' mint egyik jobban tisztítaná a' maga abstracta notióit a' concretumoktól, mint a' másik; az oktan állatok pedig csak azzal esnének az embernél alábbatska, hogy több concretum van az ő esmeretökben, ítélésükben és okoskodásokban. — A' létellel bíró dolgok' nevei közt a' nyelvekben egy név sincs olyan, melly a' dolognak valóságát kifejezné; hanem azok a' nevek a' dolognak csak egy, vagy más tapasztalt tulajdonságát jelentik: mint az hang, csengettyű, ezen dolgoknak csak hangját teszik. — A' causa és effectus közt micsoda egybeköttetés, hasonlatosság, vagy különbség legyen, senki nem tudja; mert a' causát sehöl sem esméri senki; az effectusban sem azt esmérjük, a' mit valóságnak mondunk, hanem csak valami külső érzékenységekbe tűnő tulajdonságokat; nem is lehet többre mennünk, valamíg ez a' természetünk megmarad, hogy a' külső érzékenységek után halgassunk: ugyan mi köze is van a' nádméz particuláinak az édesség-

gel: egy hegedű hurnak az hanggal, a' rózsa leveleknek a' jó szaggal. — A' természetben minden merő csudálatos; mert a' fűből, mellyet az állatok megesznek, vér, hús, csont, tej 's egyebek lesznek, a' fűbe pedig azok nem voltak; ha ki egy fát meggyújt, abból különböző színű lángok jönnek ki, mellyeknek a' fával semmi hasonlatosságok nincs; egybe az erő a' kicsinységgel vagyon egybeköttetve, mint a' puska porba, borsban. 's a' t. — Közönségesen azt tartjuk, hogy e' világ' seriessében, egy effectus causája a' másiknak, melly utánna következik; de a' fá hogy lehessen a' meggyulás után a' belőlle kijövő fényességnek causája, bajos megérteni, mert egymástól különböznek; erre nézve a' causákról, effectusokról, e' világi effectusok' serieséről formált argumentum csak hasonlatosság szerint való (analogicum). Az efféle bal-ítéletekről teendő vonásokat folytathatja valaki többekben is.

Szigethi Gy. Mihály,

Professor, Székely-Udvarhelyt.

2.

HONTÖRTÉNETI TÖREDÉKEK.

(Folytatás.)

III.

Nagy Lucsei Dóczy Orbán' viselt dolgaiból.

Erdélyben született: Mátyás Király 1479-dik esztendőben Kincstárosnak tette. Bonfin. Dec. 4. lib. 5. így ír rólla. „Ő midőn e' hivatalban ügyességet, gyorsaságot, tapasztalást, türeelmet, ritka emberséget, hűséget, és nagy jámborságot mutatna; a' Felség' vélekedését annyira fellül málta, hogy örökös Kincstárosának nevezte ki: mert úgy esmerte mint jeles erkölcsökkel ékeskedőt, bármelley fontos dologra alkalmatost, kinek szíve távol volt minden kevélységtől, és tudományának fityogtatásától: a' ki minden erejét Királlyá akaratjának tellyesítésére használta. Évek' teldegelésével pedig hűsége, virtusa, és szorgalmatossága annyira megnyerte a' Felség' kegyelmét, hogy általa a' többi barátinak eleikbe tétetvén, sok rendű tisztségekkel és nagy gazdagsággal jutalmaztatta. Dóczy pedig mennél nagyobb tekintetre 's hatalomra emeltetett; annál leereszkedőbb szokott lenni. Mivel pedig álhatatlan a' szerencse; őt is kezdette megrázni. Ugyan is kevésbe múlt az irigyek' rágalmozásából hogy tömlöczbe nem került; tekintetes hűsége, jámborsága, 's ártatlan élete megmentette a'

fedhetetlen és a Királynak nagyon hasznos férjfit. Még a Királyné is közbe tette magát felséges uránál érette, mutogatván, hogy a ki nélkül károsan lehetne el; ne engedné méltatlanul az irigységtől elnyomtatni. Nem lehet tagadni, hogy a vitéz és tanult Fejedelem néha a vádlók- és rágalmozókra halgatott; 's eképpen barátjai ellen kegyetlenkedett. Fejedelmi jótéteménnyel, mellyel most őket szeretetéhez kapcsolta, az árulkodók ingerléséből felség-bántásnak lett oka. Továbbat naponkint tapasztalván az Orbán jámorságát, fedhetetlen türelmét, okosságát, engedelmességét, a dologba mély belátását — a kárhoztatásnak legkissebb oka se lehetett. Esméretes dolog mindenek előtt a mi Hainburg ostroma alatt történt. Mátyás Király pénze és katonája igen kezdett fogyni; Budáról hozzá parancsolja Dóczyt, szükségét eleibe terjeszti, nagy plánumát kinyilatkoztatja. Magától elbocsátván így szólla hozzá: Orbánom a mire szükségünk van, serénységed, hű vóltod és szeretetedhez képpeszt róla gondoskodj; és mint szándékunknak 's győzedelmünknek eszközlőjét, segítségét tartson meg az Isten! hetek mulva 5000 fegyverest indított táborba; mennyit a Király Magyar-országban katonaszedéssel nem gyűjthetett volna. Eképpen a dolog hamarsága — és jótét nagyságával felül múlván az országló varakozását, így szóllt ez: „Illy derék embert Magyar-ország tán száz esztendő alatt se szült.“ Már most a királyi kegyelmet tellyes mértékben bírta: győri, majd egri püspökségre magasztaltatott. —

Mátyás mind eddig erősen vívta Német-úfvárt; a polgárok, és a védlő katonák igen erősen ellene állván. Hasztalanul annyira kifogyott a kincstár, hogy a vitéz Király továbbá hadassainak maradékát nem táplálhatta, se számokat ujjoncokkal nem nevelhette: pedig az a hír szárnyalt, hogy az ellenség nagy erővel nyo-

múl Német-újvárhoz. Annakokáért kérte Orbán Kincstárost, hogy bebizonyított serénysége 's jó indulatja szerint mintcsak lehet küldjön neki pénzt és katonákat: hogy a' dolog' végire közelítésénél iparkodása füstbe ne menjen: mélyen tisztelt Fejedelme' parancsolatja újjonti kedves fáradságot tett vállaira Orbánnak: örült hogy módja lett hűségét ismét megmutatni. Az egi gyűlésben katona-szedést rendelt, pénzét össze-tette, barátjaitól is kölcsönözött: így felfegyverkezett katonákat tulajdon költségén küldött a' Fejedelemnek: a' ki hűsége, — és gyorsalkodásáért nem késett királyi magas megelégedését kinyilatkoztatni. Ilyen szolgálattal annyira megnyerte felséges szívét, hogy őt holtá napjáig szerette. Mikor a' magyar vitézi erőnek kéntelenítetett engedni Német-újvár, Orbán a' győzelem-pompázók közt kísérté Mátyást a' városba. Bécs is fejet hajtván e' nagy Királynak, odavaló Püspöknek rendelte.

Végezván pedig az egyetlen-egy Mátyás világi pályáját — király-választásra Pestre ország-gyűlést hirdetett: tehát Palatinus is volt. *) Megtetszik Dec. 1. lib. 1. „Időnkben Orbán ült Eger' püspöki székében, ki a' boldogult Mátyás' uralkodásában hírre emelkedett. Olly nagy tanácsu és bölcsességű vala ő, hogy a' győzhetetlen Fejedelemmel első pólczon fénylett; mindeneket rendelt, örökös kincstári, és sok éven át testőri fő tisztséget vagy nádori hivatalt viselt. Magas kövér testű, nyájas és tiszteletes arcú, igen jámbor, maga mérséklő, munkát felettebb győző, szint a' vesztegetésig adakozó, tudományosokat különösen szerető vala. Királyunknak minden gondja rajta feküdt; az ennek tanácsára halgatott; ez mindenképp igyekezett hogy urának kegyelmességét szüntelenül bírja. A' vett sérelmeket fe-

*) Zápolya Nádor' halálával.

ledte, nagy lelkéhez képpest a' haragot és boszszantást magában elnyomta; mindent egyenlő szívvél viselt; a' szerencse vagy szerencsétlenség meg nem változtatta; az övéinek rendkívül szeretője, barátainak hódoló, mindenek előtt a' legkedvesebb, az adakozásban igen buzgó indulatú. Esztendőnkint mintegy 30,000 arany jövedelemmel bírt; belőle csak annyit használt, mennyi teste' fentartására kivántatott. Udvara fénylett; nemesekkel és fejedelmi férjfiakkal teledezett: nagyon gazdag asztalt tartott, de öltözetére keveset költött: ünnepi köntöse 30 aranyból nem ért többet, házi és külső foglalatosságbeli viseletét 8 aranyra lehetett becsülni. Ellenben az Isten' dicsőssége, — vagy emberek' felsegélésére megkívántató dolgokban olly igen adakozónak és bőkezűnek lehet mondani; hogy az időben Pannónia hozzá hasonlót nem mutathatott. A' köz igazság' gyakorlásával, mértékletességgel, vallással, nyájas beszéddel ugy ékeskedett, hogy kinek kinek szeretetét, tiszteletét méltán megnyerte. E' legjobb atyát sokszor halottam szólni: „Ő éppen hogy jól él 's ruházkodik; egyebet nem használ az életben; a' mi onnét felmarad, Isten' dicsőségére és mások' hasznára költi.“ A' tanuló nemes ifjakat táplálta, a' szegényeket és nyomorultakat sok jótéteményével éltette, nagy számu tanulókat költségén nevelt, roppant és pompás templomokat építtetett, megyéje' ekklé'siáit nem csak fényes épületek; — hanem aranyos köntösök, — 's ezüst edényekkel ékesítette: egy szóval nem a' maga, de mások' hasznára élt: nem láttatni, hanem valósággal lenni kívánt. Még is senki se csudálhatja őt mint olly embert, ha meggondolja, hogy annyira nagy és böles Király volt az ő oktatója: és csak akkor lehet Orbánt tudni millyen lehetett, ha azt eszébe veszi valaki; minő nagy dolog volt

azon isteni Fejedelemnek mindenkben tetszeni 's a' t. Eddig Bonfini.

Irigyelvén hát a' végzés Mátyást a' Magyaroknak, mint feljebb említénk, a' Rákoson, meghívta Orbán Nádor és Püspök az ország' Rendjeit: mikor Bonfini' tudósítása szerint scytha (magyar) nyelven gyakran prédikált; hosszasan előadván, mennyi gonoszok fenyegetik Pannóniát a' közönséges versengések miatt: meglévén győződve, hogy a' Magyarokat terhes veszedelem fenyegeti; mert őket minden szomszédjaik gyűlölik a' sok háborúért: a' belső zenebonából végromlásnál mást nem reménylhetnek. Minthogy a' haza' közönséges attya szerint nézetett; annyi haszna lett beszédjének, hogy mindnyájan esküvéssel fogadták, hogy egy szívvel — lélekkel Királyt teendének, — a' választásban pártra nem szakadnak. Ugy is lett: Ulászlót hívták meg Királynak: hozzá ilyen beszédet tartott:

„Dicséretes Fejedelem! minekutánna az országlás' hatalmát, és köztársaságot hűséged', — és bölcsességedre okosan és törvényesen bízunk; semmit jobban nem kívánunk, és a' Fő-gondviseléstől imádságinkkal nem kérünk; — minthogy dicsőségednek 's várakozásunknak, Pannónia reményének és boldogságának eleget tégy. Miben nincs több akadály, mint tehetség: ha te azon maradsz (magadnál leszel, az az olyan mint vagy); az ősi és veled született virtusoktól el nem tántorodsz, — mind azon dolgok, valamik néked 's nekünk hasznosok, bőven meglesznek. Minthogy hiedelmünk-ként az égi-valók minden szerencsédben megegyeztek: a' kit igen kegyesnek 's vallást szeretőnek esmertünk; — hűségünket mindenütt tapasztalni fogod. Mire nézve méltóságodat boldogságunkkal Felségednek ajánljuk, — hogy midőn mind két részről jól reménylhetünk; a' dicsőség és közjó felmaradásán közösen munkálódjunk.

Másutt arról is emlékezik Bonfini, hogy mikor a' szent korona Visegrádról Budára a' papi és világi Főrendek sokadalmának kíséretével, Szűz Mária templomába Ulászló' koronáztatása végett vitetett, — Orbán és Báthory István, választott örök győzedelmi kocsin vitték kezeiken feltartva, kísértetvén a' Királytól és Magnások' népes seregétől. Budára érvén, a' várban letétetett a' koronázás' napjáig.

Az igen fényes hivatalu, és közönségesen tisztelt Dóczy Orbán, a' hajdani dicsőséges és hatalmas Királyoknak felséges pompája, — már ma pedig gyász-moh lepte romladékony palotájok' gyász-üregében nyugszik. A' falból kiálló kőtábla jeleli portetemenek hollétét: mellybe vésetett M.CCCC.LXXXIII: a' kő' közepén négy czímer szemléltethető; egyikben láttatik felfelé menni az oroszlan: alól csillag, felül püspöki süveg képsztetik: az övének esmértetik. Legalól ezen szavak vésettek be: Urbano Pon. agriensi ex Nagy-Luch oriundo, et stirpe Transilvano post Regis Mat. tovább nem lehet olvasni.

IV.

BAKÁTS TAMÁS.

Szathmár Vármegyében Erdődön Drágfy Bertalan jobbagyától, — így alacsony nemből született ugyan; de a' tudományokat szerető indulatjával, és termékeny elméjével származása' csekélységét bőven kipótolta. Bécsben és Páduában tanulását végezvén, 's hazajövetelekor Mátyás Király' kegyelmébe ajánlatván, elsőben az erdői prépostságot nyerte; melly akkor Kanonokok' col-

legiunna, — 's az ország' levéltárjával jeleskedett. *) A' nemes elméket becsülő Fejedelme hazánkknak egyik fő hivatalból másakra emelte, tudni illik; zágrábi, győri püspökségre — egyszer'smind udvari titoknokságra. Idővel Ulászló' vagy a' Pápák' kegyelméből Korona-őr**), Fő-kancellár, esztergomi Érsek, Kardinál, konstantinápolyi Pátriárka lett.

Mennyire szerette ő nemzetét, és milyen háládatos volt nagy jóltévéje Mátyás Király' emlékezte eránt, — bizonyos ebből, hogy mikor mások nem tartották meg szavokat, kik Mátyásnak ígérték, — mint Orbán Püspök is, hogy halála után Corvin Jánost fogják a' királyi székbe segíteni: Bakáts Tamás tántoríthatlan maradt: sőt az ország-gyűlésén ő vállalt Szónokságot János mellett, hogy Királynak választatnék. ***)

Ulászló nyervén el a' koronát; katonáival Szombat-helyet a' Maximilián fegyvereseitől vissza vettette; közülök 78 embert fogságra ejtvén. Majd Ulászló Tamást küldötte Báthory István Országbíró, — és erdélyi Vajdával meghatalmazott követül Maximiliánhoz békeséget kötni. Azon nevezetes házassági kötést is ő vitte véghez Bécsben a' Sz. István templomában, midőn 1515. esztendőben — Ferdinánd (Maximilián' fia) Ulászló Annát; Lajos Herczeg pedig (Ulászló' gyermeke) Ferdinánd Máriát eljegyezte. Ekkor őt a' Bécsi Egyetem' kiküldöttsége orációval tisztelte.

*) A' Közhasznú Esméreték Tára Tamást titeli Praepostnak nevezi: ellenben Szűts Antal a' Speculum Jaurinensis Ecclesiae írója Erdődöt Titulinusnak hívja: innen Praepositura tituliensis nevezi: a' Nemzeti Plintarchus is. Vályi, Czövek, (Canabich Geogr.) Fejér (Hübner Lex.) nem említik.

**) Petrus Révay, de Sacra regni Hungariae Corona.

***) Palma in vita Mathiae C.

Ez időben az Ulászló tehetetlen fejedelemségében mind inkább kezdett a' Nemzet elpuhulni, a' hadtól magát vonogatni; ellenben az igen nevedő török hatalom végronlással fenyegette Magyar-országot. Most mikor Bajazet Császár ellen Selim fia fegyvert fogott, kedvező alkalmatosságot vett észre Bakáts a' Törököt megtámadni: tehát Királya' engedelméből sok és fényes kísérettel 1513. Rómába indult: mint mondatik azért is, hogy mikor Július a' lateranumi gyűlésre meghívta, előre jóakarókat szerezzen jövendőben a' pápaságot elnyer-
ni. *) A' Velencei köztársaság' birtokain keresztül utazásában, a' tanács' rendelkezéséből pompás kiküldöttséggel fogadtatott, és gazdag vendégségekkel tiszteltetett: mivel a' Velenceiek' kérésére szövetséget eszközölt Ulászlónál a' Török ellen. Hogy hát őket a' Király katonával segíthesse; 20 ezer aranyat adott a' kincstárba. **) Rómához érvén, tisztelet okáért eleibe ment Lang Máté és Anagninus Kardináloktul örömmel fogadtatván, a' Pápa udvarába vezetett; hol csaknem esztendőn felül nagy fényességet és adakozást gyakorolva mulatott. Mikor meghalt Július, a' választó gyűlésben volt és voksokat nyert. Hanem a' több Kardinálok' akaratjából Medici (Medicaeus) Kardinál lett Pápa X-dik Leo nevezettel. Külömben Bakáts Érsek is nagy tiszteletre méltatott u. m. a' római Sz. egyház született követének Legatus-natus kineveztetett, Sz. István' ideje óta hazánkban Bakáts előtt más nem hívatott képp. Továbbá mint-hogy kérésére Leo se pénzt, se katonát nem adhatott, környülménye szerint; vallásbeli eszközökhöz nyúlt tudni illik; megengedte a' bűnbocsánat' hirdetését. ***) A'

*) Közhasznu Esméreték' Tára.

**) Nemzeti Plutarchus.

***) Nemzeti Plutarchus, Tőle hát nem telt? mivel az építőket és mívészeket gazdagon fizette. Tudjuk mennyire

haza szorongató környülményében kegyes volt Bakáts' szándéka: de igen szerencsétlen kimenetelű. Mert a' nagyon engedelmes és jussaira keveset ügyelő igazgatás miatt, az ország' adója kellete szerint nem ment a' kincstárba: már pedig tudni való, hogy a' pénz nervus rerum gerendarum. A' Kardinál az ország' gyűlésén előadta, mit végzett Rómában, és hogy a' Bulla' kihirdetésével a' Török ellen sereget akarna gyűjteni. Egy része a' Karoknak és Rendeknek úgy ítélte; hogy jobb lenne békét hagyni: a' másik rész pedig hasznosnak látván az ellenséget megtámadni; — elhatározta a' Bulla' kihirdetését. Telekdy István Kincstáros felvilágosítván azt, hogy nincs pénz a' kincstárban, jónak tartotta hadat indítani; de úgy, hogy a' hadra adatandó pénzért hirdetessék bűnbocsínat, és azon szedettessenek katonák: mert különben majd csak a' nép' sepreje és munka kerülők fognak öszve seregleni. A' fő Rende' vetélkedését Ulászló lesütött fővel halgatván se jót, se rosszat nem szólt; megvettetett a' többségtől a' Telekdy bölcs javallatja: minden templomokban hírül lett a' bűnbocsínat; 40 ezer ingyen élő és mezei munkás tódult öszve. Az ország' veszedelmét még inkább nevelte az, hogy Dó-

óhajtotta, hogy a' Sz. Péter temploma éltében felépüljön: azért is Raphaelt építés' fő igazgatóvá rendelte 300 arany esztendei fizetéssel. E' végett Róma körül több mértföldéken ásatta ki sírjokból a' márvány emlékeket 's oszlopokat. De halála miatt (1521. eszt.) nem érhetette meg a' templom' felépülését. Továbbá a' Vaticanumbhoz 3 emeletű portionst építtetett: a' középsőt Raphaël festette ki Loggié di Rafallo. Ugyan csak a' Vaticanum némelly szobáira Arrásban (Flandria' városa) készíttetett drága szőnyegeket 70 ezer koronás aranyakkal fizette, a' Török ellen milly sok katonákat lehetett volna felfegyverkeztetni ennyi pénzel, — ha a' keresztyénség' legszebb templomára kellett is költenie.

za Gyuri, kit a' Király azon nem régiben kimutatott nagy vitézségéért, hogy pár viadalban Aly epirotai Bassát levágván nemességgel, aranyláncz, — és jószággal jutalmaztatta meg; a' porseregnek tétetett vezérévé. Mivel pedig a' parasztság elhagyta telekét, az urak erővel is vissza vonták jobbágyaikat. Ennek a' híre elhatott a' pesti táborba: már most Dózsa irtóztató vad táborát a' nemesek' öldöklésére, 's jószágaik' tűzzel vassal pusztítására fordította. *) Míglen Zápolya János és Bánfy Jakab' fegyverektől 1514. eszt. négy hólnapi kegyetlenségek után a' Kuruczok' fene rajja elemésztetett. Keserves befolyása lett e' gonosznak a' mohácsi veszedelemre: mert megfogyatkozván az ország' népessége, nem telt annyi katona a' vérmezejére, — vissza verni a' Törököt. *) Vértett a' Tamás Érsek szíve e' történeten; de már késő, — mivel ő volt a' rémítő veszély' szerzője, — akaratja ellen.

Mikor 1506. eszt. Anna Királyné ama' férjénél férj-fiasabb aszszony, ki okosságával sok dolgot értelmesen intézett, és az Ulászló' gyáva országlásából keletkező rosszszakat mennyire teheté, gátolta; — gyermek-ágyban meghalt; olly nagy bűnnek adta magát a' Király, hogy szinte esztendeig a' kormányal felhagyott, elei-

*) E' siralmas nemzet-mészárlást Istvánffy is megírta Hist. lib. 8: a' Királlyal több mint 500 főemberek estek el, 10,000 lovas, 12,000 gyalog katona: László esztergami Érsekkel Perényi Ferencz váradi, Paksy Balázs győri, Csaholi Ferencz csanádi, Palinaeus Törvénytudó boszniai, és Móre Filep pécsi Püspökök és több mások. Móre a' vérmezejéről nagy sebeivel kimenvén, és egy beregben lováról lefordulván kiadta lelkét: ott a' vele futó barbéllya gallyak alá temette: 's az övében lelt ezer arannyal elballagott. Az ellenség' kitakarodásakor tétett osztán sírjába ezen Püspök.

be senkit nem eresztett; innen az igazságtalanság, és erőszak hatalmat vett; Tamás járult a' Királyhoz: eleibe adta az ő haszontalan bánatosságából származott rosszakat, emlékeztette királyi tisztére. Hogy felvidítsa, jelentette az Atyáknak akarattját, kik Lajos fiát megkoronázni kívánnák. Ekkor Ulászló letette a' gyászt, és veres bársonyban mutatta meg magát a' népnek. Következõn Lajost másod évi korában 1507. esztendőben Székes-Fejérváron megkoronázta, a' hitet érte az atya tette le. Még mind ennyi hasznos hazafüni nagy tetteinél is több bizatott a' fő Magyarra: mert Ulászló vévén észre halálának közelítését, fija nevelőjének Bakáts Érseket rendelte Bornemisza János tanítójával: fő gondviselőjének pedig öccsét 'Sigmond lengyel Királyt: ezeket ugyan jó választással; de 'Sigmond távol-téte miatt mikor felnem ügyelhetne; a' fia, — és hazának kárára György brandenburgi Márk-Grófot, egy hehje-huhja *) és testi gyönyörbe merült embert nevezett ki. **) Míg a' két elsõbb vezette a' nagy következésü nevelést, édes remény biztatta a' Magyarokat; nagy tehetségek fejlõdtek ki a' felséges ifjúban: ennél is tovább ment az ország' gondoskodása; mert a' bácsi gyülésben az rendeltetett, hogy a' két nevelõhöz még 4 Püspök, 5 Zászlós, és 10 Nemes adattassék tanácsosnak. Ezeknek gyülésekbe gyakran járt a' kis Fejedelem, örömet halgatót, vélekedését õ is megmondotta. Hanem a' magok hasznát nézõ ros szívüek, 's György, az egymást felváltó multságokra csábítván, füstbe ment a' jó tanácslóknak minden iparkodása, — annál inkább; hogy különben Fejedelemnéhez illõ nevelést vett Mária is, az

*) Pálma.

**) Ezen szó a' tivornyázók 's vigadók' öröm-kiáltásától jön, hébj- huhj!

ura vígság kereső természetét követte. Fájt ezen a' szíve Bakátsnak; de már nem lehetett senki, ki a' Királyt meginthette és hasznosabb életre vezethette volna. Könyörületos indulatjának bizonyosága az az ember-szerető nemes tselekedete, mi szerint száz ezren felül költött a' magyar Nemeseknek török fogságból kiszabadulásokra. —

Olly sok fényes hivatala közt Tamás Érsek teménytelen sok kincset gyűjtött, mellyeket Lajos Király' kegyelmes engedelmeből Bakáts Péternek; István és Farkasnak, — Bakáts Bálint fiainak hagyott végrendelesében minden fekvő jószágaival, mellyek Hont és Bars Vármegyében, és Horváth-országban (mint Monyorókerék) és egyébütt feküdtek. Már Pétertől származott az Erdődy; István és Farkas közzül valamelyiktől pedig a' Pálffy főnemzetség. Tamás azt vallotta: hogy ezen jószágokat nem az Ekkle'siák' pénzéből; hanem tulajdon szorgalma munkája, és fáradsága által kereste, Ő néki Mátyás Király nemességgel a' győri szigetet ajándékozta: János fija is jószággal megajándékozta. Testvérje Ferencz 1494. eszt. ült a' győri püspöki székbén: unoka öcse János elébb esztergomi Prépost, továbbat pedig Zágrábban volt Püspök. Esztergamban nagy költséggel ama híres kápolnát építtette, mint szintén az érseki lakhelyet. A' kápolnára ezt íratta: Thomas Bakáts de Erdőd Cardinalis Strigoniensis Almae Dei Genitrici exstruicnrauit MDVII. a' palotán ez volt: Dominus Adiutor, et Protector meus. Eltemettetett Esztergamban 1521. —

Több Íróknál lehet róla olvasni; a' hazai Történeteket világosító, itt következő X. Leo Pápa levelének értelmesebb voltáért irtam ide élete' rajzát, illy bőven:

Minekutánna egy időben kapott két leveledet megolvastuk: azonnal a' római Anyaszentegyház' Kardináljait, a' mi atyánkfiait hozzám gyűjtetvén, tanácskoz-

tunk; hogy néked mit feleljünk: annakokáért mindnyájunk' akaratjából válaszolok. Hogy pedig rendjével menjen a' dolog, elébb az első leveledre ezt mondom: Nagy örömmel hallottuk, hogy a' minap tartott pannóni tanácsokban minden dolgaitok békével, csendesén folytak és végeztettek. Mert midőn Ulászlónak az imént történt halála, és Lajos fijának az uralkodásra gyenge időssége miatt félnénk, hogy az országok (principes) közt zenebona és pártütések támadhatnak; most leveled igen megörvendeztet, hogy a' dolog másképp ütött ki, és az igazgatás jól megyen. Tellyesen meg vagyunk győződve, hogy ha ti azon országok' kormányozásában 's egyéb dolgaitokban mindnyájan egyet értetek; ugy méltóságokra nézve, nagy hasznok fognak járulni közönséges és személyes dolgaitokhoz. Mert a' békesség' szeretőit óltalmazza és javaival öregbíti az irgalmas és békességben gyönyörködő Isten. Minekokaért ebéli egységtek, — és dolgaitokért kitkit különösen igen szeretünk és dicsérünk: egyszer'smind kérve intünk, hogy a' gyermek Király' nevelésében az ő gyengéded életidejének hajlingatása, — és igazgatásában szintén egyezők; azonképpen gondoskodók legyetek, — míglen a' Király magát és feleit törvénykorosságában igazgathatja. Nyilván van, hogy mint a' facsemetéknek kicsinységekben támaszúl karók szükségesek, hogy a' szelek miatt növésekben megne görbüljenek; így a' gyermekek' természet megkívánja az igazgatót és nevelőt, a' ki vezérlése vagy eltartóztatása által cselekedje, hogy ők a' bűnökre és rossz módokra ne vetemedjenek: a' mikre minden gyenge időbeli hajlandó és igen könnyen elsikámlik. Ezt írám első leveledre: már a' másokra felelek.

Tudosítol hogy a' török Császár' követje megjelent nálatok a' Királytokkal fegyver-szűnést akarván kötni; tehát tanácsot kérsz, mitévők legyetek? Semmit egye-

bet nem tanácsolhatok mint azt, a' mit már hozzád több leveleimben írtam; most is azt írom: ugyanaz értelmem és akaratom, melly ez előtt volt és mindég az leend, tudni illik: kötelességünk azt kívánja, hogy örökös ellenséginkkel, semmi ország magát öszsze ne kösse. Mivel ők koránt se azért akarják a' békességet és nyugvást, kik mindég háborút forgatnak eszökben, hogy néktek valamiképpen ha csak legkevesebbé is ártani eltűrhetnék; — mint a' kiknek városaikat, és birodalmaikat elpusztítják, még akkor is midőn fegyverszűnést kérnek; hanem hogy tölletek igen erős vitéz népektől addig bátorságban legyenek; míg valami plánumjokat kifejtik, más Fejedelmeket elnyomnak, vagy magoknak birtokot 's gazdagságot szerzenek: osztán benneteket, — mire igen ásítóznak, — nagy erővel megtámadván, — tellyességgel megemészszenek. Tehát nem egyezhetünk meg azon feltételekben, mellyek hiedelmünk szerint nyakatokat szegnék. Hogy ez a' veszedelem megne történjék, a' keresztyén Fejedelmekhez már többször írtunk 's őket kértük, hogy az ellenség törekedésének vissza verésére, a' Király és országai' segedelméül vé-
lünk együtt pénzt és katonákat adjanak. Jóllehet ez a' dolog tovább halad, mint akarnánk, és illenék; mindazáltal hiszszük, hogy meg fog történni: bétellyesedéséért megint írunk, 's egyenkint inteni fogjuk őket, hogy a' segéd' küldését sokára ne halaszszák; nehogy míg ők ülve veszteglenek, titeket a' szükség olly cselekedetre kényszerítsen, melly osztán a' keresztyénségnek nagy kárára, és gyalázatjára lenne. Hogy ha hát ők idején fogják kérésünket bétölteni; néktek lesz' hasznos az, hogy a' Törökkel semmit ne végezzetek; mert félős hogy úgy tölletek lett elébbeni megverettetéseikért bosszút állni alkalmatosságok lesz. Mi bizonyára a' ti dicsőségtek' védlésére; és országtok' oltalmára minden

tehetségünket feláldozzuk; sőt ha kell vérünket is igen örömet kiontjuk, miképpen a' te Titoknokoddal Marsupius Ferenczel beszéltem, így értenek többnyire a' mi Atyánkfiai is. Költ Romában Pápaságunk' 4-dik esztendejében 1516.

V.

I. DRÁSKOVITS GYÖRGY, Gróf és Kardinál.

Bertalan Attyától született 1515-ben^{*)}, anyja bátyja Martinuzius, nevelte. Prépost, I. Ferdinand' gyontatója: pécsi, zágrábi Püspök, Illyricum' Bánja, kalocsai Ersek, Kanzellár, ^{**}) és Kardinál volt: Bakáts után eddig illy czímmel Magyar nem tiszteltetett. ^{***}) Bánságában Illyricumban mintegy 10,000 paraszt felzendült, Gubets Matyit vezérjöknek, majd királyoknak tévén, ölték, pusztítottak. Dráskovits a' pártütök' kiirtására meghívta a' német katonákat; de kik a' Császár' híre nélkül nem akartak hadba menni: így hát katonák szedettek, a' Nemesek fegyvert fogtak, a' lázadókat elenyésztették: Gubets a' Dózsa díjjára került és négy felé vágatott.

Dráskovits pécsi Püspököt Ferdinánd 1561, Magyar-ország' részéről a' tridentumi 'Sinatra küldötte Szónoknak: a' Klerustól pedig követséget Kolo'svári János

*) Timon.

***) Győri Püspökségében. Istvánffy Lib. 26.

****) Spec. Recl. Jaurineusis.

csanádi, és Dudits András tinini Püspökök vállaltak. Ott 1562. — Dráskovits illy beszédet mondott:

Nagy méltóságú Követek; igen dicsőséges és tekintetes Pásztorok 's Atyák; az Isten Anyaszentegyházának legjobb, vigyázóbb és erősb sarokjai; a' szent 'Sinat' Istentől adatott Előülői!

Ha tinéktek felséges Ferdinánd Császár' vallás - szeretete, szint angyali élete, a' keresztyén Kath. vallás' védlésében 's fentartásában gyakorolni szokott mindenkori szemessége, fáradhatatlan törekedései és forró szerelme már rég nem volnának tudva; önkéntes elhalgatásomért vadoltatás, — sőt mint a' tisztelet' határit áthágó kárhozatra méltónak esmérném személyemet: de minthogy a' legjobb katolikus Császár' hallatlan virtusai ama jeles és égi ajándékok sokkal jobban esmértetnek tölletek; mintsem itten elbeszélnem szükség lenne: és kétségen kívül olyak lévén, mellyek a' valamennyi keresztyén Fejedelmek közt legnemesebb Főben csillagként ragyognak: inkább csudálandók, mint bármelly fényes szavakkal megdicsérhetendők.

Már ha az irgalmas Isten illy Országlóval nem ajándékozott volna meg minket; — felettébb gonosznak tarthatnék korunk. Kiki tehát leborúlva adjon hálát az öröklétűnek, hogy ezen katolikus Constantint rendelte! A' halhatatlan Istenért — avagy nem valóságos Constantin-é ez; sőt nem nagyobb-é annál? ki az eretnekek' törvényteleniségétől sok évek előtt pusztulásra ment, sőt tellyességgel eltöröltetett ekklé'siákat e' nyomorult időkben, új és bő jövedelmű fundátzióval felépítette: a' le-törötett collegiumokat, monostorokat megjobbítja, vagy teméntelen költségen újjakat rakat. Sok helyeken az igaz vallással kiküszöbölt Papokat, szoros gonddal és hallatlan költségen elébbi fényekbe állítja.

De ne talán e' dolgot nem annyira gonddal kifejtetni, mint röviden és közölők csak keveset érinteni látassam; azt említem, és méltán:

Ez ideig a' dicséretes Uralkodó szorgalmas igyekezetével történt, hogy a' sokak' bűnemiatt megtrúult valásunk' képe díszét vissza nyerhető. Mennyire nagy cselekedet, hogy olly sok keresztyént a' Török torkából kiragadván, a' legszörnyűbb kegyetlenségeket szenvedőket szabadságba helyezteti. E' dolog' dicséretes végzésére semmit se mulatott el; — folyvást-tartó háborúkkal, nagy tűzzel, hihetlen iparkodással a' hitlenek (Törökök) istentelen törekedésének úgy ellene állt, hogy a' Németek, Olaszok, Lengyelek és más csaknem minden Nemzetek, hogy bátorságban élnek; Isten után egyedül néki köszönhetik: vallyon mellyik az a' keresztyén ország, mellyet a' dühödő Törökök már régen be nem kóboroltak volna? — ha e' kegyes Császár' személyét, 's kedves magzatit azon halálos járványnak eleibe nem vetette, — 's minden keresztyén Országlók közt rohanatját maga fel nem tartóztatta volna? Olly dicséretes tulajdonok ezek, hogy kimagyarázni nem lehet.

Ó Felségét az öszves tökéletességek eme' drága kincsét, ha e' helyben szemlélnétek dicséretes Atyák! nem lehet kimondani, — millyen öröm fogná el szíveteket: visszazonosan nem is képzelhetem; császári Felsége milly kielégítethetlen öröme gerjedne, ha e' fenséges helyen, hol valaha ama Vigasztaló, a' Szent Lélek idegen nyelvek' formájában láthatón megjelent: — annyi fő Tudósok, nagy tisztelendők, sőt igazán apostoli helytartó Atyáknak tiszteletes tekintetét szemlélné: bizonyára nem tartóztathatná meg magát, hogy mindnyájatok' csókolására ne rohanna. Egyébaránt ó Felsége mennyire szereti a' keresztyén vallás' ügyét, öröme

megjelent, — ha a római szent Birodalmat, és több országait illető terhei engedték volna.

Hogy pedig e' részben császári tiszte valami hijánosságot ne szenvedne, — ő Felsége' Szónokait és biztosít minden keresztyén Fejedelmeknél elébb e' szent Gyűlésre bocsátotta: kik személyét viselnék egész tekintettel, meghatalmazással nevében, 's helyette e' közönséges 'Sinaton megjelenének. A' mint mindeneket, valamit parancsolatúl vettek, főtisztelendő Muglicz, prágai Érsek és nagyságos Thun 'Sigmond urak, császári Kegyelmességének Szónokai néktek méltóságos Követek előterjesztettek.

A' mondottakból azért szent Papok nyilván van, millyen szeretettel 's akarattal legyen Felségünk e' 'Sinathoz: kivált mikor nem csak IV-dik Pius Pápától, ki most az egész Anyaszentegyházat fénybe borítja; hanem ő Szentsége b. e. előzőitől is sok igyekezettel kérte, hogy nagy elődjeinek példáit követve, régi szokás-kint közönséges Gyűlést hirdetvén kiirtatnék az eretnekség, a' hajdani ekklé'siai fenyték felelevenítették, és a' Jézus híveinek idvességéről gondoskodás lenne. Ámbár ő szentsége a' mi fő kegyes Pásztorunk pápaságának szerencsés kezdetén — innen nyervén alkalmat — minden más nagy fontosságu és sürgető dolgainál előbb, vele született buzgósága és bölcsessége szerint az Úr' vetőföldjéből, a' tövis' kiirtására egy közönséges 'Sinat' összehívását önként elvállalta. A' mit íme minden Krisztus híveinek csudálatos örömökre bétellyesítve lenni látunk.

Atya Isten! tartsd meg a' földnek ezen szemfényveit, kiket a' keresztyén társaságnak, sőt tulajdon fiad' a' Jézus Krisztus drága vérével megváltott Anyaszentegyháznak fentartása, 's oltalmára tökéletességgel, — és kegyesség' szeretetével gazdagítván, — úgy akartad, hogy

egyik a' másikban lenni szemléltetnék. Szentségének egy legfőbb Pásztorhoz méltó, egész keresztyén világ-
nak idvességés buzgóságát, midőn nagy lelki örömmel
látná a' legkeresztyénebb Császár; mint a' katholika
Ekkle'sia' első szülöttje, 's a' római Széknek igen lekö-
telezett fija, e' szent és közönséges Gyüleést, melyet a'
Szent Lélek' nevében rendesen és törvény szerint egybe-
sereglettnék lenni megesmér; császári tisztéhez képest
valamikor kellek, minden törvénytelenégtől védni,
vagy elősegíteni készségét szívesen ajánlja. Hogy pedig
ő Felsége szeretetét 's akaratját mind inkább megbizo-
nyítná; nem csak úgy, mint római Császár, Cseh-or-
szág' Királya, Austria' fő Hercege; fontos, jeles és
e' hivataljokban igen ügyesen eljáró Szónokokat méltóz-
tatott küldeni; de azt is kívánta, hogy miképpen a' hí-
res Magyar-orzágnak, a' keresztyén világ eme régtől
olta igen nevezetes erősségének is Királya, e' Gyüleke-
zetben királyi neve, — 's tekintetével és meghatalmazá-
sával jelen legyenek. És ámbár az ezek felől szölvő leve-
let a' minap bizonyos okok miatt néktek be nem mutat-
hattam, mely már kezemnél vagyon; mindazáltal Nagy-
ságtok, Méltóságok, Főtisztelendőségtek Pannónia' Ki-
rályához illő helyet személyemnek késedelen nélkül
különös becsülettel mutatott ki. Mely tselekedet, mint
Nagyságtok' dicsőségés Császárom, — 's Királyomhoz
viseltető tisztelete, 's kedvességének kellemetes fenma-
radandó fényes bizonyosága; ő Fejedelemségének igen
nagy öröme; — szeretettel és jó akarattal minden mó-
don visszafizetőleg történt.

Én pedig nagy Méltóságoknak ezen velem is köz-
lött szívességéért, (a' ki mindent tselekedédek, vala-
mit tisztem legpontosabb tellyesítésére tartozónak vélek)
az Örökkévalót kérem, egyenkint tartson meg szeren-

csésén; az élet után pedig engedje azt, a' mi nem es-méri az idő' mértékét!

Vége hogy kötelességemnek, nagy Méltóságok' és Főtisztelendőségtek' várakozásának eleget tegyek; egy-szer'smind prágai Érsek és császári Szónok úrnak, mi-nap értem közben tett szava' hitelessége fentartassék, — Királyom' hatalmazó levelét tisztelettel itt nyúj-tom: esedezván, hogy e' fényes ülésben a' bevett szo-kás szerint közönségesen felolvastassék, és engemet el-kezdett különös jó indulatjokban továbbra is megtartani méltóztassanak.

E' 'Sinat 1564-ben végeztetett. Nevezetes dolog volt az, hogy a' Császár itt' az Úr Vacsorájának mind-két szín alatt való kiosztogattatását kérte megengedni; a' Gyűlés ezen engedelmet a' Pápára hagyta. Mint Ist-vánffy említi 1565. IV-dik Pius Pápától megengedett, a' Császár' birtokaiban, (in provinciis ultra montanis mint az Olaszok hívták) de csak időlegesen tapasztalás okaért; ha ezen az okon az emberek a' katolikus hit-re térnének! Így a' Pápa' engedelmeből Oláh Miklós, esztergami Érsek Nagyszombatban, a' több Papok Eger, — 's Győrben, Nyitrán és Zágráiban kihirdették; de a' Svendi táborában a' Papokra bízott, hogy akképpen azoknak adnák, kik ugy fogják kívánni. Mert még ak-kor — mint vélték, Svendi a' római Anyaszentegyházat nem hagyta el; a' mit majd tselekedett. Következésképp-en az engedelem vissza vétetvén, erőltetett két szín alatt kiosztása az Úr Vacsorájának. Dráskovits alig vi-selhetette két esztendeig a' kardináli palástot; vérhasban meghalt 62—72 évü korában.

Érthető, hogy az elolvasott pompás beszédben di-cséreteknél egyéb nincs; de a' latánság, mellyen íratott tiszta, jó, folyó, nem kikeresett (affectatus). Végre a' tudós Kardinált egyvalaki a' XIX-dik század' másod

tizedében kiadott munkájában, az eretnekek 'és hitetlenek' (protestánsok) kiirtásában gyakorlott serénységeért dicséri; de vallyon az üldözés érdemel - é dicséretet? megdicsérésére elég lett volna *historice* ennyit írni: V-dik Pius Pápa Dráskovitsot, — mint az Isten eránt szeretetet, a' kath. valláshoz forró indulatot, szent hivatalában buzgóságot, a' vallást-változtatásnak és kitérésnek ellene - dolgozást gyakorlót, dicsérő levelével tisztelte meg 1569-ik esztendőben. Mert a' kik eretnekek' — és hitetleneknek mondattak az időben; kegyes Fejedelmeink' igazság szeretetéből, törvényes vallás-gyakorlással birnak már ma. Ha valaki nem azon időbeli Író' szavát hozza fel; — a' szomorú századok' vissza vonást táplált gyűlöletes elnevezéseit szükség, hogy felekezettet kimélve tegye ki; ma tudni illik: midőn e' vallás vallói amazokat (egyes esetet nem tekintvén) a' szeretet és barátság' karjaival övezi, és visszszonyos meghittséggel 's iparral segítik elő a' hon' javát. —

Homonnay Imre.

3.

STIBOR VAJDA.

Gyakran látható tünemény az évkönyveinkben, hogy némely hatalmas, korunk' történeteire mélyen hatott, ösméretlen származású Férjfiak hirtelen fellépjenek e' világ' nézőpiacczára; hanem éppen olyan hirtelen el is

enyészszenek annak köréről; a' nélkül, hogy nemzetségek' valamely nyomát hagynák magok után. Hasonlíthatók ezek azon levegői tűneményekhez, mellyek előre számíthatás nélkül, véletlenül jelennek meg látkörünkön, nagyobb kiterjedésű vidékeket rémítgetnek csillogó, néha épen borzadozást csillogó fényjeikkel, 's azután minden jel, minden észrevehető nyom nélkül enyésznek mérhetetlen üregünkben a' semmisedés' kérelhetetlen örvényjeibe. Jóllehet pedig a' komoly szemlélődő nem igtat hasonló fel, és ismét eltűnő jelenményeket állapodott, és tökéletes rendnek szabott 's alkotott számításainak jegyzeteibe: mindazonáltal elég érdekeseeknek (interessant) találja mindenkor azokat, hogy néhány pillanatokot, néhány figyelmesb buvárokodásokat szenteljen tűneményjeiknek. Ugyan ezen, vagy még nagyobb érdek (interesse) ösztönözi Történetészeinket, hogy hasonló politikai tűneményeket szemügyökre méltassanak. Nem dolgok ugyan nekik: mi név, mi személyt bélyegeze? nem dolgok azon ritka tűneményeknek neveik és személyjeik után szorgosan kérdezősködniök: hanem fontos minden esetre rájuk nézve azon kivívott meggyőződés: mit munkáltak legyen ezen fel és ismét eltűnő jelenségek a' nagy egészre? miben 's mennyiben hatottak legyen munkálódásaiknak következéseikkel, az egész emberi társaság', vagy tulajdon nemzetök' állapotjának kifejtődésére? — jól tudván, hogy valamint a' természetben semmi sem szűnik, semmi sem enyészik tökéletesen, a' mi már egyszer örök és kérelhetetlen törvényjei alatt lételeire keletkezett: úgy szinte az esetek', a' történetek' tagas mezejeken sem szűnik, sem enyészik egész kihatásában semmi, valami csak jelesebb erő, jelesebb Férjfi' munkalódásaitól származtathatik.

E' szempontból nem tekintethetik czélaránytalan igyekezetnek a' XIV-dik Század⁴ végén, és XV-dik elején

Hazánkban hatalmaskodott, nagy befolyásu *Stibor*nek történeteit, fényre jutásait, munkálódásait úgy előadnunk, mint azokat báró *Hormayr*, szorgalmatos búvárkodásai, és történetből kezéhez jutott forrásai után közlé német nyelven a tudományos világgal, — hogy hazai Történetészetünk ezen hézagja, legalább valamenyire kitöltessék. Teljesedik ez által egyik legérdemesebb Történet és Földírónk*, ama szorgalmatosan búvárkodó *Bel Mátyás*' ohajtnányja egyszer'smind, ki *Trencsén Vármegye*' helyleírásában *), *Beczko* várának emlitése' alkalomával azt jegyzi: hogy nagy haszon háramlana Történetészetünknek, különösen 'Sigmund Király' uralkodása' elsőbb esztendejinek felvilágosíttatásokra, ha mind azon történetek, mellyeket a' regék, és itt, ott szűken találtató oklevelekkel nem egyező szájról-szájra terjedett népbeszédek emlegetnek Stiborral, azon várnak hajdani birtokossáru, — ha mind ezen történetek megrostáltatnának, és történeti világosságba öltöztetnének. Több, mint 80. esztendő folyt ugyan már el az említettem jegyzés' tételétül olta: de mindazáltal igazsága, régi volta miatt, esöppet sem homályosult. Mert az idő, melly különben mindent emészt, egyedül a' felett nem rágódik, mi belső csalhatatlan igazságon alapul. Mivel az igazság, mint örökiségnek (Ewigkeit) leány-

*) Ez, ama' nagy, egész hazánkra terjedő, mind eddig felül nem haladott helyírásbell munka' ötödik Kötetének szánt iromany, eredeti telercekekben az esztergomi érseki Tár' birtoka, valamint az egész munka is, melyből csupán 4 Kötetek láthattak eddig világot, midőn a' nagy híró 's érdemő Tudóst reménytelen halála gátolá a' tökéletesen kidolgozott 5-dik Kötetnek világ elébe bocsátatásában. Sajnálunk lehet méltán, hogy az érseki Tár megvonhatta eddig is Hazánktól becses kincsét 's birtokát.

ja, egyedül nem engedi földi határozottság' mértékjeivel magát méretnie.

Stibor, vagy tulajdonképen *Cztibor* tót eredetű, és nem vezeték — hanem kereszt név, midőn a' latin *Tiburtius*sal egy 's ugyan azon nevet jelentsen. A' tót Nemzetek' Tartományjaikban több jeles Férjfiak neveztettek így el. A' szomszéd Morvában *Czymburgi Cztibor*, 1469-től fogva 1494-ig ország' Kapitányja, 's a' legmunkásabb és nagyobb tekintetű országos Férjfiaknak egyikök, Podiebrad' és Mátyás' pusztító hádárkodásaik' korokban fénylett, hanem férjfi ágában már 1504-ben kihalt. — *Dernoviczi Cztibor*, a' Huszszitákkal egyesült Birtokosóknak egyikök. — *Cztibor András*, ollmuczi Kanonok, a' tudós Püspök *Thurzó Szaniszló'* élesztgető védelme alatt, első ragyogásu csillaga előbb az ollmuczi; mint matematika' Tanítója pediglen későbbben a' bécsi Egyetemnek, — kiadójak és szerkeztetőjök több geometriai, asztronómiai, optikai, mágikai és metafizikai munkáknak; tagja és munkás előmozdítója a' magyar tudós vagy *dona-társaságnak*, melly az esztergami Érsek, *Vitéz János'* előlülése és pártfogása, *Czeltesz Korklátnak* (Konrádnak) pediglen igazgatása mellett, minden magyar, ósztriai 's szomszéd tartományi tudományosan művelt Férjfiakat egyesíte.

Mind ezen jeles *Cztiborok* azonban, kik részszerint előbb, részszerint ugyan egy időben, részszerint később éltek, — semmi atyafiságban sem valának a' mi *Cztiborunkkal*; sőt egészen különböző czímerekkel is éltek.

Tót neve, melynek kimondása, minden kemény hangot gyűlölő, 's tulajdon lágyítássaival mérzséklő Magyarnak szájjában nehezen pergett, és épen ezért *Cziborra*, *Stiborra* változtatott, — *lengyel* eredetét mutatja 's bizonyítja hősünknek, — egyezőleg a' találtatható okleveleknek világos érintéseikkel, — De, midőn egye-

dül álljon történetünkben, nem alaptalanul következtethetjük, hogy hada (familiája) semmi esetre sem tartozhatott a 'fényesebbek közé szülötte' honyjában, jöllehet több nyilvános és magányos oklevelekben előforduló címneve: *Stiboricz*, nemesi származására látszassék mutatni.

Mikor 's mi alkalommal jött légyen *Stibor* először hazánkba? alig ha bizonyosan állíthatnánk. Úgy tetszik azonban, hogy dicső emlékezetű *I. Lajosunknak* lengyel koronára törekedése vezérlé őt honunkba. Még Atyja, *I. Károly* törte fejét azon, hogy Magyar- és Lengyel-Országot egy Fő alatt egyesítse; és épen ezért, midőn *János* ugyan Cseh, sógra pedig *Kázmér*, Lengyel-oroszági Királyok, silésiai örökségeik felett támadott egyenetlenkedéseikben, Bíróvá neveznék 's választanák őt; midőn ennek következésében meg is békéltetné, meg egyeztetné Királyunk mind kettőjüket *Visegrádon* 1335. esztendőben, — azon esetben, ha *Kázmér* férjfi maradék nélkül halna el, megtétettek Lengyel-oroszágnak Hazánkhoz kapcsoltatása felől az első lépések. Mit ekkor azonban csupán meszszéről és távolrul érinthettek; az nem sokára 1339-ben a ' *krakói* Ország-gyűlésen, magától a' Lengyel Királytól szóba hozattatott, 's némellyeknek ellentörekedéseik mellett is megállapítottott, hogy *Kázmér*' gyermektelen kimúlásával, *Lajos* magyar Örökös nyerje meg Lengyel-oroszág' koronáját. — Jöllehet pediglen maga *Kázmér*, több Püspökjeitől és Nagyjaitól kísértetve, hozá meg ezen végezést sógorának *Visegrádra*; mindazonáltal tapasztaltathatott mindjárt a' jelen volt Nagyok' viseleteikből, hogy a' legfényesebb biztositások mellett sem egészen kétségtelen ezen elfogadtatott 's meghatározottatott örökösödés. A' kétségek megújultak kivált 1355-ben, midőn *Vörös Orosz-oroszág* felett, melly a' Lithvánoktól és Tatároktól tüzzel, vas-

sal pusztítottatva, előbb magyar kezeskedés mellett kapcsoltatott Lengyel-országához, — mostan új háborgások, új egyenetlenkedések támadtak, mellyeknek következésökben az Ország⁷ urai nem csupán *Lajos* ellen lázadtak, ki már több időtül fogva királykodott hazánkon: hanem a⁷ korosodó *Kázmért* is arra birták, hogy *Lajost* Lengyel⁷ örökösödéséből kirekesztené. — Új egyezést erősítte meg ismét esküjével a⁷ Budán megjelent Lengyel Király, 's midőn ebben minden kérdésben jöhető pontok világosan meghatározottak: új, még pedig dönthetetlen erőt 's bizonyosságot nyerének minden előbbeni gyakran tett, hanem megszegett ígéretek. A⁷ Nagyok mindazonáltal mostan sem elégedtek meg a⁷ kötéssel; sőt a⁷ királyi Anya⁷ ígéretein, kit *Lajos* Szandeczbe küldte, hogy a⁷ Lengyeleknek hűségbeli esküjüket elfogadja: a⁷ kívánt feltételeket eilenben aláírja, — a⁷ királyi Anya⁷ ígéretein sem nyugodva, fényes Követséget küldvén Budára: új kedvezményeket tudtak magától a⁷ Királytól zsarolniok. Elláthatta ezekből *Lajos*, ha mindjárt azon mély belátással és több esztendei tapasztalással nem birt volna is, melynek remekei világosan tündöklenek egész életében 's minden viseletében, — elláthatta *Lajos*, hogy minden egyezések, minden ígéretek keveset, vagy épen csöppet sem használhatnának nekie szándékjában: ha több lengyel Nagyokat nem húzandana érdekébe (interesse), kik az ő jógainak egyszer'smindi örjei, *Kázmérnak* előre ki nem számítható, 's még talán húzamosb időre vonuló halálakor, kezeskedjenek örökösödésse mellett. Melly szükséges volt légyen ezen előrevigyázás: bebizonyodott 15 esztendővel később (1370-ben) azon történt esetben, melynek alkalmával csupán *Erzsébetnek* — a⁷ király⁷ Anyjának — 's csak hamar tulajdon személyjének, még pedig jól felfegyverzett, csupán nevében hadiseregtől különböző kíséretével kö-

vetkezett hirteleni megjelenése **Krakóban**, szerze hűséges pártjának diadalmat.

Azon eszközökhöz, mellyek által *Lajos* még a' vénülő magtalan *Kázmér*' idejében igyekezze *Lengyel*-országban Híveket magának szerezni, tartozhatott kétség kívül az is, hogy a' *Jobbágyok*' (nevezetesebb hadak') esemetéit, mint nemes ifjakat, királyi Udvarába méltatá. Szokás volt ugyan is ekkor Európának legtöbb Tartományjaiban, hogy idegen Uralkodók' szolgálatjaiban töltenének néhány éveket azok, kik a' lovagi méltóságra megkívántató szükséges műveltség után törekedtek; annival inkább, ha erre önkénytes alkalmatosságot nyerhetének, mellyet különben ügygyel hajjal kelle keresniök, 's lehele csupán találniok, — kiváltképpen olyan Udvaroknál, mellyeknek hírók nevök világszerte hangoztatott. *Lajos*, korának leghatalmasb Fejedelme, 's mint később Makszimilián Császár, Udvarának első Lovagja, oly fénnyel és mesterséggel ékesíté palotáját, melly még idegen Királyokat is hitegete bámulására. Örömet küldék azért a' *Lengyel* Nemesek is fiaikat *Visegrádra*, melly már előbb, *Károly*' találós esztől 's költséget nem kímélő bőkezűségéből ujja teremtetve, világ csudájának méltán nevezete 's hírjesztelte mindenfelé. Azon Ifjak közé történetből vagy szántszándékkal vegyült *Stibor* is, — *Lajosunk*' szolgálatjára szentelé fiatalabb esztendeit, szerencsés, oly hatalmas Fejedelemnek figyelmét magára vonhatnia, ki semmi közönségest sem szenvedé meg maga körül. *Sigmondnak* a' *Berencsi* Uradalomról szőlő ajándék-levele (1394.) nyilván emlékezik *Stiborunk*' életének ezen szakáról, valamint azon kegyes indulatról is, melyre *Lajos* és hölgyje *Ersebet* méltaták hőszünket.

Boldogok azon gyermekek, kikre vagyon, birtok 's fény marad szüleikről örökségül; mivel kikerülhetik

azon ezer, meg ezerféle gondokat és fáradságokat, melyek a' szerezményt környékezik, 's ez életnek virágzóbb napjait epeztkik, hanem jóval drágább örökség amannál; az igaz tiszta barátságnak öröksége, ha t. i. azoknak szeretetök és hűségök, kik az elhúnytat tisztelék, életben maradott örökösire áldásképen hagyathatik 's biztossítatik. *Mária* is koronát, és azoknak hűséges szeretetöket nyere atyja' halála után örökségül, kik *Lajosunkért* éltek, haltak; amazt hatalmas vetélkedő társainak törekvéseik mellett, csupán ez által vala képes végveszélyt lehellő viharok között is fején szeplő nélkül megtarthatnia. *Stibor*, mint már ekkor *Kamarás*, szűz királyja' oldalánál, jelen vala bizonyosan, mind azon szomorú történeteknél, melyek kénszeríték koronáját rövid időre nápolyi *Károlynak* fején szenvednie. Azon véres pillanat, melly a' *Jövevény*' negyven napi uralkodásának véget vete, nem hozhatá mindazonáltal *Hazánk*nak békességét helyre. Mivel a' *Pártosok Horváth János* fejöek alatt új zavarokat és lázadásokat észlétének *Dalmát-országban*, midőn *Lászlót*, a' meggyilkolt *Károlynak* fiját hívák meg *Hazánk*' kormányjának átvételére. Több *Nagyoknak*, különösen *Garának*, a' *Nádornak* tanácsára ezen vidékekre utazván *Mária* személyesen *Anyjának* kíséretében, hogy a' pislogó tüzet megjelenésével ha lehet, elfojtaná: *Diakóvár* mellett *Horváth*' czinkosaitól lesből megtámadtatik 1386-ban, 's egész kíséretével, a' mennyire vitéz védelem után életben maradott, elfogattatik 's kínos rabságra hurczoltatik. *Stibor* is bilincsekre veretve *Posegába* czipeltetik, hol annál keményebb fogság várakozá reája, minthogy a' *Várnagynak*, mint a' királyi *Aszszonyságok*' főbb szolgáljinak egyikök jelöltetett és adatott által. Hasonlíthatatlan állhatatossággal marada mindazonáltal *Máriának* pártja mellett 's épen ezért úgy neki, mint *Sig-*

mondnak főbb és első gondja vala királyi módon meghálálnia ezen kamarás' kérelhetetlen hűségét.

Több jószág - adományok nyertek a' Felsőgektől ezen korban, mellyek nyilván és világosan hivatkoznak az épen megneveztem környülményekre. Így alapult meg több nemes hadaknak fényök ez időben, mellyeknek különböző ágazatjaik mind e' napiglan virágoznak Hazánk' határiban. *Stibornak* későbbi hatalma és fényje hasonlóan azon pillanattal kezdőde, melly az ő és királyi Asszonyja' fogságának véget vete. — A' koronához tartozott *Beczko* várának 's megyéjének 1388-ban nyert birtoka által juta először Trencsén Vármegye' 's Magyarország' fő Rendjeinek sorjokba. Meg is tartá végiglen hatalmának ezen kezdetét dicső emlékezetében. Mert ámbár idő' jártával 36 várak hódoltak mint Üroknak nek: *Beczko*t választá mindazonáltal legkedvesebb lakjául, 's *Beczko* méne fijának és egyetlen örökösének címjébe is által. Csekély, 'figyelmet sem érdemlő alakjában, nem vala elég alkalmas ezen vár, hogy új Parancsnokát, kinek nagyra termett lelke, Lajos' fénnel és díszszel: tellyes Udvarában bőséges táplálékot nyere; nem vala elég alkalmas, hogy új Parancsnokát ronda falai közé fogadja izletéhez illőleg. Alakíttatása épen olly hamar kezdődve, mint végeződve, hallatlan rövid idő alatt valósodott, midőn szilárd akaratja, 's szilárdságának megfelelő tehetsége azon Férjfinak, ki előtt semmi sem vala lehetetlen, valamit komolyan felteve magában, könnyen győze minden akadályokon, mellyek tervének (plánumának) kivitelét hátráltathatták volna. Ezen gyorsan haládott, az előbbeni erősséget egészen más színbe bájolt, hanem csupán rendkívüli erőltetés által valósítatott építés kölcsönözé *Stibornak* az első alapító', egyszer'smind *Vág'* völgyjén a' legkegyetlenebb 's hatalmaskodóbb *Uraság'* hírét 's nevét, mellyről mind e' napig-

lan sok olyan mondák forognak a' vidéki nép' száján, mellyek öszveséggel bizonytságot tehetnek, a' roppant munkára hajtattott jobbgyságnak sanyargattatásairól és nyomorgattatásairól.

Ugyan ezen év' folytában, vagy legalább a' következő 1389-dik esztendő' kezdetén, új és igen fényes bizonytságot tapasztalá Stibor Királyja' benne helyhezettott bizodalmának, midőn *Po'sonyi* Gróffá neveztetne ki általa. Már a' legrégibb időkben olly fontos vala ezen hivatal, mint akármellyik Bánság (Markgrafschaft), mivel egészen ennek kötelességét kelle tellyesítenie; **Hazánk'** nyugoti határjait t. i. Osztria és Morva ellen őltalmaznia, védelmeznie. Midőn IV. *Bela*, 's V. *Istvárs* egy részről, Cseh-oroszági *Ottokár* más részről terhes háborúkat viselnének több ízben egymás között: megősmértetett ezen pontnak és hivatalnak különösen fontossága, midőn Hazánk' védfalának lenni szemléltette. E' tekintetből koronásaink mindég leghűségesebb és bizodalmasabb hősseiket szemelék ki ezen hivatalra, hogy Országunk' bátorságát ez oldalról minél inkább biztosítanak. Midőn pediglen minden szolgálatok, minden veszelelemmel öszveköttetett hivatalok, tisztelettel méltán jutalmaztatnak, és nyilvános különböztetéssel méltán illettetnek, épen ezért az ország' Báróji után közvetetlenül nyeré rangját, 's a' királyi nyilvános levelekben azokkal együtt említettetését mindenkoron a' po'sonyi Gróf. Már I. *Lajosunk'* pecsétés leveleiben találtatható ezen megkülönböztetés: sőt az 1687-dik esztendei törvény-cikkely, melly a' Korona' főbb tisztjeinek rangbeli Rendjeket Ország-gyűlésen hozatva határozza meg, a' Korona őrzők eleibe helyhezteteti a' po'sonyi Gróft; jól lehet amazok az ország' Báróji után legközelébbi tisztséget viselő személyeknek ősmértessének. A' *po'sonyi Gróf*, egyszer'smind ugyan azon királyi vár' örökös Ka-

pitányjának címjét is viseli; 's mint ilyen, tetemes jövedelmeket húz esztendőnkét a' várhoz tartozó javakból. Ezekről azonban csupán mellékesen teszünk említést, mivel későbbi kornak szüleményje, mintsem *Stibor* parancsolt e' várban; — jóllehet, már akkor is szokásban és határozásban lehettek azok, — midőn az Ország' közönséges rendje 's törvényje szerint, minden Gróf (Ispány) azon várban, mellynek megyéje kormányjára bízott, Fő-parancsnok leve, 's az oda bejött királyi jövedelemnek egy részében részesüle.

Új királyi adomány szaporitá *Stibor'* hatalmát, ugyan ezen 1389. esztendő' folytában, melly *Ugrócz*, (később *Zay-Ugrócz*) váranak birtokát ajándékozá nekie. Az e' felett készült adomány-levél földírásbeli nevezetességet tartá fel számunkra, midőn világosan mondja: hogy ezen Vár, egész megyéjével együtt, mellynek helységei név szerint neveztetnek, *Nyitra* Vármegyében feküdt legyen; — holott több mint két Századoktól fogva *Trencsén* Vármegyének úgy nevezett *hegyi Járását* képezze; a' nélkül, hogy meghatározhatnánk, mikor 's mi alkalommal törtéshetett egy részről ugyan az elszakíttatás; másikáról pediglen a' most is divatozó egybe kapcsoltatás, ezen kis megyére nézve? — Megégettetvén a' Törökök által, *Nyitrának* megvételeével, minden itt volt levéltárak, minekutánna *Galgócz*, ezen környéknek véd fala is török kézre került 1663-ban: megfosztatunk minden eszközöktől, mellyeknek segedelmökkel biztos felvilágosítást nyerhetnénk e' dologban. — Ugyan ezt mondhatnunk '*Sigmund Király'* egy másik, 1399-ben kült adomány leveléről is, melynek erejénél fogva *Karláthő* (Konradstein) vára, *Posony* Vármegyében *Stibornak* ajándékoztatott, holott ez mostan emlékezetünkön túl, *Nyitra* Vármegyéhez számíttatik.

A' Törökökrül mind ez ideig bizonytalan, a' távolság miatt többnyire nagyított hírek szárnyaltak Hazánkban. Mostan kelle mindazonáltal ama' borzasztó bilincs első szemének kovácsoltatnia, melly a' Gondviselés' örök végezéséből minden fényre jutás, a' míveltség' minden elsőbbségei eránt dicső foganthatósággal tündöklő Nemzetünket, több századokig letartóztatá, hogy nekünk 's Nemzetünknek szigoru kármentésül „a' *Keresztység' védfala*“ vérrel szerzett címjét megszerezze 's költsönözze. — *Bajazeth Szultán*, a' mind magok közt hádárkodó, mind Magyar és Lengyel-ország' kormányja között habozó moldvai és oláh *Vajdától*, kiváltképpen pediglen *Twartko* bosznyák Királytól segítségül hivatva, csak hamar azután ellenségesen fogadtatva, nagy sereggel ronta Oláh-országba, melynek Vajdáját elúzé, 's minekutánna Bulgáriát bekalandozta volna, Szeremig pusztított, 's ezennel a' tulajdonképeni magyar földre hatott. *Maróthy János*, szlavóniai Bán, tartóztatá vissza a' Törököket; kik, mivel *Bajazeth* egy lázzadásnak lecsillapítására Keleten mulatott, nem folytatak nyomosabbban munkállódásaikat. Bulgáriát azonban megrakák seregeikkel, 's minthogy *Myrtse*, oláh Vajda, nem eléggé segítettett Urától, a' magyar királytól; hasznosabbnak látá magára és országára nézve, hogy a' Törökökkel lépjen szövetségbe. *Sigmond* ezen hűségtelenységnek boszszulására öszve-hívá 1392-ben Zászlóssait, kiket maga személyesen vezetete Erdélyen keresztül az ellenség' csoportjai ellen. *Stibor* is megjelent ezek között pánczélos Lovassaival, kitünteté vitézségét Nikopoly' megvételésénél, még inkább pediglen az oláh szorosoknál (passzusoknál); hol a' hűségtelen Vajda lesbe várá, 's tökéletesen megsemmisítené a' királlyal együtt, haza felé vonuló seregünket, ha *Gara*, *Perényi*, *Stibor*, nem ütnek hirtelen és elég bátorsággal

az őrök ellenségére, 's nem szereznek Királyunknak alkalmatosságot a' szabadulásra.

'*Sigmond*nak testvérjével, *Venczel* Császárral kezdett és kiűtött egyenetlenkedései elvonak egy darabig ezen vidékekről figyelmét; — *Máriának* halála 's *Jagelló Ulászlónak* fenyegetődő mozdulásai, mellyek szerint hölgyének, Hedvignek, Lajos' kisebbik leányjának jogát rebesgeté 's keresgeté Koronánkhoz, még komolyabb gondoskodásokat szülének nekie, mint sem Kelet felé intézhetné szükséges munkálódásait; — mind addig, míglen úgy *Venczellel*, mint *Jagellóval* olyan egységre lépne, melly minden aggodalmat elháríta fejről. — '*Sigmond* azért szükségből félre tett 's halasztott szándékját, melly szerint a' Törökök ellen fenekede, mostan 1396-ban újra eltökéllé magában, kivált, midőn Francia-ország, válogatott segédsereget ígére nekie. *Stibor* előre küldetett Erdélybe, hogy ottan, mint *Vajda*, tenné meg az előkészületeket. *Jagelló* ellen fortyant némely gyanakodások azonban megváltoztatták a' kidolgozott tervet, úgy, hogy nem Erdélyből Oláhországban, hanem épenségesen Szerviaiban nyitattának meg az ellenségeskedések. — *Stibor*, most már második a' Király után, '*Sigmond*hoz vonúla 's csatúla seregével, — részt is vevé mind azon történetekben, mellyek a' nikopolyi szerencsétlen ütközet előtt 's alatt viseltettek. — Midőn gyalázatos futásnak erede, 's Duna partjához üzete táborunk, *Stibor* személyjében 's lovában fegyverrel terhelve, vízbe ugrata mérészen 's szerencsésen juta ennek túl partjára.

Bármely vitézül viselé magát mind eddig *Stibor* azon körülményekben, mellyek ő rája bizattak: mostan tüne fel mindazáltal kiváltképen alkalma, hogy hűségét megmutassa, 's személyjét királyjának örökre ajánlja.

IX. *Bonifác*' törekvése ugyan is, hogy nápolyi *Lászlót* magyar trónusra ültesse, maga 'Sigmond' kegyetlenkedése és feslett élete által is segítettve, előbb csupán a' papi, hanem csak hamar a' világi Rendűek között is, számosabb pártfogókat nyere hazánkban, úgy, hogy (1401) az ország' legtöbb Báróji már béavattattak 's megegyeztek ezen szándékban, midőn Budán titkos Tanácsba gyülekezve megtámadák és megpirongaták; azután pediglen szabadságától megfosztva bészaratak Siklóson a' Királyt. Alig történt ez meg, midőn *László* meghívatott az ürült királyi szék' elfoglalására Nápolybul, 's közönséges fegyverkezés parancsoltatott egész Hazánkban. Magyar-országot elveszté bizonyosan 'Sigmond, — mivel, minekelőtte *Wenczel Császár*, és *Atyja*' testvérjének fija, *Jolok*, morvai Bán (Markgraf) elősiethettek, minden a' Pártosoknak tervök szerint rendeltetett 's szerkeztetett, ha egyesség maradna végiglen közöttök. 'Sigmond' több rendbeli gyengeségeinek ellenőkre azonban, mellyek gyakran hibákká, sőt vétkek-ké korcsosultak, nyere magának a' főbb Rendűek közül is Híveket, kiknek csupán Vezérre való szükségök, hogy előmeneteles foganattal védelmezhetnék felkenetett Királyoknak szent ügyét.

Stibor Vajda, mind személyes tulajdonsága, mind hatalma 's bátorsága miatt tiszteltetve, képes vala ezen Vezérséget magára vállalnia; 's épen ezért a' történt párttűt' hírére nyomban jószágaira sieté. Felszöllítá innen *Nyitra*' és *Vág*' völgyjének minden fegyverfogható Nemesseit, hogy törvényesen választatott és koronáztatott Királyoknak letett hitökrül megemlékezve, zászlóji alá sietnének. Nagy számú Nemesség tódula ezen felszöllíttatás után hozzája; úgy, hogy *Stibor*, mint tapasztalt Hős jól tudván, mit lehessen sietség és meglepés által tennie és véghez vinnie: *Nyitra* várossa és

vára mellett terme nem sokára, hogy ennek ostromoltatásával kezdesse táborozását. Jóllehet pediglen készületlen: erős ellentállással védelmezé mindazonáltal magát a' püspöki vár' Kapitányja. *Stibor*, feltartóztatásán bosszónkodva, e' mellett meggyőződve a' felől, hogy első próbájának semmisülése kedvetlen benyomást tehetne seregében, rohanást parancsol. Első rohanásra elfoglaltatik a' város, az erősen épült vár pedig csupán akkor, midőn *Stibor* maga lajtorját ragadva mutat útát Vitézeinek a' büszke falakon. Két súlyos sebek bizonyíták itten, melly kevésbé rettege veszedelmet a' Vezér, 's melly igen dicső következtetést húza személyes hátorsága derék szándékjára; mindazáltal sebeinek ellenőkre sem tartóztathatta, hogy a' nyitrai Püspök másik várának, *Szkacsánnak* alája ne fusson; 's minekutánna ezt is megvevé; tulajdon megerősített kastélyja, *Zaurány* ellen ne forduljon fegyveresseivel. Várnagynak *Tháróczy Benedeket*, vitéz tulajdonairól ösmeretes Lovagját helyhezé *Stibor* ezen kastélyjába, hogy azon jószágoknak is, mellyek hozzája tartoztak, gondjokot viselje. Mostan, hogy a' rája bizatott várkastélynak birtokát megszerezhesse magának; a' Pártosoktól kikiáltott idegen Királynak hódolt a' hűségtelen Várnagy. Hasztalan inteték Urától hűségre; tulajdon erősségének kapujit bezáratá előtte. — Itten is erőszakhoz kelle azért nyulnia, 's pusztító ostromot tulajdon birtoka ellen rendelnie, mellybe csupán nagy vérontás, és *Benedeknek* halálos megsebesítése és elesése után, bocsátatott be, vitéz győztes seregével.

Ezen szerencsés előmenetek 'Sigmund' hűségére hozák mind, egész a' Garanig, felsőbb Megyéinket, 's annyira szaporíták rövid idő alatt *Stibor'* seregét, hogy 2000 emberével szállhata ki síkra, ellenségei ellen. Po'sonyhoz érkezének ez alatt a' cseh és morva sereg.

gédcseregek; *Gara Miklóssal*, kinek siklósi Várában tartott Királyunk fogságban, tökéletességre menének az alkudozások, mellyeknek erejöknel fogva nem csupán szabadságot, hanem eddigi pártossaitól segedelmet is nyere 'Sigmund, úgy, hogy önmagok vezetnék és kísérik őt Budára, növekedő seregeikkel. Melly fontos befolyással sürgeté Stibornak tüzes és nyomos munkalódása ezen szerencsés kimenetelét a' példátlan lázzadásnak: megösméri maga 'Sigmund 1406-ban költ pecsétetes levelében, a' következő kitételekben: „*Nem kételkedünk, hogy az ő dicséretes vitéz cselekedetei veték meg szabadságunknak alapját.*“ *)

Jöllehet pedig úgy látszott, hogy 'Sigmund' vissza-tértével, és tökéletes engedelem' hirdetésével helyre állított békességünk: mindazáltal csupán kedvező alkalom után váraoztak a' békételenkedők, mellyben tervöket ismét elővegyék. 'Sigmund' ugyan is a' római Birodalom - Helytartójává, és Cseh - ország' Igazgatójává neveztetvén ki; ezen Országba útaza 1402-ben, hogy a' *Jodok* és *Prokop* között támadott egyenetlenkedéseket eligazítaná a' morvai Banátban (Marchionatus). — Ezen távollétét használlák újra, *Kanisai János*, esztergomi Érsek, és *Bubek Imre*, auránai Perjel vezérkedésök alatt a' pártütők, midőn nápolyi *Lászlót* Királlyá kiáltatak, 's számára seregeket is gyűjtének 's szállítának táborba.

Gara Miklós a' Nádor, indulá *Bubek* ellen: míglen *Stibor*, felsőbb Vármegyéinket, részszerint hűségben

*) Ezen pecsétetes levél *Berencs* királyi Várnak birtokát juttatá *Stibor*' kezére Nyitra Vármegyében; 's felszámítván egyenként az ő érdemeit; következő kitételében hozatott fel épenségesen mi tőlünk: „*Et quo tam laudabili et strenuo processuum suorum actu, non ambigimus liberationis nostrae exordium inchoavisse.*“

tartotta, részszerint hűségre hozni igyekezte. Legelső hadi munkállódását *Győr* ellen intézé, midőn seregét megosztva, lovassait ugyan szárazon, gyalogjait pedig hajókon sietteté ezen város alá; táborában egyesüle *Gara Jánossal*, a' Nádornak testvérjével; — mindketten tüzesen zaklaták a' várost, elvágván hajócsoportjok által mind az élelem, mind a' hadi szereknek bévithetésöket. Mind kettőben azért megfogyván, segedelmet ellenben nem is reménylhetvén: midőn két ízbeli rohanást vertek volna vissza, megadák magokat az őrseregek; épen azon alkalommal, midőn a' két egyesült Vezérek harmadik rohanásra készülének. — *Gara Győrött* marada: *Stibor* ellenben a' nápolyi *László* fősergének elébe indula, melly többnyire Olaszokbul és a' Békételenkedők' csoportjaiból szerkeztetve *Sebesig* nyomula, Papócz várossához közel, Soprony Vármegyében; hol bátorságos nyugalomban, táborba szállának mindnyájan. *Stibor* kémek által értesítettvén e' dologban, meglepé a' gondatlanokat; nagy mészárlást követe közöttök; elszéleszté az egész sereget, 's a' jövevényeknek minden poggyászaikat kezére kerité a' táborban. Ezen tökéletes győzedelem diadalmat szerze 'Sigmondnak; mivel a' Duna' környékein szagaldozott Békételenkedők eltűntek azonnal, 's Horvát-országban vonúltak: azok pedig, kik erős várakba zárkódzva, 's szövetséges társok' derék hadába bizakodva nem halgatának, nem engedének felszóllíttatásokra; mostantul fogva engesztelhetőbbekké lettek. — Képtelen sebes lépésekkel sieté *Stibor* innen *Székes-Fejérvárra*, *Székes-Fejérvár*ból pedig *Budára*, hogy mind a' két városokat hűségükben megerősítse, megtámadtatások' esetében derék segedelmérül biztosítsa, és *Makrai Benedeket*, ki Ó-Budán *Lászlót* kiáltozá Királynak; a' várost is ellenséges megtámadtatással fenyegeté, ha nem követné példáját,

sérthetetlené 's árthatatlanná tegye. El is éré minden fáradság nélkül szándékját, mivel *Stibor*' rendes katonaságának ellent állania képtelen, megfutamoda *Benedek*, hanem úzóbe vétetvén 's elfogattatván, kézre kerítettett.

Nem illy kedvezőleg folytak az Ország' déli részein dolgaink, kivált midőn azon hír terjenge, hogy *László* végtére csak ugyan engede pártja' sokszoros kéréseinek, 's eltökéllé magában, hogy Magyar-oroszra induljon.

Gara komolyan sürgeté 'Sigmondot, hogy Cseh-orozságból sietve térne hazánkba; sőt maga is elméne hozzája, hogy a' Király' személyes kíséretében, ennek bátorságáruul gondoskodjék.

Alig érkezének meg Po'sonyba, 1403-dik év Jakab' havában, midőn *Stiborra* bízván Királyját, maga személyjében oda siette, hol legnagyobb veszedelem fenyegetődött. 'Sigmoud egyesité vitézzeit *Stibor*' táborával, 's maga vezetvén e' derék sereget *Esztergom* alá szálla, melly *Kanisay János*, esztergomi Érsek' kapitányjaitól igen vitézül védelmestetett. — Az ostrom több hetekre húzóda, mivel az Érsek magais személyesen beszorítottván erős váraba: rettegé 'Sigmond' bosszúját, mellynek hevességéről több példák nem igen kedvező kimenetelt sejdítettek ő vele sorsáról. Felfogadá ekkor *Stibor*, hogy bár mi drágán: megveéndi e' várost; lajtorját támaszta, mint Nyitránál, itten is a' falakhoz; maga másza sűrű nyil-kő — és karó-zápor alatt, (mint pecsétés levél bizonyítja) királyjának szeme láttára legelső a' falakra. — Minekutánna hatalmába kerité a' várost: megszállá közelebből a' várat; 's elzárván minden vizét, annyira szorongatá a' benne lévőket, hogy az Érsek kapuját nyitvatná 's kegyelemre megadná magát. Jóllehet pedig először keményen bánna vele a' Király: megengede mindazáltal csak hamar nekie; sőt Budára szállva seregével, közönséges engedelmet és

kegyelmet hirdete országszerte minden Pártosoknak. Csupán *Ludányi Tamás*, egri Püspök nem akara részesülni a' kegyelemben: sőt Erdélybe vonúlva, itten is ellesztgeté a' lázzadást. *Stibor* indula ezen partoskodó Fő Pap ellen is, megszállá *Ludány*' várát, mellybe a' Püspök' testvérjei *István* és *László* zárkodztanak. Minekutánna végképen szorongattatnának: öszszegyűjték még egyszer minden fegyveresseiket, kitörének éjjel a' sanczokbul, 's nagy robajjal támadák meg *Stibor*' nyugvó taborat. Első pillanatban némely zavart okozának, 's több ellenséget szenderitének az álom' karjaibul néma halál' sápasztó karjai közzé ezen orozok: hanem a' tapasztalt Hős hamar vissza állíta minden rendet, megtámada 's ugy megritkítá még az éj' sötétjeiben az ellenséget, hogy csupán a' két Testvérek, maroknyi kísérettel, szabadulhatának 's futhatának Bátyjok után Erdélybe, ősi birtokuknak elvesztése' hírével. A' nyílt vár királyi őrizetet veve mostan falai közé, melly épen olyan foganatos védelmére 's fedezésére szolgálta ezen egész környéknek, mint előbb hódítására és pusztítására jelentt vala meg derék Vezérjével.

Alig foglalható el ezen győzedelmek után, *Sigmond* ismét ingadozott királyi székét, midőn azon szövetség, mellyet Testvérje *Venczel*, és a' morvai *Jodok* és *Prokóp* kötöttek egymással, új ellenségeskedéseket vont ezen oldalrul maga után. Királyunk ósztriai *Albrecht*tal egyesülve, *Znaím* alá szállott, (1404-ben) hogy ezen vár' megvételeivel nyissa meg a' táborozást. Ostrom alatt méreggel vegyültt bort nyujta mind kettőjöknek egy megvesztegettetett Pohárnok, mellynek következésében *Albrecht* ugyan *Kloszterneuburgban* örökre elszunnyadott: *Sigmond* pedig *Korláthköre*, *Stibor*' jószágára hozatván, tüstént használt helyes eszközök által szerencsésen kigyógyított.

Nem sokára *Tvartko*, bosznyák Király ellen vezeté *Sigmond* öszvegyűjtött seregét. — Győzelemmel halmozva térvén vissza (1408-ban), az úgy nevezett *Sárkány Vitézi Rendet* állapítá meg, mellybe csupán leghívebb nagyjait 's legbiztosabb barátjait, számszerint 22-öt nevezé 's vevé fel. Arányja ennek az vala, hogy a' Királyhoz és ágához bonthatatlan hűséggel viseltessenek és köteleztessenek, annak minden tagjai, — mivel éppen várandós állapotban örvendezteté hölgyje, Borbála, *Sigmondot* — és hogy minden kölcsönös visszálkodásokat és hádárkodásokat száműzzenek magok közül, midőn köteleztetésöknél fogva ezen Rend' többségének szavára és ítéletére valának mindeneket elfogadandók és tellyesítendők. *Stibor'* neve mindjárt a' Nádoré után olvasható ezen pecsétes levélben, a' mi eléggé bizonyíthatja, melly igen nagy kegyben és tekintetben állott legyen, úgy királyjának; mint új Hazájának előtte.

Két esztendővel későbbben, új bizonyosságát tapasztalá Hősünk Királyja' határtalan kegyjének és bizodalmanak, *Jagelló* ugyan is, ámbár mindenkor ellenséges indulatokkal viseltete Sógora eránt: Békebíróvá kéré fel mindazonáltal őt azon egyenetlenkedéseknek lecsillapításokra, mellyek ő közötté és a' Német vitézi Rend között élledeztek; 's a' mint a' Rend is helyben hagyá és elfogadá ezen választást és felszóllítást: megígéré *Sigmond*, hogy személyesen lészen a' rája bizatott dolgot elítélendő 's intézendő. A' német császári Korona, legforróbb óhajtnánya felett kezdett alkudozásai miatt azonban itthon tartóztatva: *Garát* a' *Nádort*, és *Stibort* küldé maga helyett békebírókúl, kik meg is egyezteték mostan a' két ellenkező feleket: hanem e' mellett titkos szövetséget kötének a' Német vitézi Renddel azon esetre, ha *Jagelló* akár Magyar-ország, akár a' Rend'

birtoka ellen, ellenséges lépéseket nyilatkoztatna és valószínűsítana valaha.

Ez utolsóbb eset meg is történt mindjárt a következő 1410-dik esztendőben; a kötött szövetség erejénél fogva, hadi sereggel méne *Stibor* Lengyelországba, 's pusztítatá Szandecz vidékeit; hanem későn érkeze meg a segédsereg, mivel a *Tannenberg* melletti véres ütközetben már ekkor mind a Nagy-Mester, mind a Lovagok töbnyire mindnyájan elestek, úgy, hogy a Vitézi Rend, és minden vele kötött szövetség felbomlottnak lenni tetszene. *Stibor* azért rövid könnyű táborozása után vissza tért, hogy *Jodok* ellen vezesse Morvába seregét, ki *Sigmond* ellen a német Koronára törekede. Meghalálozván azonban *Jodok Brünben*: hasztalanula minden hadi készület, 's megkönyüle *Sigmond*nak Német Császárrá választatása.

Ez alatt *Husz János* és *Prágai Jerónomos* a Pápa hatalma, bűnbocsánat, papi és egyházi romlottság ellen kikelvén, a Sz. Irás olvashatását, és hajdani tekintetét ellenben 's úri szent Vacsorának két szín (kenyér és bor) alatti kiszolgáltatását, mind az egyházi, mind pediglen iskolai székekről sürgetvén: nagyon magukra vonák az egész cseh népnek figyelmét, kivált midőn a prágai Érsek belé keverede a zűrzavarba. *Husz* irásai hóhér által égettettek el nyilvános helyen; ő maga eltiltatott tanító-székétől, és a Bethlehem-kápolnába köteleztetett predikálásától. — Lázzadás támada e miatt Prágában, melly az Érseknek életét veszedelmezteté, 's okot szolgáltatata, hogy e dologról tudósíttasson *Sigmond*, mint a Birodalomnak Helytartója. Ő *Stibort* küldi maga helyett, ki a békét helyre állítsa, melly bizonyos egyezésben tökéletességre vitetett csak hamar általa. Vagyon is még egy eredeti oklevél, melly *Stibornak* ezen prágai mulatásáról emlékezik, és a mellyben

a' város' Előljáróji arra kötelezik magokat, hogy azon 100 arany forintokat, mellyekkel Lemel Miklós tartozik Stibor Úrnak, készek lefizetni érette; ha bizonyos határnapig eleget nem tehetne hitelezőjének. Ki volt légyen ezen adós, 's minő viszonyban állott vala hősünkkel, nem tudathatik a' nevezett irásból.

A' Velenceziek számtalan okot szolgáltatának 'Sigmondnak békételenkedésre, hanem más fontosabb bajai nem engedék mind eddig, hogy elégtételt vívjon ki a' sérelmekért ezen szomszédjaitól. Csupán 1411-ben küldhete *Ozorai Pipó*, temesi Gróf' vezérlése alatt Isztriába sereget, mellyhez nem sokára *Stibor*, és *Ung Albert*, aurániai Perjelis csatolák, vitézeikkel együtt, magokat. Fényes vala ezen táborozásnak mindjárt eleinte gyümölcse, mivel Friaul és a' trevizói Vidék, minden városokkal és helységekkel együtt magyar kézre kerültek, úgy, hogy a' Velenceziek megdöbbenve a' szerencsés kezdeten, Pápához folyamodtak, közbenjárásért esenkedve. 'Sigmond el is kezdeté velök Rómában az alkudozásokat; *Stibort* pediglen udvarába hivatá, hogy Jagellóval *Lublón* végre-hajtandó fontosabb egyezkedéseiben jelen lehessen és részt vehessen. Mit az ő jelenléte itten használhatott: annyit ártott távol léte Olasz-országban; mert, a' mint a' két fél' Biztossai, meg nem egyezhettén, eltávoznak Rómából, Pipó Vezér velencezi arannyal megvesztegettetve, majd épen olly hamar elveszte minden foglalmányokat, mint tevék előbb azokat az egyesült három Vezérek.

Hogy ezen vesztességet kipótolja, maga indula 'Sigmond Velenczére; hanem alig érkeze Friaulba, midőn koronáztatását, úgy Rómában, mint Frankofurtban reménylhetvén, fegyvernynyugvásra lépe könnyedén ellenségével. Ajánlá e' békét azon óhajtmányja is, melly szerint a' Pápától *Konstantziába* hirdettetett és rendeltetett

közönséges egyházi Gyűlésen megjelenni, és az ottani szóba jövő tanácskozásokban részt venni szándékozott.

Ezen Gyűlésre, a meghívott Érsekeken és Püspökökön kívül, több világi magyar Urak is megjelentek királyuknak kíséretében; kik között *Stibor* 110-ed magával, olly fényben tündökle, melly méltó vala e' részben széles birtokához, méltó minden tekintetben dücsvágyjához. Úgy látszik mindazonáltal, rövid ideig mulata Konstantziában, midőn Pruzsina helység' örökös Bíróságát Jánosnak, Basnusek fiának ajándékozó levele 1415-dik esztendőben íratott és erősített meg általa.

Konstantziába utazása előtt kevéssel, Káptalant állíta ő fel *Vág-Újhelyben*, 12 Kanonokoknak számukra, kiket Prépostjokkal együtt szép szabadságokon és jövedelmeken kívül, *Pobedin* és *Bassovecz* falvaival ajándékozta meg; hogy ő és az övéi itten találjanak örök nyughelyet. A' Szentegyház' fő ajtaja felett, mind e' napiglan olvashatni azon felülírást, melly annak alapításáról emlékezik; és jóllehet a' Kanonokság itten eltöröltetett; meg vagyon mindazonáltal mostan is a' *Prépostság*, *Stibornak* kegyes hagyományjaival gazdagítatva. *Szakolczán* hasonlóan ma is meg vagyon azon kegyes hagyomány, mellyet *Stibor* 12 szegényeknek eltartásukra rendele. Nem tudhatunk ugyan semmi bizonyost ezen Ispitálynak alapításáról, midőn már most csupán az ifjabb *Stibor'* adománylevele vagyon meg; hanem épen ennek tartalmánál fogva, szaporítván tetemesen azon Intézetnek jövedelme: világosan állítatik, hogy már előbb az atyától fundáltatott volna meg. Minthogy pedig ezen második adományban *Prítésd* falva, minden földes úri jogokkal és haszonvételekkel Ispitályra hagyatott; azon érdekes észrevételt húzhatjuk belőle, hogy itten a' koldúsok Urakká, és nemesi Birtokosok-

ká lettek; holott hazai alaptörvényeink szerint, föld' és jószág' birtoka csupán Nemeseket illet és érdekel.

A' jeles Férjfi' haláláról, valamint ennek idejéről is, épen semmi bizonyost sem lehet mondanunk. Hogy azonban 1417. és 1420. között kelle annak történnie, kétségtelen azon okból, mivel egy az előbbi évben költ oklevél *Stibor'* nevét viseli még homlokán: az utóbbi esztendőben pediglen hitvesse már özvegynek neveztetik. A' rege szerint egy kigyó' harapásától, melly aluvás közben mind két szemét áltnarczongá, megbódúla Stiborunk elméjében, 's azután, egy év előtt cselekedett undok tette' büntetéséül leveté magát, Beczkó várának egyik sziklacsúcscsáról, a' feneketlen mélységbe.

Az illy fényre jutott Hóssel egyetemben, kiról eddiglen beszéltünk, több oklevelekben említettnek az ő Testvérjei, *Podczessicz Endre*, és *Stiborzitz Miklós*, kik bizonyosan, minekelötte fija születne Stibornak, befoglaltatának a' királyi adomány levelekben, sőt talán részesülének is bátyjok' előbbi keresményjeiben. Különbén halgat egészen felőlök a' Történet, midőn kétség kívül semmit sem cselekvének, a' mi említést érdemelne. Épen olly keveset tudunk *Stiborról*, 1410-től fogva 1420-ig egri Püspökről, azon felül, hogy ezen tizedben a' püspöki széket ő foglalá 's igazgatá. Hogy igen közléről atyafija lehetett a' Vajdának, megtetszik egy levélből, mellyet 1413-ban íra tulajdon kezével; 's hogy ama' fényes hivatalába hatalmas rokonának befolyása mellett léphetett, olly véleménynek állíthatjuk, mellynek legalább lehetőségét alig vagyunk képesek tagadnunk.

Az öregebb *Stibor* úgy látszik, csupán későbben, midőn jószágot és méltóságot szerze Királyja' kegyjéből magának, lépe házassági életre. Hölgyje, *Dobrochna*, melly név sem előbb, sem utóbb elő nem fordul hazánk-

ban, Lengyel vagy Cseh származású lehetett. Vallyon kereszt vagy vezeték, vagy talán, mint a' Stiboré, kereszt és vezeték neve volt légyen ez egyszer'smind? (a' mi kiváltképen nagy fényre 's hatalomra jutott újjonczoknál, többnyire közönségesen történik) kétséget szenved nyilván; legalább sohol sem találunk sem Attyának, sem Nemzetségének nyomára, bármely gyakran említettessen is maga *Dobrochna*, úgy férjének, mint férje' halála után fíjának pecsétetes levelében.

Fija ugyan *Stibor*, egyetlen csemetéje a' hatalmas Vajdának és Vág Urának, mint örömost hallá *Trencséni Máté*, I. Károlynak kérelhetetlen ellensége' példájára neveztetnie, 's nevezé is ön magát nyilvános leveleiben, — általvevé Attyának szélesen terjedett birtokát, sőt nevelé is csak hamar örökösödése után, *Árva*, *Veszely*, *Bizencz* vagy *Bzdencz* és *Buchlau* váraival temérdek hatalmát; mellyeket 'Sigmund Király, a' hozzájuk tartozó helységekkel együtt, 3000 arany forintokban adá nékie 1422-ben zálogul, midőn *Stibor* Morvában három holnapi zsóldot fizetett volna a' Király' szolgálatjában lévő Lánçasóknak. Kinevezé 'Sigmund őt, 1434-ben Bázeltől, hol az egyházi Gyűlésen mulatott, 's a' Husziták ellen minden készületeket nagy tűzzel és szorgalommal folytatott, *Lévai Cseh Péterrel* együtt, azon sereg' Fő-Kapitányjának és Vezérjének, melly Magyar-országból vala Cseh-országba menendő; hanem, midőn épen küldöbe volna e' nyílt levél, megérkeze *Stibor* halálának híre Bázeltbe; mi után azonnal *Hédervary Lőrincz*, a' Lovász-Mester, nevezetete ki *Stibor*' helyébe Vezérnek, csupán záradékban; melly elég csudálatosan, az előbbi parancsolatnak alája függesztetett, mint-ha bizony nagy fáradtságába került volna Kancellárjának, egy másik megbízó pecsétetes levél' szerkesztetése.

Ezen környüálláson kívül semmit sem említhetünk többet az ifjabb *Stibor*' nyilvános életéből. Hölgyje *Katalin*, az ugyan csak idegen országból bevándorlott, 's csak hamar fényes hivatalokhoz és széles birtokokhoz jutott *Czechen Frank*' leányja; nem ajándékozta meg őt férjfi maradékkal. Egyetlen, ugyan *Katalin* nevű leányja, előbb tesseni Hercegeg *Pizomszónak* jegyese, minek utánna felbomlott e' kötél, *Alsó-lindvai Bánffy Pálnak*, a' Fő-Lovász-Mesternek, leve hitvesse. Gazdag örökség' reményje bírta amazt reá, hogy megkérje; hercegi vő' fényje vakítá meg *Stibort*, hogy eligérje a' gyengé korú leánynak kis kezét, úgy, hogy az öszvekelés házamosb időre halasztódjon. Meghalt azon közben *Stibor*; jószágait, mint csupán férjfi nemhez illhetöket, pör alá vevé, 's nagyobbára, *Katalinnak* tetemesb vesszességével, meg is nyéré törvényszék előtt a' korona: mostan, — reményjében megcsalatra, kerese és találta tüstént a' Hercegeg akadályokat, mellyeknek színök alatt felmenteté magát jegyjétől. Nehány éveknek lefolytuk után azonbnn *Bánffy Pál*, vezeté *Katalint* oltárhoz, kinek leány ága, mivel a' férjfi utolsó ivadék, ezen Nemzetségben, még 1646-ban, őt korán elhalt fíjai után sírba szálla, — bírja mind e' napiglan azon *stibori* jószágokat, mellyek részszerint a' főtörvényszék ítélete, részszerint a' Király' adományja mellett meghagyattak és megmaradtak, *Katalinnak* birtokában.

Stiborzicz Miklóska (Nikolajko) ugyan, az öregebb *Stibor*' hason nevű Testvérjének fíja, mint férjfi törvényes ivadék; számot 's jogot tartá Atyja' Bátyja' fíjának széles birtokaira; 's hogy szándékját elérhesse, részszerint lengyel rablókkal, azután pedig a' Huszitákkal egyesüle, kiktől segítetve Szakolczánál ellenséges indulatokkal ronta be hazánkba, el is foglalá rohanás által Szakolczát, melly hajdan *Stibor*' széles bir-

tokához tartozott; — hanem éppen ezen fertelmes tettért békeháborítónak, és haza' ellenségének bélyegeztetvén: megfosztatott minden jogaitul, mellyekre egyezés vagy örökösödés útján hivatkozhaték. Ezután is többször ismételt próbatételei, hogy Nemzetsége' hajdani fényes birtokainak, legalább valamelly részöket nyerhetné meg magának, süker nélkül semmisültek; — míg végre megútván a' hiúskodás' mostohaságát, Lengyel-oroszog' belséjébe vándorla; a' nélkül, hogy nyomát hagyna Nemzetségének, vagy maga mutatná magyar földön személyjét.

Ezen előadás' záradékául, a' *Stibor* nemzetség' rövid rajzolatján kívül, előterjesztendjük néhány szavakkal mind azt, valamit az okleveleknek bizonyságok szerint bírt és szerzett ugyan azon Nemzetség hazánkban és hazánkon kívül. Érdekes ezen felszámítás nem csupán azon személyre nézve, ki jöllehet testét, lelket kivéve, semmit sem hozott hazájából, hazánkba: mindazáltal roppant birtokokat szerezhete rövid idő alatt magának; — hanem érdekes kiváltképen azon tekintetből, hogy midőn a' hajdan kor' egyik hatalmas Nagyjának birtokát szemünk elébe terjeszti; megfejtethi egyszer'smind azon sokak előtt fejthetetlen kérdést: miképpen történhete, hogy egyes Főrendek és Nagyok, majd az egész ország' és királyi szék' sorsára mélyen hathatának; majd ismét idegenekkel, mint magok között, szövetséget köthetének; majd tulajdon Fejük és Uralkodójok ellen több esztendőig háborút folytathatának. 's egész hatalmának ellentállhatának? Meg kell ugyan pontosan ösmérkednünk az akkor divatozott királyi hatalom' forrásaival és viszonyaival, ha kielégítő feleletet akarunk kérdésünkre nyerni; hanem már innen is kiviláglik eléggé, hogyan emelheté széles birtok azon körülállás mellett, ha csupán egyetlen-egy akarat hozza

mozgásba minden erőket, midőn a' rabszolga vakon engedelmeskede Urának, — kiviláglík innen is eléggé, hogyan emelheté széles birtok azt, ki ezen akaratnak birtokában vala mindenkor, határtalan Urrá és Parancsnokká Honjában.

Nemzetségi rajzolat:

Stiborziézi Stibor, hitvesse
Dobrochna.

Bolondóézi Stibor, hitv.
Katalin
Czecheni
Frank' leányja.

Stibor Katalin, férje alsó
lindvai Bánffy Pál.

Bánffy János,
hitv. Henning
Margarétha.

*Stiborziézi Podz-
czessicz Endre*
Testvérje.

Bánffy Katalin,
férj. öregebb
Szécsy Miklós.

Bánffy Borbála,
férje: ifjabb Szécsy
Miklós.

Bánffy Dorotya, férje Rozgony János.
Bánffy Juliána.

*Stiborziézi Byd-
gowsky Miklós*,
Testvérje a'
Vajdának.

Stiborziézi Miklóaska
Rabló.

Stibor egri Érsék, Atyja Testvérjének fia.

Stibor' birtokai, mennyire oklevelek bizonyítják:

Erősített várak: Beczkó 17 helységekkel; *Ugrócz* 25 helységekkel. *Besztercze* 27 helységekkel. *Oroszlánkő* 8 helységekkel. *Kassa* 7 helységekkel. *Berencs* 13 helységekkel. *Csejthe* 20 helységekkel. *Jókö* 10 helységekkel. *Holics* 13 helységekkel. *Sasvár* 8 helységekkel. *Korláthkő* 8 helységekkel. *Éleskő* 9 helységekkel. *Hó-*

Iyagkő 17 helységekkel. *Szomolyán* 9 helységekkel. *Léva* 10 helységekkel.

Erősített kastélyok: *Surány, Krakován, Korompa.*

Városok és Mező-városok: *Szokolcza, Modor, Sze-nicz, Léva.*

Királyi fulu: *Torbágy.*

Helységek: *Bolog, Redelstorf, Priterszka, An-dód, Vighvás, Modrov, Zslkocz, Maniga, Sz. Vid, Bory, Diószegh.*

Ezekhez járulnak az ifjú *Stibor* szerzeményjei: *Árva vára* 25 helységekkel.

Várak Morva-országban: *Vessely* 21 helységekkel. *Bzdencz* vagy *Bizencz* 7 helységekkel, 's *Buchlau* 9 helységekkel.

Po'sony, Trencsén és *Nyitra* Vármegyékben a' fő-ispányi Kormány, mint ugyan azon nevű Váraknak Ka-pitányjokat, szinte őket illeté.

Némethy Pál.

4.

A' Lélek' természetéről, Philosophiai értekezés.

Két részből fog állani ezen munkátska; az első szóll, minden Lélekről közönségesen, akár isteni Lélek, akár anygali 's emberi Lelek légyenek. — A' második rész szóll, csupán az emberi Lélekről; de erről is közönségesen. — Amaz első *Pneumatológiának*; ez a' második *generalis Psychológiának* neve alatt esmeretes.

Tárgya már mind a' két Tudománynak a' Lélek; mellynek 'Sidó, Görög, Deák 's más több Nemzetek kívántak alkalmas nevet adni; de nem találtak: még ma is kérdésben van, minémű nevet lehetne ennek adni legillendőbbet.

A' 'Sidó így nevezte: *Ruach*, melly fúvatot, lehelletet tészén. — A' Görög hol *pneuma*, hol *anemos* névvel nevezte; melly mind a' kettő szelet, fúvallatot tészén; hol *Psüchének* mondotta, melly vérrel vagy testel egybe kötöttett valamit tett néki. — A' *daimon* és *diabolos*, enek a' valaminek jobb és rosszszabb nemeit jelentették. — A' Deák ezt a' valamit így nevezte: *animus*, *anima*; melly mind a' kettő a' Görög *anemos*bul vétetett; szelet és fúvatot tészén. — A' Spiritus név hasonlóképpen nála, fúvatot jelent; — a' *mens* mintegy *meminens*, emlékeztető tehetségét teszi annak, és így munkáját a' munkálkodónak; — a' *genius* régi *genobul*, melly helyett ma *gignoval* élünk, jött; és olly származmányt tett, melly valakinek vezérül szolgálhatott. — Hogy az újjabb nevek közzül is említsek; a' Német azt *Geist*: melly a' testnek fainabb, könnyen elrepülő részét, szeszit teszi; és így is *Seele* vagy *Zeele*, a' Görög *Zeeból*, melly életet tészén: és így ez a' név annak a' valaminek életet hordozó munkáját teszi; — ide megyen a' magyar *Lélek* nevezet is; akár életet, akár lélegzetet fejezzen az ki.

Mind ezeknél jobb neve lenne annak, az *egyszerű valóság*, simplex substantia: csak hogy ez is homállal van béborítva.

A' Lélek lételének esmérete színtolly régi, mint a' világ: — de ez az esméret majd

sok homállyal, és nem a' Lélek természetéhez illő elegyítésekkel borítottatott el.

Az elsőbb szent emberek, a' próféták, patriárkák voltak csak azok a' szerencsések, kik illendőbb gondolatot kötöttek a' Lélek' esméretével egybe: — a' 'Sidóknál ez az esméret jó darabig egy lábbon állott, 's nem vesztegetődött meg.

A' Babyloniai fogság után támadtak a' Saddutzeusok, kik a' Lélek' lételet nem csak kétségbe hozták, de tagadták is: ez történt a' 'Sidók közt.

Nem sokkal több jót tettek közöttök a' Kabbalisták 's Rabbik, kik a' szükségén kívül, 's a' dolog' igazságával ellenkezve a' Lelkekről, azoknak neveiről 's cselekedeteiről; sok költeményeket formáltak.

A' Khaldeusok a' Zoroaster bizonyítása szerint, a' Lelkeknek sok neveit, és sok rendeit gondolták ki; mellyeket így neveztek: Hyperavehü, Azonidü, Zoneidü, Angyalok és Demonok.

A' Per'sák, valamint két főt gondoltak a' világban, mellyektől minden származnék; ugyanint jót és rosszat; ugy minden embernek két angyalt vagy két lelket tulajdonítottak, jót és rosszat.

Az Egyiptombeliek hasonlóképpen a' Lelkeknek különböző neveit gondolták ki; azok között tartottak olly órzó Lelkeket, mellyek közzül némelleyek az egész világra; mások a' világnak egy vagy más részére, mások csupán az emberre ügyelnének.

A' Görög Philosophusok igen sokat, és sokképpen szóllottanak a' Demonokról, 's azoknak természetökről; vették ezek tudományo-

kat, vagy a' Mágusoktól, vagy a' Per'sáktól, vagy a' Kchaldeusoktól, vagy a' Traxoktól, vagy az Egyiptombeliectől, vagy a' Frigiabeliectől, és az isteni 's emberi Lelken kívül, a' Lelkeknek különböző nemeit, klassisait, 's rendit csinalták ki: — ezen klassisokat 's rendeket négyre osztja Eusebius; az elsőbe tették azt, melyet így neveztek: megistos daimon: ismét Nous, to agaton; a' másodikba voltak azon Istenek, mellyeket az arany versek (aurea carmina) neveznek tous athanatus halhatatlanoknak; az harmadikban tétettek a' Démonok, Heroesek, és az angyalok; a' negyedikben voltak a' földi Dajmonok.

A' Görögök közt, Thales, Pythagoras, Plato és a' Stoicusok a' Geniusokat olly valóságoknak tartották, mellyeknek tulajdon Lelkeik volnának; az Heroeseket olyanoknak, mellyeknek a' testtől elvált Lelkeik volnának.

Thales Pythagorással egybe azt is tartotta, hogy a' levegő Démonokkal tele volna; ide magyaráztatott azután Pálnak ama mondása, hogy a' setétség' fejedelme a' levegőn uralkodik; ide huzták idővel a' koboldokrul, törpékről, vízi 's értzi demonokrul való meséket.

Aristoteles értelmes valóságokat állított, mellyeket így nevezett: Nous; azokon ő is Démonokat értett, az az olly valóságokat, mellyek az Isten és az emberi Lelkek közt közben volnának, mellyek az égi testeket igazgatnák; az emberben pedig három egymástól megkülömböztetett Lelkeket állított; az az élő, érző és okoskodó Lelkeket. A' Magyarok ennél többre mentek, mert hét lelket is tulajdonítanak az embernek; midőn a' haragos Magyar felebarátjának hét lelkét is öszsze szidja.

Epikurus semmi Demonokat nem hitt; csak egyedül Istent állított lenni.

A' Rómaiak a' magok Isteneiket, Démonjaikat, Geniussaikat a' Görögöktől vették; ezeknek neveikkel, természetökkel, cselekedeteikkel, tele vagynak a' poéták' mesés írásai.

A' Keresztyének közt, az Ekkle'siai Atyáknak nagy része a' Lelkekről való állításaikat a' Plátó követőitől vette.

A' Scholastikusok, az Aristoteles' tanítása némelly czikkelyeit vagy nem értve, vagy rosszul magyarázva, a' Lelkekről sok helytelenségeket tanítottak, a' midőn azoknak kiterjedést, figurát, helyet, mozgást tulajdonítottak; melyek még nagyobb zavarba hozták őket, midőn a' Sz. Írás' szavait, és az Atyák' Írásait minden rend nélkül öszve habarnák.

Spinosa, mivel egyetlen-egy substantiát, az az: valóságot állított, 's a' világot mondotta azon valóságnak; ez a' világ pedig test; innen semmi Lelket nem hitt; 's mindeneket testnek tartott.

Hobbés Leviathan nevű munkájában, tagadja a' testetlen valóságok' lételetét; e' szerint test és lélek, néki mindegy.

Bekker Boldizsár, megigézett világ nevű munkájában tagadja, hogy az Isteni Lelken, 's emberek' Lelkein kívül volna akármelly Lélek; és így nem volna sem angyal, sem ördög; a' honnan a' Sz. Írás' szavait az ördögökről, valamelly nyavalya természetes okaibul, 's más testi megillettetésekbül erőlködik magyarázni; ezen hibába a' Cartész' vélekedése után esvén; ki a' Lélek' természetét a' gondolkodásba helyeztette; nem adván a' Léleknek semmi cselekvésre való erőt.

A' mi idónkben is vagynak, kik a' materiát léleknek, és a' lelket materiának tartják, a' midón azt állítják, hogy a' materia gondolkodásbeli és cselekvésbeli erővel bírna. — Vagynak kik egyedül az Isteni Lélek' lételét állítják, 's mindenekben csak azt gondolják munkálkodni. — Vagynak kik az emberi Lélek' lételét kétségbe hozzák; — vagynak olyanok is, kik csak az oktan állatok' lelke lételét tagadják. —

Végre, hogy a' többek különböző vélekedéseiket elhalgassam, a' méjjen 's fennyen látó Leibnitz, nem csak az emberi Léleknek, hanem még a' test' elsőb valóságainak, substantiáinak is némi-némű ellátásbeli, repraesentandi, erőt tulajdonított.

Mind ezen sok és különböző vélekedésekből kijön; hogy eleitől fogva volt a' Lélekről némi-némű esmérete az embereknek. — De az is megtetszik, hogy voltak kik nem hitték némmelly Lélek' lételét; — kik kelletinél több nezeit hitték a' Lelkeknek.

A' Lélek' lehetséges voltát kétségbe hozni nem lehet, mert annak lételének gondolhatása a' józan gondolkodás' fő állatmányával (principiumával), nem ellenkezik; a' teremtő Lélekről való gondolhatás a' mi értelmünk' fő állatmányival, principiumaival megegyez. — A' teremtett Lelkekről való gondolhatás, éppen úgy nem lehetetlen, mint a' testek első fundamentominak, substantiáinak gondolhatása; annyival inkább, hogy a' mint Leibnitz bölcsen kiszemelte; mind a' Lélek, mind a' Test eredeti substantiáinak egy természetű ellátásbeli, repraesentandi erejek legyen; csak némi-némű grádicsak lévén egyike a' másiktól megkülömböztetve; úgy hogy e' lenne a' fundamentoma annak

is, hogy a' Test a' Lélekkel, és a' Lélek a' Testtel egybe köttethetett.

Valóságos lételét a' Lelkeknek a' józan tapasztaláson fundáltatott okoskodás eléggé bizonyítja, a' midőn annak gondolkodás, képzelés, ítélés, okoskodásbeli sok és különböző munkáit, előnkbe terjeszti. Ha az emberben ezek a' munkák lélek' munkái; analogia útján, hasonló ítélés' módján a' világban is a' hasonló munkák, hasonló oktul; de felségesebb oktul származnak, és így felséges lélektől.

Hogy pedig a' fennebb előszámlált munkák az emberben az emberéi, és benne is Léleké, nem testé, nem materiáé, a' megtetszik ezekből: mert a' mi belső józan érzésünk azokat a' munkákat miéinknek bizonyítja, midőn jól mennek, megnyugvás, öröm 's dicséret érzéseivel vigasztalván; midőn hibásan folynak, szomorú érzést, megbántást hagyván magok után. — Ha miéink azok a' munkák, nem mondhatja senki azokat az Isten munkáinak bennünk való dolgozásának; mert ezt, kivált mikor rosszszúl 's vétkeesen mennek; senki Isten' káromlása nélkül nem állíthatja; de a' mi tulajdon belső érzéseink sem engedhetik azt meg. — De továbbá azok a' fennebbi munkák nem is a' puszta test', vagy materia' munkái; mert nem csak test' részetskéiből, soha semmi módon a' gondolkodás és ellátás ki nem hozattathatik; hanem a' mi több a' testéknek a' természettől elejekbe szabott törvényeivel, mellyek mozgás, vagy rakotmány (mechanica), törvényeknek neveztetnek, 's kiterjedéssel, hellyel, idővel, sebességgel, mérettethetnek ellenkezik. Tehát azon munkákat egy a' testtül különböző, 's más törvényt követő oknak, valóságnak kell tulajdoní-

tani. — A' mint ezt magamról, 's az én tulajdon lelkemről megmutatám; hasonló igazsággal állítom másokról is, kiknek hasonló munkáikat tapasztalom; mert hasonló munkák hasonló okokból származnak. — Vagynak hát az Lelkemen kívül más Lelkek is e' világon; mellyeknek munkáit éppen úgy nem tulajdoníthatom, sem az Istennek, sem valamelly testnek, 's materiának; sem pusztá vak történetnek; a' midőn az értelemnek olly sok és világos jelei légyenek benne. — Éppen ezek szerint jön ki e' világnak felséges 's megmérhetetlen munkáiból a' fő valóságnak, fő felséges oknak, az Istennek lételének bizonyossága.

De minéinü légyen a' Léleknek természete, keressük ki, a' mennyire kipuhatolhatják. — Ezt már a' régiek is próbálgatták; de sok balgatag vélekedésekbe merültek bé.

A' legrégibbek, kik a' fő 's halhatatlan Istenen kívül, halandó Isteneket is, Demonokat, Heroeseket 's emberi lelkeket is állítottak; mindeniknek külön-külön természetet tulajdonítottak. Már Apulejus a' Socrates Istenéről írt könyvében, a' Demonokat így írja le: hogy azok magok nemek szerint állatok; értelmők szerint okoskodók, lelkők szerint szenvedők, testők szerint levegőből állók; idejők szerint aetheriek.

Kalcidius Timaeusnál így határoz: hogy a' Demon légyen okoskodó, halandó, vékony testű, aetheri állat; az embereket szorgalmatosságra serkentő.

Herokles az arany versekre azt jegyzi meg; hogy a' Demonok az indulatoknak alájok vettettek; mellyektől mindazáltal a' halhatatlan Istenek szabadok; a' honnan volnának szenvedést nem érző lelkek, volnának szenved-

dés alá vették is. — Ugyan ő állította, hogy a' halhatatlan Isteneknek vékony, aetheri; a' Demonoknak pedig aëri, levegői testek légyen.

A' Pythagorás és Plátó' követői minden lelkeknek, a' fő Istent kivéve, valamely vékony testet tulajdonítottak.

Így vélekedtek az Ekklé'siai Atyák, és a' keresztyén régi Írók között sokan.

A' Scholastikusok ezekhez azt is hozzáadták, hogy a' Lelkeknek testét sem érezni, sem érinteni nem lehetne; a' honnan így is különböztették meg a' lelkeknek rendeit; hogy volnának némelyek előtünők, aphanais; mások előtünők, emphanais — az aphanasiából hozták ki azután mások az athanasiát, halhatatlanságot, de a' mellyet nem a' Lelkek' természetéből, hanem az Istennek akaratjából, a' honnan az függene, mutogatták.

Ezen fennebbiek még azt is hozzáadták vélekedéseikhez; hogy volnának szolgáló Lelkek, mellyek mind az Isteneknek akaratját az emberek kijelentenék, mind az Isteneket az emberek állapotjáról tudósítanák; de volnának olly Lelkek is, mellyek halhatatlan Isteneknek is hívatnak; mellyeknek az emberekkel semmi köztársaságok nem volna. Ezen fennebbi vélekedésből származtak a' régiéknél ama sok előre jövendölések, profétziák, Lelkeknek megjelenései.

Tertullian adott egy munkát ki a' Lélekről, mellyben azt igyekezik megmutatni, hogy a' Lélek testi valóság, és materiából áll.

A' Scholastikusok között sokan a' Lélek természetéhez nem fogtanak, a' helyett nevetségre méltó kérdések' fejtegetésével töltötték az időt; illyeket kérdezgettek: egy tő' hegyin hány ezer Lelkek férhetnek meg, 's tánczolhatnak?

a' Lelkek micsoda nyelven beszélnek? mekkora lehet a' Lelkeknek a' futásban való sebességek? végre, hogy a' többit elhalgassam, a' magok gondolkozásaikat hogy intézik, rendelik el?

Rudiger, *physica divina* nevű munkájában, a' test alkotmányát a' rakottmány (*mechanica*) törvényei szerint fontolgatva, azt hozta ki: hogy a' midőn látjuk, hogy légyenek esmeretek és gondolatok, lenni kell a' testben valaminek olyannak is, mellynek a' testtől különböző természete légyen, a' melly az esmeretek és gondolatok' készítésére alkalmas lehessen. Ez a' természet már Lélek' természete; 's minden Léleknek ilyen természetének kell lenni, hogy az értsen, esmérjen és gondoljon; továbbá ez a' természet egyéb valóságé nem lehet, hanem csak a' Léleké; megkülönbözteti pedig a' közönségesen vett Lelket értelemre és emberi lélekre: amaz a' maga erejével dolgozna a' keresett esmereteknek egybeszerkeztetésén és elszagatásán; ez pedig a' keresett esmeretek' rendi szerint, a' testnek organonjait maga erejével igazgatná: amaz első Spiritusnak, ezt Animának nevezte; e' kétfőből hoz ki a' Lelkek' sorában sok nemeket, felsőbbeket, millyenek a' Demonok; és alsóbbakat, millyenek az embernek, majomnak 's állatoknak lelkeik.

Thomásius, a' Lelkek' természetéről készített próba tételeiben azt erősíti, hogy a' Lélek az egész testen végig el van terjedve; sőt még a' testen kívül is volna 's munkálkodnék; az adna a' materiának lételt is, tartósságot is. A' materiát az most kiterjesztené, majd elbontaná, majd öszve rakná, megszorítaná, mozgatná, helyet foglalna; az csinálná az öszve húzó, eltaszító 's mozgó erőt a' materiában, — a'

Lélek volna egyedül a' dolgozó, a' materia pedig egyedül a' szenvedő fél; — a' Lelket két-félévé tette: fővé, és szolgálóvá; a' fő Lélek is dolgozna, a' szolgáló Lélek is; de a' fő csupa erőből, munkálkodásból állana; a' tartaná magában minden több erőknek erejét, a' mozgatna mindent, az a' legvékonyabb több lelkekbe is behatna; a' szolgáló léleknek ereje a' fő erejétől venné lételet is, természetét is; az emberi okosság ki nem puhatolhatná ezen, ilyen Lelkeknek hány nemei lehetnek. Továbbá a' szolgáló Lelkeket kétfélékké tette; egyik azon üregeken hatna által, melybe a' materiának kelletik helyheztesedni: a' másik fél lenne az az erő, mely a' materiát körül veszi, meghattya, meghívesíti, felmelegíti; a' melegítő bak-lélek lenne, a' hívesítő nőtény, mellyek szerint Thomásiusnak materia, levegő, világosság, mind lelkek voltak; ugyan annyi fő állatmányok (principiumok), mellyekből hozta ki e' világi munkálkodásokat.

Még ma sem gondolkodnak mindenek helyesen a' lélek' természetéről; kivált azok, kik azt csupa tehetségben, cselekvésbeli tehetségbe helyheztesetik; nem pedig substantiai, valósági erőben. — De el is mellőzik még a' Tudósok is a' Lélek' természetét vizsgálni; inkább oda facsarják a' figyelmetességet, hogy kérdezzék: vagynak é gonosz lelkek? azok az embert hajtják é valamire? 's a' t.

Mind ezen előhordott sok különböző, és többnyire helytelen vélekedésekből kijön, hogy eleitől fogva keresték a' Lélek' természetét kitanulni, azt különböző módon találták, 's el is hibázták; mert ámbár sokan abban megegyeztek, hogy a' Lélek értelemmel, esmérettel, gondolkodással bírjon 's cselekvésbeli erővel, testet

mozgatható erővel; de többnyire azt vagy vékony, vagy durvább, vastagabb materiából össze szerkeztetettnek tartották.

De még sem lehet ezen igen nagyon csudálkozni; mert sem a' legfelségesebb léleknek, az Istennek, sem a' több teremtett Léleknek, sem az emberi léleknek, sem akármely más dolognak is természetét voltaképpen megesmérni, kimagyarázni nem lehet, 's embernek ez nem adatott; a' fő valóság, az Isten magának tartotta azt egyedül; egy ilyen természetet kiismérni annyit tészon; mint az egész teremtés munkáját által látni; e' csak Isteni tökéletesség.

Azonban tudhatni a' Lélek' természetéről is annyit, a' mennyi erre az életre szükséges és csálhatatlan: mert a' mint e' világi testi természet' dolgaiban, a' tűznek esmeretének 's természetének kimagyarázására, a' philosophia' fő állatmányai szerint, bátran felvehetjük, hogy a' tűz légyen világosságot vagy lángot és meleget kiszolgáltató erő; 's azzal a' tüzet minden más természeti dolgoktól mindenütt, mindenkor, csálhatatlanúl megkülömböztetjük; ámbár sem azt nem értjük tökéletesen, mi a' világosság, mi a' lang, 's mi a' meleg; sem azt nem tudhatjuk, annak a' tűznek ereje, hogy szúli a' világosságot 's a' meleget; sem azt nem értjük, minémű benne az a' világosságot 's meleget szuló erő, 's mekkora; sem azt által nem láthatjuk, ugyan azon egy erőtől származik é a' tűzben mind a' világosság, mind a' meleg; sem azt meg nem ítéhetjük, vallyon nem ugyan azon egy é a' tűzben, mind a' világosság mind a' meleg: sem azt nem találhatjuk ki, vallyon e' kettő a' világosság és a' meleg, elszakadhatatlanúl egybe vagynak é köttetve. Hasonló módon a' hi-

bátlan tapasztalás' egyenes vezérlése után, e világi dolgok rendében találunk olly munkákat, mellyek a' materiától tellyességgel nem származhatnak, (mint lejjebb az emberi Lélek' természetéről közönségesen szólló értekezésben megfogom mutatni); hanem származnak valamelly a' testtől és materiától különböző erőtől, még pedig egy ollyantól, mellynek két esméretes munkái az értelem és az akarat tapasztaltatnak, ámbár minémű legyen az az erő: miképpen dolgozzék, mekkora mértékben legyenek az ő munkái, mi legyen az értelem, mi az akarat; mind a' kettő ugyan azon egy erőtől származik é; sőt az a' kettőnek látszó munka nem egy é? mind ezeket tökéletesen nem tudjuk, nem értjük, 's ki nem fejtegethetjük.

Már hát az egyik nekünk adatott vezér útmutatása után, kinek vezérlésére ez életben nem a' tökéletes megcsalatasra bizattatunk; találunk értelmet és akaratot, vagy a' cselekvésre való meghatározást munkálódó erőt; 's ez az ilyen erő az, mellyet mi Lélek természetének mondunk, 's ez a' természet minden lélekben feltaláltatik; mellyeket így találunk ki.

A' legelső állítás, melly a' Lélekről előnkbe tűnik, a' bennünk lévő 's minket serkentő belső érzés' bizonyítása után, egy némi-némű munka; mellyet miénknek, nem másénak érzünk; a' test munkájától megkülömböztetjük: nem történetből származottnak látunk: — a' munka októl, az az erőtől származik. — Ebből kijön, hogy a' Léleknek erejének kell lenni. — Már ez az erő vagy maga a' valóság, subjectum és substantia; vagy lenni kell néki valóságának, subjectumának, substantiájának, mellyben lakjon, a' helyes okoskodás' módja ezt javasol-

ván. — Az okosság, a' nagyobb tüneményekben az erőt a' munkától, és a' munkát az erő-
től meg szokta különböztetni, és ezt máské-
pen nem is teheti; már a' hasonlatosság szerint
való ítézés (analogia), vezérlése után, azt ál-
lítják: hogy egyebütt is így kell menni az okos-
kodásnak, a' honnan kihozzuk, hogy mindenütt
az erő, mellytől a' munka származik, vagy ma-
ga a' valóság, subjectum és substantia; vagy
lenni kell néki subjectumának, substantiájának,
a' mellyben lakozzék. — Igaz ugyan, hogy ezen
okoskodásban a' tüneményekről menénk által a'
nem tüneményekre, valóságokra; de olyan tün-
eményekről, mellyeknek a' természetben ál-
landó fundamentumok vagyon, mindenütt egy-
formán magokhoz hasonlóak; mellyekből kijön,
hogy ha szintén az erő, mellynek lételet az ő
munkája bizonyítja, maga volna is a' substan-
tia; még is néki méltán tulajdonítunk substan-
tiát. — Ezek az emberi lélek körül tett tapasztalásból hozatának ki: de a' hasonlatosság sze-
rint való ítézés (analogia), mindenütt a' hason-
ló munkákat, hasonló okból hozza ki, és így
minden léleknek munkájának kell lenni erejé-
nek, és az az erő vagy maga a' substantia, vagy
bír olly substantiával, mellyben lakik.

A' Lelkek' valósága (substantiája) igaz nem
csak gondolt; mert munka ok nélkül nem lehet.

A' Lelkek' substantiája egyszerű, nem ré-
szekből álló; mert minden munkája is annak
egyszerű, nem többekbül egybe szerkeztetett;
mind az a' változás, melly az értelemben s aka-
ratban esik, különböző, sőt ellenkező az egy-
be szerkeztetett (compositum) vagy a' test' vál-
tozásaiival, mert amannak sem figurát, sem ki-
terjedést, sem helyét, sem mozgást tulajdoní-

tani nem lehet; mert nem mondhatni, hogy az értelemnek és akaratnak ilyen 's amollyan figurájok, kiterjedésök 's mozgások volna. — Annak is érzése, a' mi mi bennünk én-nek mondatik, olyan egyszerű, hogy többekre, az az részekre nem oszolható. A' mi mi rólunk 's a' bennünk lévő erőről igaz; igaz minden más hasonló erőről, lélek' erejéről.

A' hibás képzelet, és a' dolognak csak egyik oldalát néző megítélés, sok ellenvetéseket formált a' Lélek erejének egyszerű volta ellen; ugymint, hogy az egyszerű subjectumban a' többszerű részekből álló dolgok' előterjesztése (repraesentatiója) meg nem eshetik, vagy nem képzelhetetik; továbbá, hogy a' testnek minden tagjai élni, mozogni láttatnak, mondatnak, hogy az érzés is az egész testben elterjedve látszik; végre, hogy egyebeket elhalgassak, hogy a' polypusnak minden elvágott darabjai, meg annyi eleven polypusoknak láttatnak.

Mind ezek a' Lélek erejének, vagy substantiájának egyszerűségével megálthatnak; mellyben egyebet nem lehet 's nem is kell gondolni előterjesztés' erején kívül; repraesentandi vis-en kívül, mindent ez az erő viszen benne véghez; 's ez az erő van egyedül benne, melly dolgozik.

Minden Léleknek substantiája materiálan, az az: nem materiából álló; mert különben ha materiából álló volna, akármelly vékonyak, 's fáinnak képzeltezzék az, az azonnal részekből össze szerkeztetett változható, elbomolható volna; figurát, kiterjedést, helyet bírna; 's benne az értelem, gondolat, akarat részekből állók volnának, el is bomolhatók, megmérettethetők lennének; mellyek hogy nem ugy légyenek, a' mi belső érzésünk eléggé bizonyítja:

mert a' gondolatnak, előterjesztésnek és akaratnak sem részei nincsenek, sem figurája; egyéb benne nem is gondoltathatik egyszerűségénél; nem lehetnek benne ellenkezők is; sem olyan valami, a' mi ellenkező módon elvétethetnék; vagy homályosíttathatnék; ezek pedig mind olyanok, mellyek a' kiterjedésben és materiában megszoktak esni.

Ezen igazságnak nincs ellenére az, a' mi kivált az emberi lélek körül tapasztaltatik, melly a' testtel együtt hol nevedekni 's erősödni, hol gyengülni látszik; mert az e'féle esetekben, a' léleknek csak eszközei erősödnek vagy gyengülnek.

A' Lelkeknek már feltalált ereje dolgozik, munkálkodik; mert munka nélkül nem is lehet, nem is gondoltathatik; munkálódás lévén az erőnek természete, a' munkálódásnak pedig természete álván az előterjesztésben vagy gondolásban, 's magának erre való határozásában, az akaratban.

A' Léleknek ereje szünetlenül dolgozik, munkálodik; mert határozatlanúl nem maradhat; munkálódás lévén a' természete, természetét le nem vetkezheti; azt kívánja hát az ő természete, hogy szüntelen dolgozzék; de ezt hozzá magával a' több substantiákkal való egybekötetés, azoknak sora, mellybe minden lélek belé van szerkeztetve, mivel bölcs rend van a' substantiák közt felállítva; mellyben minden a' feltett célra törekedik; a' Lélek' ereje szüntelen való munkáját kívánja ezen dolgainak elrendeltetése, és a' természetnek soha meg nem szűnő munkája.

A' Lelkek erejének munkája nem mozgás, sem nem hozzá érintés által megyen véghez,

mert a' mozgás és érintés materiát, helyet, kiterjedést tesznek fel; ilyenek pedig a' lélek' valóságában nincsenek.

A' Lelkeknek nem csak csupa tehetségek, 's cselekvésbeli hatások vagyon; mert a' csupa hatás, még nem valóság, szinte csak semmi; — a' lelkeknek valóságos erejek vagyon, 's azon erőnek valóságos munkája.

Vagynak, kik ugyan azon egy léleknek nem egyetlen - egy, hanem különböző sok más erőt tulajdonítanak; mert minden megkülönböztetett munkája mellé más meg más erőt tesznek; innen nevezik az értés' erejét, akarás' erejét, kívánás' erejét, irtózás' erejét, munkálkodásbeli erejét, a' test' mozgathatása' erejét 's a' t. De mind ezek az erő megkülönböztetései a' mi hibás képzeletünk, 's nem helyes felfogásunk módjátul származtak; a' kik midőn a' munkáiban a' Lelkeknek némi-némű különbséget tapasztaltunk, azon munkáknak okaiban is, az az: az erőkben hasonló különbségeket gondoltunk. De egy egyszerű subjectumban, millyen a' Lélek, csak egy erő lehet; egy erőből minden több munkái kifolyhatnak, a' munkáknak akármilyen különbsége nem elégséges az erőknek különbségének megmutatására. Végre a' hasonlatosság szerint való ítéles az emberi lélekről vett példából megmutatja, hogy az egyetlen-egy előterjesztés erejéből (vi repraesentandi) a' több munkáit a' Lelkeknek, mind le lehet hozni, megérteni, megfejtegetni.

A' Lélek erejének munkái, az értelem és az akarat.

Az értelem, előterjesztésnek 's gondolatnak is mondatik.

Az akarat, reáhajlásnak vagy az értelem' útmutatására való maga meghatározásának neveztetik.

Hogy légyen a' Lélek erejének értelembeli munkája, megtetszik a' mi belső érzésünk' bizonyításából, melly azt erősíti, hogy légyen bennünk; a' mi azt a' mit mivel előterjeszti, gondolja, fontolja, esméri, érti.

Hogy légyen a' Lélek erejének akarásbeli munkája is, azt is bizonyítja ugyan azon belső érzésünk, melly azt erősíti, hogy a' mit a' Lélek ereje' értelembeli munkája előterjeszt, esmér, lát, érez és gondol, ahoz határozatlan nem marad, hanem ha azt a' maga természetével 's állapotjával megegyezőnek találja, kívánja, arra reá is hajol, az az: munkába veszi; ha pedig természetével 's állapotjával ellenkezőnek esméri, attól elhajol, elvonódik, irtózik, 's munkája' kivitelétől eláll.

Hogy az értelmet és akaratot a' Lélek erejének két-külömböző munkáinak állítjuk, az a' mi itélésünk' gyengeségétől vagyon; kik egy-nél többet egyszer'smind nem vehetünk fel, hanem külön gondolunk, elszakasztjuk egymástól azt, a' mi öszve van kötve; mert lehetetlen, hogy a' midőn a' Lélek' ereje valamit jónak és szépnek lát 's esmér, arra tüstént ne hajoljon; hiszem az esméret, már munkába vétel, egyszer'smind akarás is; de nem is lehet az egyszerű erőben két egymástól megkülömböztetett munka, kivált ugyan azon egy dologban; mert a' mi az Istenben van, mind Isten; ugy a' mi a' Lélekben van, mind Lélek, az az magához hasonló.

A' Lélek' értelembeli munkája midőn néz, vizsgál; indító okokat keres, mint a' munka' ki-

vitelére való rúgókat, fundamentomokat. — Mind azokban természete szerint, önként, kívánsággal 's örömmel hajolva dolgozik, 's ez az, a' mi a' lélek szabadságának mondatik. — Mennél több indító okokat szemlélhet; mennél világosabban kismérheti azokat, mennél nagyobb kívánsággal eljár azok után; mennél nagyobb örömet 's megnyugovást érez azoknak kiválasztásában, 's munkája kivitelében; annál nagyobb a' lélek dolgozó erejének szabadsága. — Illy értelemben az isteni léleknek van legtökéletesebb szabadsága; a' teremtetett lelkeké annál kisebb, mennél kevesebbé vagnak meg benne a' fenn írt karakterek; vagy kisebb mértékben találtnak.

Ha függést teszünk is fel a' lélek értelem és akarásbeli munkájába az indító okoktól; úgy is, a' midőn vagnak olly lelkek, mellyek a' munka' kivitelében, az az: az akarásban, itt az indító okoktól függeni, hajtatni látszanak, amott nem fügnek, nem hajttnak, örömet dolgoznak; úgy a' lelkek' sorában gondolatlan fel-felé menve, olly lelkeket találunk, mellyek munkájok kivitelibe mind kevesebbé függenek az indító okoktól, az az: nem hajttnak, hanem örömebb dolgoznak; és már az ilyeneknek nagyobb szabadságok van, míg végre felmenve olly lelket találunk, melly akarata' kiviteliben egy indító októl sem függ, az az: nem hajttnak, legörömebb munkálódik, legnagyobb megnyugvással, 's ilyen már az isteni lélek' szabadsága, melly a' legtökéletesebb. — Hasonlóképpen találunk gondolatinkkal a' lelkek' sorában lefelé szálva ollyakat, mellyek a' magok munkájok' kiviteliben, az akarás' meghatározásában, mind több több indító okoktól hajttnak,

mellynek főképpen a' melléjek ragasztott test kötelei az okai; és így az ilyeneknek szabadságok is kisebb, gyengébb, erőtlenebb; míg végre olly lelket is gondolhatunk, melly akarás és esmérésbeli munkája' kivitelibe, mindenektől mindenfelől hajtattatik, függ; melly szabadságának semmi nyomát nem mutatja.

A' mint a' lélek ereje akarásának, vagy munkába vételinek sok különböző grádicsait találók gondolatinkkal, éppen ugy az értelembeli munkában is sok megkülömböztetett grádicsairól találunk, a' világos 's megtisztított esmeretnek; melly fellyebb menve a' lelkek' sorában mind világosabb — lejjebb szálva, mind homályosabb, ennek is a' test' kötele az oka.

Minden léleknek van köre, sphaerája, mellyben annak ereje dolgozzék; az isteni léleké az egész Mindenség, a' teremtett lelkeké, mindeniké az, mellybe békelyheztetett; hol tágabb hol szorosabb kötelekkel; mellyek közt az emberi léleknek elég szoros hely jutott, melly a' melléje ragasztott test' köteleitől olly szorosan tartatik, hogy az előtte kinyílt világ' mezeje vizsgálására is csak alig bocsáttatik.

Mind ezekből kijön, hogy nem lehetetlen a' lelkeknek több nemeit is gondolni.

Ha kérded, hát vallyon minden nemei a' lelkeknek valamelly testtel vagynak-e öszve kötve? arra ezt felelhetni: A' tapasztalás, és az abból dolgozó okosság az ember körül vizsgálódva, azt találták ki mind a' kettőnek, a' testnek és a' léleknek munkáiból, hogy az ember kettőből alkottatott öszve, testből és lélekből; és így az ember kettőből alkottatott öszve, testből és lélekből; és így az emberi lélettestel légyen egybe kötve, az az: hogy a

emberi léleknek valósága substantiája olytén lett légyen, melly a' test' valóságával substantiájával egybe köttethetett. — Ebből az okosság kihozná annak lehetőségét, hogy még lehessenek olly lelkek, mellyek más testekkel, még fáinabbakkal egybe köttethettek; valamint lehetőségét egy olly léleknek is, melly semmi testtel ne légyen öszve köttetve. De lefelé ereszkedve a' lelkek' sorába gondol olly lelkek' lehetőségéről is, mellyek kevésbé 'meg kevésbé organizált valóságokkal substantiákkal legyenek egybe kötve; végre olly lelkeket is gondol, mellyek olly testtel legyenek egybe kötve, mellynek organizációjának semmi nyoma nem látszhatik, 's ezek volnának már azok az állatok, mellyeknek mozgása, érzése és élete a' tökéletességtől legmeszszőbb volna.

Azonban azokat a' sok különböző lelkek' megjelenését, mellyeket a' balgatag köznép olly sokszor emleget, a' tudatlanság könnyen hívóségének tulajdoníthatni.

Azt is kérdezi talám valaki: Minden lelkeknek vagynak é természeti ösztönei, hajlandósági, kívánságai, iszonyodásai, indulati? ezek mind olly mozdulatok, mellyek függenek külső okoktól, hol a' lélekkel egybe köttetett testtől, hol attól a' kötéstől, mellyel a' lélek körül véttetett; hol az értelem' bizonyos grádicsától, a' melly lelkek hát mind ezektől szabadok, azokban semmi aféle nem találtatik, a' mi amazokból származik. Hogyhamár vagyon lélek, melly testtel vagyon egybe köttetve, mint a' millyen az emberi, hogy dolgozzék az a' testbe; és a' test hogy szolgáljon viszont néki? ezt a' tapasztalásból merített emberi lélekről szóló Tudomány (empyrica Psychologia) adja elő.

Eddig a' lelkek' természetéről közönségesen.

Már a' mint megigértém, szóllok az emberi lélekről; de itt is közönségesen.

Legelsőbben is ezt a' kérdést tészem fel: Mi indította az embereket, hogy lélekről gondolkozzanak, szóljanak 's értekezzenek? Ennek az oka az: mivel a' belső érzést tanácsul megkérdeve, 's magokba térve gondolkozásaikkal; magokon belől vizsgálatokat tettek, a' tapasztalt munkákat megjegyezték; majd azok közt 's azoknak okai közt különbséget találtak. Ebből jött ki, hogy két különböző okok volnának, mellyektől az embereknek minden cselekedeteik 's munkáik függenének; egyik a' test, mellytől sok munkák folynának; a' másik mellytől más nemű munkák származnának, közönségesen annak neveztetett, a' mit mi léleknek mondunk.

Mi pedig a' lélek? mi annak természete? mellyek légyenek azon tulajdonságok, mellyek minden emberi lélek tulajdonságainak mondathatnak? ezek lesznek a' kikeresni való igazságok.

A' lélek természete' kikeresését próbáljuk meg annak megmutatásán, hogy a' lélek nem test, és semmije nincs olyas, a' mije a' testnek vagyon.

Előbb ugyan azt könnyű elhinni, hogy a' lélek nem semmi, mert a' semmiről nincs esmeretünk; a' lélekről van, a' millyen van, a' semmiről semmit nem mondhatunk; a' lélekről sokat szólhatunk, a' semminek nincsenek tulajdonsági, megesmertető jegyei; a' léleknek vagynak.

A' lélek nem test, mellyet onnan hozunk ki, mivel a' testnek háromfelé való méretése

vagyon, hosszára, szélére, magosságára vagy méjségére nézve; a' léleknek sem hossza, sem széle, sem magossága nincsen.

A' lélek nem kiterjedt, mellyet abból hisziünk, mivel minden kiterjedésben meg van a' hosz a' széjjel egybe, melly szerint minden kiterjedt megmérgethetik; de ezek a' lélekre nem illenek. — De továbbá ha a' lélek kiterjedt volna; abban a' kiterjedésben vagy minden pontok gondolnának, gondolattal bírnának, vagy csak némelly pontok; ha csak némelly pontok a' többi haszouvehetetlenek, szükségtelenek volnának; 's csak a' gondolattal bírók tennék a' lelket; de ez is ha némelly pontok gondolnának, az is, ha minden pontok gondolkodó erővel bírnának azt bizonyítaná; hogy annyi lélek volna ott, a' hány gondoló erővel bíró pont vagyon, tovább folytatva egyik pont' gondolatja vagy meg egyez minden több pontok gondolattal, 's ha ez ugy volna, csak egy lelket mondhatnánk a' sok közt, 's a' többi szükségtelenek is volnának; vagy egyik pont' gondolatja meg nem egyez a' több pontok gondolatjával; mellyből a' jönne ki, hogy sok különböző lelkek volnának az egy emberben, 's a' gondolatok közt nem csak különbözőségek, de vissza vonások sőt harczok is lennének, mellyek a' belső érzéssel ellenkeznek. Továbbá, ha egyenkint minden pontok külön meg külön gondolatot formálnának, akkor ugyan azon egy dologrul nem egy, hanem sok más különböző gondolatok lennének egyszer'smind, melly a' belső érzéssel ellenkezik; ha pedig a' pontok többen lévén, ugyan azon egy gondolatot formálnának, ugy az az egy gondolat, mellynek természete egyszerű, majd eloszolna, elfolya a' több pontokon is keresztül; és akkor

szejes, hosszú 's több a'féle gondolat lenne belőle.

A' lélek nem öszve-szerkeztetett (composita) mivel az öszve-szerkesztetésben egynél többek vagynak, 's azok a' többek mind kiterjedtek; az öszve-szerkesztetésben öszve-szerkesztetés' módja vagyon; melly áll a' részeknek öszveállításában, vagy elbontásában, melly a' mint öszve rakattatik, ugy el is bontathatik; a' hozzá adással nevededik, az elvétellel kissebbedik; mind ezek pedig olyanok, mellyek a' lélekre nem illenek, a' mi belső érzésünk' bizonyítása szerint.

A' lélek nem matéria; mivel minden matériában, akármelly finom legyen az, vagyon mennyiség, csomó, terület; a' mellyek a' lélekre nem illenek; a' mi belső érzésünk' bizonyítása szerint.

A' lélek nem valami figurával biró, mivel csak annak van figurája, a' minek részei vagynak; az hol a' részeknek öszve-rakása, 's valamely öszve-köttetése vagyon; mind ezek pedig a' lélekben nincsenek, belső érzésünkben fundált okosságunk bizonyítván.

A' lélek nem valami mozogható; mivel minden mozgásban együtt jár a' hely, az idő, a' sebesség, mellyek a' mozgástól el nem maradhatnak, ezek pedig a' lélekre 's annak munkáira nem illenek; mivel belső érzésünkkel ellenkeznek.

A' lélek nincsen valamely helybe beszorítva, mivel a' mellyek helyet foglalnak; azok mind kiterjedtek, testesek, öszve-szerkeztettek; a' lélek pedig nem ilyen.

Mind ezekből kijön, hogy a' lélek különböző természetű a' testtől,

De a' rakottmány (mechanica) törvényei-
nek sincs a' lélek alája vettette, mellyeket a'
testek szoktak követni; mert a' rakottmány' tör-
vényei szerint, a' mi egyszer nyugszik, az örök-
ké fog nyugodni, míg valamely külső ok hel-
lyéből ki nem mozdítja; ismét a' mi egyszer
mozgásban vagyon, az örökké fog mozogni,
míg valamely külső ok meg nem akadályoztat-
ja; továbbá, a' mi mozgásában bizonyos cél
felé törekedik, azon céltól egy felé sem hajol;
ha elfordító ok hozzá nem járul; ismét a' mi
felfelé vitetik, lassan lassan sebességét 's moz-
gását elveszti; a' mi pedig lefelé mozog, annak
mind untalan sebessége nevededik. Már a' lé-
lek' gondolati, 's munkái nem ezeket a' törvé-
nyeket követik; hanem ezektől különbözőket,
's ezekkel ellenkezőket, — a' lélek tehát nem
test; sőt a' testtől különböző.

Ezek szerint az ember kettőből van öszve-
szerkesztette; testből, és abból a' mi nem test,
sőt a' testtől különböző.

Hogy e' kettőből álljon az ember, megtét-
szik abból: mivel feltalálom benne a' békíró
(possessor) és a' birtok alatt lévő (possessivu-
mot), a' békíró az, a' melly így szól én: a' bir-
tok alatt lévő az, mellyről azt mondja: *enyim*,
— amaz úr; e' pedig uradalom alatt lévő.

Az emberben az, a' mit *én*-nek nevezék nem
semmi, hanem valami; mert van róla képzele-
tem, 's mondhatok is róla valamit, a' mi reá
illik.

Az a' valami az emberben substantia, való-
ság, mert cselekvés' erejével bír, munkálkodik.

Ez a' substantia az emberben olly természetű,
hogy testtel egybe köttethetett; mivelhogy egy-
be is köttetett a' tapasztalás' bizonyítása szerint.

Hogy valósággal a' testtel egybe légyen köt-
tette abból esmérjük, mivel ezen belső substan-
tia' parancsolatjára, a' testnek részei megmoz-
dulnak, munkába indulnak; változásokat szen-
vednek, éppen úgy a' testben a' külső okok'
munkálódása alkalmatosságával esett változások-
ra, az a' belső substantia magának előterjeszté-
seket, képzeleteket és esmereteket formál.

Minémű légyen pedig annak a' substantiá-
nak a' testtel való egybe-köttetése, azt sokan,
de sokféleképpen gondolták, magyarázták; ki csu-
pa testi természetűnek (physicának) állította,
melly a' kettőnek egymáshoz érésével járna; de
ez a' lélek egyszerű természetével ellenkezik;
ki az egyiknek a' másikba való munkálkodását
valamelly magát előadott alkalmatosságból hoz-
ta ki; melly nem elég az egybe-köttetés' kima-
gyarázására, mert e' mellett a' kérdés fejtetlen
marad, — ki végre másképpen vette fel azon
egybe-köttetést, mért itt sok módokat lehet gon-
dolni; de senki még ezt az egybe-köttetést vol-
taképpen tökéletesen meg nem magyarázta; mert
mind azok a' módok csak hozzá vetések; 's míg
a' lélek' természete egészen ki nem merítettik;
nem is lehet azt tökéletesen megfejteni.

Éz a' testben benn lévő, de a' testtől megkül-
ömböztetett valóság substantia, egyszerű; melly
onnan tetszik meg, mivel benne többeket sem
képzelní, sem megkülömböztetni nem lehet.

Ez a' substantia valóság, az emberben egyet-
len-egy, nem három egymástól megkülömbözto-
tett valóságok, mint Aristoteles hibásan állítot-
ta; mert ugyan azon egy valóság az, melly az
emberben esmér, képzeli, itél, okoskodik,
érezni 's élni mondatik; minden munkái azon
egy előterjesztésbeli erőből kifejtethetnek.

Hogy ez a substantia benn van a testben, abból jön ki; mert a maga erejét a testben mutatja ki, abban csinál változásokat.

Ennek a substantiának vagyon ereje, mivel dolgozik, változásokat okoz a testben; és szüntelen munkálódik.

De azon substantiában csak egyetlen-egy erő vagyon; mert egy erő elegendes minden munkáinak végben vitelére, minden változások megtételire; 's egy eróből minden különbözőknek látszó munkái kimagyarázthatnak.

A substantiának ez az ereje, nem mozgató erő (*vis motrix*), nem is áthatathatatlan erő (*vis impenetrabilitatis*), hanem előterjesztő vagy gondolkodó erő (*vis repraesentandi, cogitandi*), mert ama fennebbi erők a lélek természetével egybe nem férhetnek, ellenkeznek; e' pedig vele megegyez.

Ez a substantia némelly munkáiban munkálódó módon, szabadon vagyon (*active*), némellyekben szenvedőleg (*passive*).

Ez az ilyen tulajdonságokkal bíró substantia már az, a' mit közönségesen léleknek nevezünk; melly szerint a' lélek gondolkodó erővel bíró, magának 's a' magán kívül lévő dolgoknak tudásával 's esméretével felkészült valóság.

Mit miveljen a' lélek az emberben? 's miként munkálkodjék; a' lélekről szőlő tudományt Tanítók (*Psychologusok*), kifejtetgetni igyekezik. — De senki még eddig nem találkozott azok között, a' ki a' lélek munkáinak természetét nem hogy tökéletesen, de csak elegendőleg is kitalálhatta 's megfejtegethette volna.

A' természeti dolgok, mellyek az embert körül veszik, az emberen és annak lelkén ki-

vül vagynak; egészszen vagynak a' magok valóságokban; még is a' lélek azokat egészen magába béveszi, pedig azoknak semmi híjjok nem léssen.

Ezen csudálatos munkának megértésére 's megfejtésére, a' lélekről szólló tudományt tanítók előállottanak: ki azt mondotta, hogy a' lélek maga magának egy szempillantatban teremti a' maga esmereteit, gondolatit, képzelődéseit; melly állítás merő képtelenség; mivel a' teremtésre véghetetlen erő kívántatik; az emberi lélek' ereje pedig véges, 's igen megvan határozva, a' mi belső érzésünk bizonyítván azt; de ha teremteni tudna, miért bajlódik sokszor igen sokat némelly esmeretek' megszerzésével; 's ha megun valami esmeretet, miért nem teheti azt semmivé, vagy inye szerint, miért nem változtathatja?

Ki azt erősítette, hogy minden dolgok' ideáji, esmeretei bennünk, 's a' mi lelkünkbe együtt születtek volna, és így készen volnának születésünktől fogva; melly vélekedés éppen olly csalfa; mert a' mi velünk 's bennünk született, az hamis megcsaló nem lehet, a' Teremtő bölcsességes jósága azt meg nem engedhetvén; a' mi esmereteink 's képzeleteink pedig sokszor csalfák, sőt káromlással tellyesek; továbbá, a' mi velünk 's bennünk született az a' természetel 's józan okossággal nem ellenkezhetik, a' mi esmereteink pedig és képzeleteink azokkal sokszor ellenkezésben vagynak; ismét a' mi velünk 's bennünk született, az sem nem jobbíttathatik, sem meg nem alacsonyíttathatik; a' mi esmereteink pedig és képzeleteink, mind a' kettőn gyakran által mennek, — végre az idea, esméret, nem egyéb hanem munka, senki pedig

a' munkát velünk vagy bennünk születettnek nem mondhatja. — De vagy azt kellene állítani, hogy minden dolgok' ideáji velünk 's bennünk születtek; egyébbaránt méltatlanság esett volna rajtuk némelyeknek megtagadásával; azonban miért van hát, hogy sokan igen sok dolgok ideáji nélkül kéntelenítettnek el lenni, mellyekre sok törekedéssel is egész életökben el nem juthatnak. — Ha azt állítja valaki, hogy mindennek csak porció vagy dézma szerint adattak ez vagy amaz ideák, mellyek velek 's benne szülessenek; ugy az emberi lélek' állapotja az élet' idő korain és sok változásokon keresztül folyva; majd olly 's meg olly kárba esik, hogy meghatározni éppen lehetetlen legyen, a' sok változó ideáji közt, mellyek lettek légyen a' vele 's benne születtek.

Ki végre azt erősítette, hogy a' lélek az eleibe ötlődött dolgoknak alkalmatosságával maga tulajdon ereje által formálja, ugyan azon dolgoknak hasonlatosságát, és az ő munkája nem egyéb hanem a' dolgoknak hasonlatosságok szerint azoknak kiformált képe. — Hol mennyen e' véghez, és hogyhogy mennyen? senkinek igazán tudtára nincsen. — Hogy pedig légyen bizonyos hasonlatosság a' dolgok és a' lélek ideáji vagy munkái között; azt a' mi életünken keresztül folyó tapasztalás, és a' józan okosság bizonyítja.

Az emberi léleknek munkái, az ő előterjesztésbeli vagy gondolkodásbeli erejétől származnak; a' mit az erő mível, az munkának mondatik, tehát a' lélek erejének dolgozásai, mind lélek munkáinak mondatnak; ezek a' munkák éppen olyan egyszerűek, mint a' lélek' munkálkodó ereje, — még is mi ezekben a' munkák-

ban a' mi hibás és gyenge ítélésbeli tehetségünk miatt sokakat megkülömböztetünk; mert a' munka' kezdetét, folyását 's többre menetelét mind elszaggatva más meg más nevekkel nevezzük; innen mondjuk most, hogy a' lélek gondolatot formál, majd észre veszen, majd előterjeszt, majd ítél, majd vissza tekint munkájára; majd elvonja gondolatját a' dologtól, majd képzeli, majd vissza emlékezik, majd ítél, hasonlít, különböztet, majd okoskodik, pedig mind ezekben ugyan azon egygyet míveli, az az: vagy gondol, vagy előterjeszt; nem is lehet hát valakinek úgy vélekedni, hogy azon hibásan esett megkülömböztetéséből a' lélek munkáinak, vagy a' jönne ki; hogy a' lélek többszerű, vagy annak ereje többszerű volna, mert azokat a' megkülömböztetéseket, a' mi gyenge értelmünk a' lélek munkájának különböző tárgyak körül forgolódo mivoltának különböző oldalról való nézéséből csinálta.

Találunk még az emberi léleknek előterjesztési (repraesentatiói) között, a' lélek különböző állapotokba való helyheztetése szerint, némely külömséget; ugymint olly előterjesztéseket, mellyek bennünk a' mi tudtunk nélkül mennek véghez, mellyeket a' lélek esmér, követ, mert azok szerint cselekszik, de mi nem esmérünk; a' millyenek az alvás' állapotjában, sőt emetten is megesnek az érzés 's több munkákban, a' midőn csak a' lélek tudja, minémű eszközöket kelljen mozgásba indítani 's a' t. Egy ilyen előterjesztésbeli ideákkal tellyes állapotban volt a' lélek születésünk előtt.

Találunk továbbá olyakat; mellyek a' mi tudtunkkal járnak; mellyeket esmérünk is, némi-némüképpen meg is fejtegethetünk; ilyen

előterjesztésbeli ideákkal bíránk már a' mi mostani világi életünk' állapotjában.

Találunk végre utánna való gondolkodásunkkal olyakat, mellyeket tiszta, megvilágosított, 's tellyesen megkülömböztetetteknek nevezhetünk, a' millyenek bírásán ez élet után, a' jövődöben juthatunk.

Honnan vette légyen pedig eredetét a' lélek kérdezni lehet? Hogy az nem a' materiától 's valamelly testtől származott, onnan bizonyos; mivel nem csak különbözö, de ellenkező természetű azokkal; — de nem is szüléink lelkéből vétetett az, mert a' szülöknek lelke, akár-melly sok gyermekeik légyenek azoknak, egy cseppet sem kisebbedik gyermekeik' lelke előtünésével. — Tehát attól kellett eredetöket venni, a' kitől mindenek egyebek is vették, ki azoknak természetöket jól esmeri; mindeniket ugy ruházta fel, mint azoknak szükségék volt; oda helyhezette, a' hová illett; e' pedig a' bölcs és hatalmas Teremtö.

Nem ma származik pedig a' lélek, a' mikor az emberi magzat születik, mert ma semmi nem származik a' természetben, mitől fogva a' természet' rende felállítatott, 's mindenek mindennel öszve vagynak köttetve, hogy egy egészszet formáljanak.

Ezek szerint hát a' lelek a' gyermek születése előtt meg volt; de hol lett légyen, azt a' józan okosság így puhatolja ki: hogy a' testnek organizált első fundamentomos csirájával lett légyen öszve alkotva olly móddal, a' millyen hozzája illett, 's természetéhez hozzá férhetett.

Eddig mehete az okosság; de jövődöben ennek is, mint egyebeknek nagyobb világossá-gára fogunk eljutni.

Legalább annyi hasznot most mind ezeknek mellyek előadattak, esméréséből veszünk; hogy a' fegyvert a' lélek megtámadói kezekben er telenné tehetjük, vagy kezekből ki is ragadhatjuk; mert már megvan hamisítva, a' Materialisták, Demokritiánusok, Epicureusok, és vagabb eszű Naturalisták' vélekedése, kik a' leket materiának vagy testnek állítják, a' materiát gondolható erővel bírónak tartják, — megvagnak győzve a' Skeptikusok, kik a' lélelételéről kételkednek. Hátra vagynak térítve Consequentiáriusok; kik hamis következtetések szoktak kihúzni; megvagnak szégyenítve Hypnosophisták, kik nem átallották azt megdogatni: hogy a' lélek sokszor szunnyadna, síalunnék, és semmit sem dolgoznék.

Szigethi Gy. Mikály,
Professor, Székely-Udvachelyt.

5.

É R T E K E Z É S,

a' kézművészet' tökélyíthetéséről, és a'
kézművészetek' nemzetesítéséről
Hazánkban.

Azon szorgalom, melly Hazánkban a' nemzetiség és köz-jólét' előmozdításában naponkint növekedve mutatkozik; tellyes örömet önt minden hazafi kebelbe. A' nemzetisedés, gazdaság, kereskedés, és köz-jóra törekvés, egyaránt látszik haladni; sőt némelly szép lelkű hazafiak, kik az élet' szükségei mellett kellemet és gyönyört is óhajtanak szerezni, a' kézművészet' tökélyesbülését, és ennek hátráltató okait is szemügyre méltaták már némely részben. Ezen nagyérdemű hazafiak mutattak meg azt, hogy vannak Hazánkban számosan, kik az általános tökélyesbülést is óhajtják; ezek jelelék ki a' jelen időt egyszer'smind, hogy már nem lenne korán a' hazai kézművészség' állapotját valóan figyelemre venni, és annak előmozdításául: valamint az ezt gátló-rendelések- és fogyatkozásokrul is, — a' kézművészségben jártasbagnak értekezni. Felszóllíttatva érzém azért művészeinkkel együtt magamat — mivel körömhöz tartozik — hogy e' tárgyban megszóllaljak; fel is vevém a' tárgyat, és csekély tehetségem szerint kifejtém, miként lehetne fejlődő Hazánk' szük körülményiben ezen óhaj-

tott czélt — a' kézművészet' tökélyesbülését — véleménynél fogva, legkönnyebben elérni? —

Ezen tárgy' megfejtése a' mondottak szerint, két részre oszlik; kívántatik t. i. elsőbben azon okoknak felkeresésök, mellyek a' kézművészi tökélyesbülést gátolják; továbbá azon módoknak megmutatások, mellyek után a' kézművészi szorgalom és tökély hazánk' mostani állásában előmozdíthatatik.

Mi előtt azonban a' tárgy' ezen részeinek fejtegetésökbe bocsátkoznám, a' *kézművészi tökély' hasznárul, szükségérül* kívánok egy szót előhozni, azokra nézve, kik ezt tán elmellőzhetőnek, vagy hazánkban éppen szükségtelennek tartják, és kiknek szünetlen szájakban forog e' panasz: — „*az átkozott fényűzés és ujítás, még bennünket kipusztít;*” — holott ellenben a' józanoknál sem ez, sem amaz semmi rosznak sem eszköze; sőt inkább mind ketteje a' köz szorgalom' és haszonnak szünetleni bizonyága. Hogy pedig ebben megvilágosítsam őket, és valamennyire képzeltessem velök azon hasznot és dicsőséget, melly a' kézművészi szorgalom után a' nemzetre és hazára hárol; — ítéletem szerint nyilvánabb példát nem adhatok elejükbe mint Angliát — ugyan azon szorgalom' hazáját — Angliát! melly többnyire minden nagynak és dicsőnek említésekor első helyet érdemel; — azt az Angliát, mellynek csak neve is a' legnagyobb tökélyt bélyegezi. — Ugyan mi által nyerhet-e Anglia mások fölött ezen nagy dicsőségét? valóban leginkább csak a' kézművészi szorgalom és tökély által, melly ez előtt egyedül hajta, és még most is sok részben neki hajt hasznot az egész földi világból, mellyel ő azután olly számtalan intézeteket, és nagy dolgokat eszközölt, 's eszközül szüntelen kebelében, minőket és mennyieket nem is képes más ország előmutatnia. Melyik vevő az, ki vásárlás közben az angol-művet több

tekintet nélkül félre vetné? — nincsenek e számosan, kik angol névre a' tökélyrül lévő kétségjüket is leteszik? — lehet e ennél nagyobb dicsőség? — ez a' való nagyság! — Ha tehát Anglia oly temérdek hasznot és legnagyobb dicsőséget nyerhete kézművészi szorgalma által; retteghetjük e mi általa hazánk' pusztulását, kik a' mű-szereket is több részben bírjuk, mint azok, kiknek ezeket sokra nézve más honnan kell szereznüök? — Nálunk sem lehet tehát kétség a' haszonrul; de szükséges, hogy megfejtsenek, és egyszer'smind elmellőztessenek.

A' kézművészi tökélyesbülés' gátjai.

Ezen gátok hazánkban igen fontosak, de könnyen orvosolhatók, minthogy csak az akarattal függ orvosoltatásuk. Mellyik légyen azonban legfőbb ezen gátok között nehéz elhatározni; a' kézművészi tökélyesbülésre mostani körülményinkben mindeniknek orvosoltatása szükséges. Én itt elsőben a' főn álló *Czeheket* hozom elő, nem azért ugyan, mintha legfőbb gátja volna a' kézművészi tökélynek; hanem, mivel azt, a' megfejtséseknek rendjük kívánja.

A' Czehek az ő jelen privilegiumaik szerint itélve, — néhai igen helyes rendeletek volnának, ha a' velök való vissza élések olly könnyűek nem lennének; mert következő főbb törvényeiknél: hogy „több esztendei vándorlásra köteleztessék a' legény — ha mester akar lenni, remekelni tartozzék, hogy ez által a' község biztosítva legyen a' neki szükséges műveknek megnyerhetősök felől, — ha nincsen tehetsége remekelésre a' mester-legénynek, a' Czéh őt segíteni tartozzék; — a' Czeheknek ezen és hasonló főbb törvényeiknél jobb rendelések nem lehetnek; de miképen tellyesítetnek? — kívántatik e az első szorosan egy mestér' fijától? — mikép' remekel a' mesterfija? — miként a' szegény és

F. M. OR. MINERTVA II. NEGTER. 1834. 22

gazdag? — hát az utolsó szerint hány jutott már — mesteri állapotra? valóban nehéz volna csak néhányat is találni. — Ezen önkény mellett, hány még súlyosabb terheket szabnak némelly Czehek egymás között? mellyek tollra nem méltók, undokságok miatt, 's mellyek mind a' mesteri állapotra juthatást gátolják, ugy annyira: hogy általán véve nem azok lesznek mesterek, kik mesterségöket értik; hanem a' mesterek' fiai, 's azok, kiknek tehetségök és bátorságok vagyon a' Czéhhez szembe szállani, 's mesteri jogjokat pénzökkel kivívni; — a' szegény pedig, kinek erre tehetsége nincsen, bár mesterségét jobban értse is; legénységben előregedvén, mesterségi unalmát csak a' poharakkal kívánja elűzni.

Ezekből tehát könnyen érthetni, hogy a' mesteri tökély a' Czehek által biztosítva nincs, mit a' mindennapi tapasztalás is bizonyít; ugyan azért az ő léttök szükségtelen. A' nagyobb rész' véleményye ugyan az, hogy a' Czehek megmaradhatnak, csupán törvényeik' helyes kiszolgáltatásokat kelljen eszközteni: — hanem ez öly feltétel, melly a' Czehek' szerkeztetésökkel éppen ellenkezik; és mikép' lehetne ezen kívánatot tellyesíteni, midőn a' czéhbeli törvények' kiszolgáltatások, mellyek a' mesterekre nézve nagy részben nem kedvezők, — csak nem egészen a' Czéhök' önkényökre bízatik; kívánhatni e tehát, hogy ők tulajdon károkat eszközöljék? — És nem önkénye az: hogy a' remekelő legénynek sorsa egészen a' Czehekre bízatik, kik vele tett-szésök szerint bánhatnak, és remekét ítélnék? — vagy, az eshető helytelenségek ellen, elegendő biztosítás e a' kézművészséget nem értő Komiszár:usok' jelen léte. kik sok helyett a' mesterek' pártfogásokra is szorúlnak? — Már az illy önkénybe helyezettett czéhbeli mester, mit itél fiarul ott, hol reá nézve fogható haszon háramlik? — 's lehet e az atyai szeretetet és barátságot tör-

vény által eltiltani? — zabolázhatja e a' törvény az ételre, italra vágyót, ha az eleibe tétetik? — Nem pártolják e már ezek kedveltjeik' fogvatkozásait, és a' szegény, ki illyekre elégtelen — rífka eseteket kivéve — lehet e mesterré? kivált, ha számba vétetnek azon takaság, mellyeket Czéhünk törvényes rend' neve alatt a' remekelőkre mérnek. —

Mintogy tehát a' Czéhek által azon czél — a' kézművészi-tökély biztosítás — mellyért alkotva latszanak; nem csak el nem éretik, hanem gátoltatik is; ugyan azért azoknak eltörültetésök igen óhajtó; ellenben kívánatos, sőt elkerülhetlen a' czél' elérésére, egy

a' kézművészi tökélyre ügyellő Intézet'

felállítása; mellynek nem léte hazánkban egyik és tán legfőbb gátja a' kézművészi tökélyesbülésnek. —

Naponkint hallani azon keserű panaszokat, hogy „a' hazai műveknek nincs kelete; — inkább vásárolják a' külföldit; — csak a' külföldinek van beese, 's ha néha hazafira szorúlnak, akkor is azt keresik, ki a' külföldön járt, ámbár ebben is megcsalódnak; mi pedig jobban megkészítenők azokat 's a' t.“ — Ezen és hasonló panaszok — fájdalom — mind igazak; valamint ellenben az is bizonyos, hogy a' külföldiek nem kérdezik kézművészeiktől, ha jártak e Magyar-országban; ámbár tagadni nem lehet, hogy találtatnak számos jó mesterünk; mi lehet azért ama panaszoknak oka? — Hibázik e a' kézművészségben járatlan hazafi, ha ő a' biztosított külföldi művet hazai művnél inkább 's örömeztöbb vásárolja? midőn gyermekségétül hallotta; hogy a' Bécsi, az az: Német-orzági műv jó; a' Francia jobb; az Angoly legtökélyesb; a' hazai pedig, — — — és honnan származik ezen biztosítás? valóban csak abból, hogy szorgalmas nemzetek olyan társaságokat alkottak,

mellyek szünetlen a' kézművészi tökélyítésben fáradoznak, és egyszer'smind olly intézeteket is állítottak, hol a' kézművészi tökélyre vezető alapokat megtanulhatni, és tökéletes műveket is láthatni. Már pedig ilyen intézetek — milyenek a' pallérozottabb külföldön csak nem minden kicsiny tartományokban fön állanak — kilencz százados nagy hazánkban, mindeddig nincsenek, hogy méltán említhetnők, és ezért általányosan egy mester sincs biztosítva közöttünk, minthogy (a' mint fönnebb kitetszik) a' Czéh által, melly különbben egyedüli intézet e' tekintetből honnunkban egy sem biztosíthatik. 'S tagadhatni e azt, hogy csak a' nyilvános intézetek biztosítják a' közönséges felvilágosodást bármely tudományban? — a' külföldön sokan azt tartják felőlünk Magyarokrul, hogy általán mindnyája, vagy legalább a' nagyobb rész beszéli közülünk a' Latin nyelvet; és ha bár egy mesterlegénnyel jöjjön is öszve ollyan külföldi, ki latinul tud, azt e' holt nyelven szöellitja, tudván: hogy hazánkban, ha valaki legkevesebbet akar is tudni Magyar hazájáru, Földírásru vagy más egyéb szükséges tudományru, annak a' Latin nyelvet kelljen (!) megtanulnia; és ennél fogva mi Magyarok a' külföld előtt általán biztosítva vagyunk arról: hogy ha valamit tanultunk, latinul is tudunk; és ha latinul nem tudunk, semmit — vagy igen keveset tanultunk! — — A' mesterségek' előmozdítására semmi jeles intézetünk sincs, és erre nézve ugy tartatik a' külföldön; sőt hazánkban is, hogy azokban semmi tökéletest nem tudhatunk. Így vagyunk mindennel; egy Pesti oskolai bizonyítvánnyal fellepő ifiut, eleibe teszünk egy Po'sonyi, Debreczeni, vagy N. Váradinak; mert Pesten többféle tudományos intézetek lévén, azt véljük, hogy legalább némű fogalma ezekrül is lehet; ámbár tán a' tanultat sem tudja, mint kellene, 's még is amaz hivatalt

gyakran előbb nyer, mint ez utóbbik. — Hibáznak e tehát a' fön említett hazafiak, ha a' külföldön jároitat, vagy a' hazája által biztosított külföldit, a' nem biztosított belföldi eleibe teszik; ha bár azok — mint többnyire szokott lenni, mellyet ők azomban nem tudnak — csupán vakító szerencse-vadászók is? Éppen nem! mivel ők sem akarják pénzöket tudva kockáztatni; ha bár más részről — melly ítéletök szerint véletlenül esik — tíz annyit vesztenek is.

Ha tehát kívánunk az előhozott panaszokon segíteni, 's hazánkban óhajtjuk a' kézművészi tökélyt előmozdítani, 's biztosítani; a' legfőbb szükség egy a' kézművészi tökélyre ügyellő — az az öszves-műlegi intézet' — (polited níshes Institut) — felállítása; melly azonban hogy haszon-sikerű légyen, szükséges hogy fő feltételének tartsa kézművészek között

a' Nemzeti nyelv'

divatba hozását; mellynek szokatlansága némely előítéletekkel együtt — mellyek szerint: több mesterségeknel — német mesterségeknek tartván, a' nemzeti nyelvet, sőt köntöst sem engedik meg a' Czehbeli társaságok — nem csak a' kézművészi tökélyesülésnek; hanem a' nemzeti pallérozódásnak is igen nagy gátja.

Igen kedvezők e' részben több Ns. Vármegyék' újabb határozati — „*hogy senki Czehbeli-Mester ne lehessen, ki magyarul nem tud;*“ — különösen pedig TT. Esztergam Vármegyének még mult évben, a' m. t. társasághoz intézett felszóllítása a' mű szavaknak magyarosításokra nézve; — mellyet, a' nemzet' köz tiszteletét érdemlő t. társaság' felszóllítására, néhányan öszve írni már előbb el is kezdettünk. — Ezen rendelkezések igen szentek — kivált az első — a' Kézművészek' nemzetesítésöket tárgyozó; de még több is szükséges a' kézművészet' töké-

lyesbülésére; mert a' mester-legény tudja, hogy azon kevés becs, mellyet hazánkban nyerhet, csak onnan származik reá, ha ő külföldön járt; már pedig mikép' megyen oda a' Magyar, ha németül nem tud? — azért tehát ezt fogja tanulni azon kevés idő alatt is, mellyet munka közben nyerhet, hogy mehessen és tanulhasson valamit maga hasznára, melly által hazánkra is némű tökély hárarnik; megértvén pedig e' rendelést; nem fog e számos elijedni külföldi útjától, látván naponkint több példáját a' külföldi hosszaszab vándorlásbul származott anyai nyelv' elfelejtésnek, és azon reménnyel fog itthon maradni, hogy a' remekeléshez kívántató tudományát hazánkban is megtanulja; az idegen ajkú hazafi pedig annyival inkább nem megyen külföldre, mert hogyan tanulná meg a' nemzeti nyelvet? — Mennyire gátolhatják imé ezek a' kézművészi tökélyesbülést, midőn mind e' mellett azon czél, hogy a' kézművészségben a' nemzeti nyelv divatos légyen, és tanuló művészeink ennek hangzatain foghassák meg kézművészségeik' alapjait — el nem éretik, nem szükség több szavakkal feszegetnem; — mivel a' fűnebbi rendelés csak a' köz társalkodási magyarosodást illetheti, ambar — itéletem szerint — ezt is kevés haszonnal; mert kézművészi mestereink mind addig hajlandóbbak lesznek az idegen nyelvre, hogy jobb mestereknek látszassanak, míg mesteri — 's tudományi biztosításaik nem a' hazából, hanem a' külföldről származik; hát azon új mű-szókra és kifejezésekre, mellyek szótárunkban fognak találtatni, ki tanítandja őket? — jut, vagy juthat e ez az ő kezeikbe, 's gondoláندانak e ők ezzel — kik a' nemzetiségre legkevesebet ügyelnek — minden indító ok nélkül? az olvasáshoz szokás kívántatik, és valamelly inger ennek eszközlésére; illyes pediglen még nincsen kézművészeinkre nézve honnunkban.

Ezek és ezekhez hasonló rendeletek és fogyatkozások gátolják a hazai kézművészi tökélyt; mellyeket mind kifejteni itt szükségtelennek tartok, 's mellyek közül némely helyesb okok a *Világban* — Casino 396 lap — 443-ig — több helyeken, az én tehetségemet felül haladva, eléggé ki vannak fejtve. Nincs tehát egyéb bátra, mint azon módokat kikeresnem, mellyek által, mostani körülményinkben, a kézművészi tökélyesbülésnek ezen gátjai megorvosoltathassanak.

A' kézművészi tökélyre vezető mód.

A' kézművészi tökély' előmozdithatása, részszerint a' *kormánytól*, részszerint *kézművésziinktől* függ; a' *kormányé*: helyes törvények' szabása, és a' szükséges intézetek' alkotása; mellyekben milly buzgón fáradozik Törvényhatóságunk, csak néhány évi haladásunk is eléggé nyilvánítja; — *kézművésziinké*: az igyekezet, és azon intézetek' alkotására szükséges eszközök' megadása és elősegélése, mellyeket, mihelyt a' kormány rendelendí, azonnal tellyesíteni kötelesek lesznek, minthogy tulajdon javokra szolgálódnak. Inkább a' kormánytól függ tehát, mint kézművészeinktől, azon főnnebb említett hasznót és dicsőséget, melly a' kézművészi tökély által származik, hazánkban eszközölni, még pedig ezen tökélyt gátló, régi időkhöz alkalmazott rendelkezések' elmellőzésökkel, és annak előmozdítására szükséges intézetek' alkotásokkal; mellyet — csekély ítéletem szerint — mostani állásunkban minden zavar' elhárítására eszközölni ekkép, tán legcélszerűbben lehetne.

Már főnnebb meg vagyon mutatva, milly haszontalan, sőt káros a' Czehek' léte; ugyan azért a' cél' elérésére, ezeknek elosztások igen hathatós mód volna; minthogy a' kézművészi szabadság eszközölheti a' legnagyobb egymás közti vetélkedést; azonban erre még nin-

csenek általán véve sem kézművésznink, sem hazánk' egyéb lakói elkészülve; mind a' kettőbe hibázik a' tökélyre törekvés, 's azért ezen szabadság véletlen — kivált eleinte — nagy zavart okozna. Mindennapi tapasztalásinkból — mellyben nékem nagy részem volt — tudhatjuk, hogy igen kevés hazánkfia vagyon, még a' pallérozottabbak között is, ki a' tökéletes művet keresse; hanem megelégszik bár millyennel, csak olcsó légyen. Már ha az illy tökély vágyban véletlen azon szabadság kézművészninkre kiterjedne; bizonynal mondhatom — ösmérvén kézművésznink' tulajdonit — igen, igen kevés találkozna, kivált eleinte, kinek csak valamennyi tehetsége vagyon, hogy azonnal minden vándorlás nélkül, vagy maga gondatlansága miatt, vagy szülőik' kéréseikre — kik többnyire úgy is óhajtják a' vándorlást elmelőzni; legalább rövidíteni, keveset gondolván gyermekeik' tudományaikkal, — azonnal mondom mesterlegényeink, sőt számos inasaink is tulajdon kezökre dolgozni ne kezdenének; és ezek, minthogy rosszszül, következésképp' olcsóbban is dolgoznának, melly a' jelen tökélyre (!) vágyó nagy közönségnek kétség kívül tet-szenék; 's ezen újonnan született derék mesterek tán fő-lösleg is megjutalmaztatnának; midőn mellette több jó mestereink belső ösztönből jól dolgozván, természetesen drágább műveikkel, azon ritkákra várakozni kénytelenítetnének, kik azokat érdemök szerint megjutalmaznák; de még itt az is megtörténhetne, és bizonyosan meg is történne, hogy ezen jó mestereknek, a' nékik szükséges legényeket, igen kevés számmal, és azokat is nagy bérért lehetne csupán megszerezniök; mellynél fogva számosabb, vagy nagyobb fáradságba kerülő művet jó mestereinktől, csak igen nagy árért, vagy nem is nyerhetnének; ez által pedig a' tökélyt óhajtó szebb lelkűek

büntetődnének leginkább; mily képtelenség! 's még is tökéletes igazság!

Ezen okokra nézve tehát, a' kézművészi szabadságot nem lehet határtalan megengedni; hanem egy közép utat kell alkotni előbb, mellybe a' mostani rend minden zavar nélkül által léphessen, melly egyszer'smind az óhajtott cél' elérését sikerrel eszközölje.

Véleményem szerint a' mesteri, legényi és inasi állapot maradjon a' maga valóságában, csak azt kell eszközölni, hogy a' remekelés — mert ez multhatatlanul szükséges — igen kevés költséggel, de nagyobb szorossággal és tökély kifejtéssel mehessen végbe; hogy minden, ki mesterségét érti, a' mesteri állapotra érdeme szerint, akárhol és mikor akar, eljuthasson. Mikép' lehessen azonban ezt eszközölni? tán ez a' legfőbb tárgy, mellyet itten kifejtennem kellett, 's melly célirányan — csekély belátásom szerint — tán így eshetnék meg:

Minekelőtte a' Czehek' jelen rendjük eloszolna, alkottassék egy öszves-műlegi intézet — (politechnisches Institut). — Pesten, melly egy kézművészi társaságnak is alapja légyen, neveztessek ezen intézethez egy *Igazgató Előülő* a' N. M. magyar kir. helytartó Tanács kebléből; e' mellé egy *Titoknak*, ki az öszves művészségben valamennyire jártas, és a' Czehek' mostani körülállásaival ösméretes minden részben; és még egy *Pénztárnok* is azon esetben, ha a' pénz állapot úgy kívánná; továbbá neveztessek Tanítók magyar hazafiakból, 's ha tán némely tárgyakra azonnal nem találhatók, azok későbbre maradjanak. — Felállván így, és elkészülvén a' kezdetben lehető szükségesekekkel ezen intézet valamennyire — mellyhez egy képző művészi Akadémia is járulhat — alkosson ezen intézet egy *kézművészi társaságot*; mellynek a' Tanítók rendes tagjai lévén, nevezzenek ki az egész öszves hazában mindennemű jelesebb

mesterségbéli számos tagokat, kik mesterségjüket jól értik, és egyszer'smind magyar hazafiak. Ezek e' megbüntetés mellett némely hasznokat is nyerendének, melly alább ki fog tetszeni.

Elrendeltetvén így ezen társaság, ha valamely mester-legény ilyen tagjátul a' társaságnak illendő bizonyítványt nyerend kézművész szorgalmául és tökélyéül; az mindenkor megjelenhessen az öszves — műlegi intézet előtt, hol ha a' néki feladott szorosabb próbákat illően kiállotta; ettől mesteri szabadság levelet nyerjen, 's akár hol és mikor akar, az országba megtelepedhesék; és e' szerint minden mester-legény köteleztetni fog, a' haza' fő városát, mint egyedüli fő helyet, pallérozódására, hazájában meglátogatni.

Minémű javakat eszközöljön azomban e' mostan általam alkotva előadott intézet, azon mesteri biztosítás' hasznain kívül — mellyek már fönnebb úgy vélem elégé ki vagynak fejtve — ezen intézet' tökéletes elrendelésével együtt alább fogom előadni; mert számosan már előre elősmérvén azokat, a' véleményekkel foglalatoskodhatnak, hogy honnan vegyük a' pénzt ezen intézetünk' alkotására mostani körülményinkben? — honnan azon tőkét, melly 20—30 ezer pengő forintot jövedelmezzen évenként, melly hihetőleg nem sok, érintett intézetünk' fentarthatására? — Az igaz, hogy legfőbb eszköz intézetünk' alkotásában a' pénz, melly nélkül semmit sem tehetünk; de még sem olly felette nehéz annak megszerzése. Igen nagy summa pénz költődik hazánkban a' Czehek létők olta évenként rendesen, haszontalan, sőt a' haza' kárára; és ez az, mellyet mesterembereink rendesen a' Czéh' tárába fizetnek. Ezen fizetés történik a' Czehek' szokások szerint minden évnegyedben a' Mesterek által, melly évenként általányan véve igen reá megy 2 pengő forintra; ide nem számolván azon

mellékes költségeket, mellyek a' remekeléssel és egyéb alkalommal előadódnak. Már ha az öszves haza 10—12 millio lakosi közzül csak 80 ezer mester embert — melly hihetőleg több — számítunk, 160 ezer pengő forintra megyen ezen fizetés, melly évenként a' mesterek' számával szaporodik; és vallyon mire fordíttatik ezen nagyszumma pénz, mellyből több intézetek is felállhatnának? nemde nagyobb részt csak dorbézolásra, és egymás közti viszálykodásra — kivált a' remekelőkkel. Ha tehát mester embereink ezen rendes költségöknek felét magok megtartának, és csak felét fizetnék alkotandó intézetünkre; 80 ezer pengő forint évenkénti jövedelemből — melly hihetőleg többre menne — nem alkothatnánk e olly intézetet hazánkban, melly czéljának eléggé megfelelné — kivált, ha még a' mesteri taksákat is — melly most reá megy 25—30 pengő forintra, 's mellyet 10-re nem lenne sok leszállítani — hozzá vennék; nem kapcsolhatnánk e intézetünket egy képző művészi Akademiával öszve? nem rendelhetnénk e egy országos műv-házat, az az: művtárat, hová évenként a' készült jeles művek béküldődvén, azok bizonyos idő alatt kitétetnének közszemléletre, előmutatván az által a' hazába megnyerhető műveket, és megjutalmazván egyszer'smind a' tökéleteseket? nem alkothatnánk e több a' cél' elérésére szükséges kissebb intézeteket is e' rendes jövedelemből, melly évenként jelesen szaporodna? — 's nem fizethetnék e ezt mestereink olly intézetekre, mellyek nekik tetemes hasznot eszközölnének közös adóik' könnyebb megadhatására; és egyszer'smind biztosítának minden kontárok ellen? —

Nem lehet itt helye semmi ellenvetésnek, miathogy kézművészeinknek nem csak terhök kevesbül, de hasznok tetemesen gyarapodik; ugyan azért azt kellene már tán megvizsgálni: „mikép lehetne eddig csak felülig érin-

tett intézetünket, vagy inkább tökélyítési eszközlésinket elrendelni? — az én csekély vélekedésem e' következendő:

Neveztessek először az öszves műlegi intézet' alkotására — mint fönnebb említém — egy *Igazgató — Elölülő* a' N. M. Magyar kir. helytartó - tanács kebléből, tellyes megbizással; hogy minden rendelkezéseket, mellyeket a' ezél' elérésére szükségesnek találand a' szokott törvényes úton magátul megtehessen. — Neveztessek továbbá egy intézeti *Titoknok*, ki az öszves művészségben valaimennyire jártas; és a' Czehek' jelen állapotját, azok' külömbféle szokásait, szóval, minden körülményiket, a' legények és inasokéval együtt tökéletesen tudja; hogy az igazgató — Elölülőnek minden dolgaiban és rendeleteiben hasznos segédje lehessen. Ezen nagy érdemű Urak' illendő fizetésöket, valamint egyéb intézeti költségeket is az országos pénztár adhatja meg, addig: míg az intézet' rendes jövedelme elrendeltetvén: azt vissza pótolhatja. Ezekre bizassék az intézet' alkotása és a' mester - emberek körüli állapot elrendelésének kidolgozása; melly munkáikról időszakkint a' N. M. Magyar kir. helytartó tanácsot tudósítani rendeltessenek. — Ezeknek munkalódásaik tán ekkép' folyhatnának:

Rendeltessék meg t. i. minden törvényhatóságnak, hogy válaszszon tiszti köréből egy *kézműbiztost* — (Commissär) — ki lehetne a' nagyobb városokban, hol számos Czehek vannak, a' helybéli tanács' valamellyik tagja; azon mester-emberekre nézve pedig kik falukon, és más kissebb helyeken mint filialisok — (Landmeister) — vagy Czében kívül találtatnak; tán a' vármegyei vagy kerületi Szolga-bírák; ezen Biztosok a' kézművészeknek némű hatalmat nyerjenek hivatalos dolgaikban, mellyet tiszti-körjökben végre hajthassanak. E' hivatalok az in-

tézkedés' elrendeltével, rendesek és különözve lehetnek illendő megjutalmazással.

Minden ilyen Biztosnak kötelessége légyen az ő kerületében találató minden néven nevezendő kézművészeket — a' Mészárosok, Sütők és t. ilyenek ide nem tartoznak — akár Czéhbeli, akár nem; valamint a' konfárokat is öszve írni; külön külön azon renddel; mint az, az érdeklelt igazgatóságtul rendeltetik; feljegyezvén egyszer'smind a' kézművészet' helybéli folyamat, és azon fizetéseket, mellyek tétetnek a' mesterek által rendesen; valamint egyéb kötelezésüket a' Czéheknek, millyenek némely intézetekre való fizetések és a' t. Ezen öszve-írásokat minden jegyzékekkel együtt, a' hiteles Biztosok — kik azonnal az öszves műlegi intézet' igazgatóságával hivatalos közösülésbe lépendnek — általküldjék; mellyek szerint az említett igazgatóság megüsmérvén a' hazának öszves kézművészi állapotját, a' különféle kézművészi érték, és helybéli folyamat, valamint a' fizetendő mesterek száma szerint kidolgozhasssa az esendő fizetések' lehető alászállítását; mellyeket a' műbiztosok rendesen beszédvén számadásaikkal, 's a' mesterek' szaporodások, és fogyatkozások' szoros jegyzékével az intézeti igazgatósághoz évnegyedkint általküldjenek. — Meghatározván továbbá a' jövedelem szerint a' Tanítók' és Biztosok' illendő fizetésüket; az intézeti igazgatóság fog gondoskodni a' szükséges Tanítókrul — előterjesztvén az ajánlandókat a' legkegyelmesebb Felsőgnék — valamint a' társaság tagjainak ki-nevezendő kézművészekrül is, kik közönségesen mesterségjökben lévő jártasságokrul üsméretesek, a' műbiztosoktul ajánltathatnak; — melly esetben a' magyar ajkú hazafiakra főbb tekintet lehetne, hogy ez által a' többiek is a' nemzetiségre ösztönöztessek.

Meglévén már valamennyire ezen intézet alapítva — mellyhez alkalmas épületet a' kormány rendeljen, míg az intézet magának szerezne — meg is határozatván a' mesterek', legények', és inasok' egymás iránti érdekeik — mellyeket itten előadni még korán és szükségtelennek tartok; hanem a' Mű-biztosok által legkönnyebben kihirdettethetni, a' tökélyítési munkalódás azonnal kezdetét veheti, következendő renddel, és törvények szerint véleményemnél fogva :

1-ször. Határozassék egy bizonyos idő, mellyben a' Czehek' minden közösülésök ország szerte előljárásaik által megszüntessenek; egyszer'smind arra is ügyelet legyen, hogy a' Czehek' tulajdonaik az érdeklő mesterek között illendően elintéztessenek; szabadságjokban lévén azomban a' Czeheknek azokat az öszves műlegi — vagy akármelly közhasznu intézetnek ajánlani.

2-szor. Minekelőtte a' Czehek eloszoljanak, mindeu Czeh az éppen elmúlt évnegyedre az ujonnan meghatározott mesteri fizetést azoknak számok szerint a' Czeh-ládából lefizesse a' rendes Mű-biztosnak.

3-szor. Minden a' Czehek' elosztások' idejéig rendszeren remekelt mesterek, üsmertessenek el olly valóságos mestereknek, kik határtalan munkalódbassanak kézművészsegeikben cselédjeikkel együtt.

4-szer. A' kontárok, (Pfuscher) kik szinte ez ideig megtelepedtek, szabadságot nyerjenek a' tulajdon kézi munkalódásra; azonban se inast, se legényt tartaniok szadad ne legyen; ki ezt ohajtaná, az új rend szerint remekelni tartozzék.

5-ször. A' ki valamelly mesteri állapotra akarna jutni: tartozik valamelly kézművészsegi Mestertől, ki egyszer'smind a' kézművészsegi társaság' tagja, ügyességéről a' helybeli Mű-biztos által megerősített bizonyítványt nyerni, és ezzel az öszves-műlegi intézethez járulni;

hol, ha a' kívánt próbát — mellynek megvizsgálása a' Pesten lévő némely ugyan azon kézművészi társaság' tagjai is meghívassanak — jelesen kiállotta; Mesteri-levelet bizonyos taksa letétele mellett nyerjen, mellyel az öszves hazában akárhol, és mikor akar megtelepedhessék, magát előbb a' Mű-biztosnál jelentvén; kinél ez időtül fogva évnegyedi fizetését is téendje.

6-szor. A' mesteri állapotra jutni vágyónál soha sem fürkésztessek tanulása, vándorlása, vagy hitvallása; egyedül kézművészi jártassága, és nemzetisége, nem csak a' köz társalkodásra nézve, hanem kézművészességében is tekintessék.

7-szer. Azokra nézve, kik csekélyebb ügyességök végett mesteri állapotra nem juthatnak, azomban némely körülállások miatt legényül más mestereknél nem dolgozhatnak, vagy dolgozni nem akarnak; engedődjék meg a' tulajdon kézi munkalódás mint a' főnnebb említett kontárokkal egy sorsúaknak, de csak a' Mű-biztosság' engedelmével; melly egyszer'smind ezekre szorosan ügyeljen, és csak olyanoknak engedje, kik már idősbb legények, 's valamennyi ügyességökrül a' kézművészi társaság' valamely tagjától bizonyítványt mutathatnak.

8-szor. Minden évnegyedben tartozzék minden mester és kontár, dolgozhatási felfüggesztés büntetése alatt, a' rendelt évnegyedi fizetést — melly a' kontárokat csak feliben illesse — a' kerületi Mű-biztosnál letenni.

9-szer. Azok, kik gyárt állítani kívánnának, csak olyan Mestert fogadhassanak gyárjokba, ki az öszves mülegi intézettől Mester-levelet nyert; 's kitől a' gyár' birtokossa tartozzék a' rendelt évnegyedi fizetést, mint szinte azon esetben is, ha valamely gyárban több, akár egy., akár különféle kézművészi mesterek lennének; mindegyikért külön-külön mint más mesterek a' Mű-biztosnál letenni.

10-szer. Ha valamely Mester kézművészségét meg-
 unná, és ügyessége lévén, mást vagy tán mind a' ket-
 tőt, sőt többet is folytatni szándékozna; engedődjk
 meg nekie; de tartozzék miadegyikéről az 5-dik rendsza-
 bás szerint mester-levelet nyerni, és az évnegyedi díjt
 minden folytató kézművészségétül a' Mű-biztosnál lefi-
 zetni.

11-szer. Minthogy azon szokás, melly kivált az ácsok
 és építők között vagyon, hogy némely inasok, midőn
 felszabadulnak, katonaságtul féltőkben, azonnal meghá-
 zasodnak, ámbár törvénytelen korúak — alig 17—18
 évűek legyenek; — minthogy ezen szokás a' kézművé-
 zsi előhaladásnak igen nagy gátja, 's tán egyebekre néz-
 ve is káros; ennek elhárítására az tétethetnék törvén-
 nyé: hogy „semmiféle kézművest — Mestereket kivéve
 — műbiztosi engedelem nélkül az illető egyházi előljá-
 róságnak házasságba megesküdtetni szabad ne légyen.“

12-szer. Minden helybeli kézművészi — társasági
 tagok, a' kerületi Mű-biztos' előlülése alatt egy tanácsot,
 az az: biztosságot alkossanak, mellyben a' kézművészsé-
 géget illető mester-legények — és inasok' bajaik el-
 íteltessenek; a' nagyobbakat azonban az illető törvény-
 szék' eleibe terjeszszék.

13-szor. Ezen kézművészi tanács, az az: biztosság
 ügyekezék a' helybeli kézművészetet előmozdítani, és
 megvizsgálni az arra szolgáló, valamint az azt gátló
 helybeli környülállásokat; mellyeket az öszves műlegi
 intézet' eleibe terjeszszén, 's melly azokrul rendelhessék;
 egyszer'smind ezen biztosság ajánlja azon mestereket is,
 kik a' társaság' tagjaivá érdemesek; azokat ellenben,
 kik a' már lévők közzül valamely illetlen tett által ma-
 gokat érdemlenné tették, pontosan bejelentse.

14-szer. Minden kézműves legény, ha valamely vá-
 rosba megyen, tartozzék jelenteni magát a' helybeli Mű-

biztosnál — kitől talán némű utasítást nyerhet a' munka szerzésben; — ugy szinte, ha a' városbul tovább megyen, mestere által aláírt vándor-könyvét láttatni (visiren), és megpecsételtetni az említett Mű-biztosnál köteleztessék.

15-ször. Az inasi felszabadítás megtörténhessék Mestere által, a' Mű-biztos előtt; kinél szabaduló-levelét is aláíráthassa, és mint akármelly legény vándor-könyvet válthasson.

16-szor. Az öszves-műlegi intézet' igazgatósága igyekezzék olyan városokba, hol számos kézművészek vannak, Rajz- és ugy nevezett 4-dik Normális-iskolát — millyenek hazánkban már némelly helyeken fen állanak, 's mellyek egyenesen tőle fügjenek — alkotni; — ezeket könnyen megteheti, minthogy ezer pengő forinttal évenként mind a' kettőt fen tarthatja; — a' csekélyebb számu helyeken pedig, rendelvén illendő jutalmazást a' helybéli nemzeti Oskola valamellyik tanítójának, Vasárnap és Ünne- napokon tartassék legalább két bizonyos órányi tanítás inasok' számukra, írásban, olvasásban és számvetésben. Ezeknek pedig Igazgatójokká a' Mű-biztosok rendeltessenek. —

17-szer. Minthogy minden köz- értelmességünk és felvilágosodásunk, a' közös nemzeti nyelv által származhat; az öszves-műlegi intézet' tagjai rendeltessenek egy *Művészeti folyó-írást* szerkeztetni, és közre bocsátani nemzeti nyelven — mellyen ez intézetben a' kézművészi alapok is taníttassanak; — ezen folyó-iratba tartozanak minden honi és külföldi — régi és újabb találmányok rajzképen is; — egyszer'smind a' műszók és kifejezések nemzeti nyelven mind a' folyó-iratban, mind kisdud szótárookban, minden kézművészségről külön-külön a' magyar tudós társaság' határozata szerint közöltessenek, hogy e' folyó-irat kézművészinknél az olva-

sást, az az: tudni-vágyat és nemzetisedést eszközölje; 's erre nézve a' kézművészi társaság' tagjai választásokban e' folyó-irat' előmozdítóira — ha különben kézművészségökben jártasok; figyelem lehetne.

18-szor. A' kézművészi társaság' tagjai az öszvesmūlegi intézettől semmi fizetést, vagy más egyenes hasznót, ezen megtiszteltetésen kívül, ne nyerjenek; mint-hogy különben is nagy lehet az ó hasznok ez által, mert ók a' közönség' nagyobb bizodalját megnyerhetik, 's annál fogva számosabb munkájok is lehet, több és jobb legényeket, olesőbb bérért, valamint inasokat is számóssabban és jobb fizetés mellett kaphatnak; és tán még az érnegyedi mesteri díj' fizetéstől is felmentődhetnek.

Számos egyéb intézkedési rendelkezéseket, mellyek az előadandó körülmények által is kifejlődnek, itten előhozni még mostan szükségtelennek tartok, egyedül a' főbbséket kívánván előadni, azon módok' felvilágosítása mellett, „mikép' lehessék fejedő Hazánkban a' kézművészi szorgalmat, és tökélyesbülést — csekély vélekedésem szerint — célirányosan eszközölni?“ — annyival inkább: hogy a' jelen Ország-gyűlésen ezen tárgy is vizsgálatra vétetvén, annak minden oldali nyilvánossága szükséges; és minekutánna az itt előadott javítási ajánlatom, mind azon a' Fő-Méltóságú 1827-ki országos kiküldöttségnek a' kereskedési tárgyak' második rész-i véleményében a' mesterségek' előmozdításáról 's a' t. — kijelentett ohajtása szerint, valamennyi Czehbeli vissza éléseket; és ebből származó számtalan, a' kormányt szünetlen terhelő panaszokat és pöröket elmellőzni; mind azon aggodást, hogy Hazánkban eltörülttven a' Czehek, ez által a' mester-legények vándorlások közben a' külföldön, hol még az ilyen Czehek fenállanak, akadályt szenvednének — szükségtelenné teszi; talám némelly részben használhat is; megmutatván azt,

hogy nem szükséges Hazánkban a' Czehek' addigi meghagyása, míg azok a' külföldön fenállanak; minthogy ezen Czéhbél-mesterek tapasztalásaiknál fogva, szorgalom által igyekezendik megnyerni jobb léttöket, és azért a' Czehek' rendszabásaival vissza élni nem törekeshnek; midőn a' mi nagy részt henyélni szerető mestereink az által akarják magokat biztosítani, hogy Czéhbéli hatalmokkal a' mesterek' szaporodásokat gátolván, a' reájok szoruló Közönségnek rossz miveiket is eladhassák.

Hogy mindazáltal javítási ajánlatom' haszna foghatóbb légyen; és a' Czeheknek helytelen cselekedeteiket miképpen hárítsa el, inkább kitéssék; nem léssen felesleges mind a' jelen szokásban lévő, mind az általam ajánlott remekelésnek egy két példáját előhozni; légyen erre nézve első példa egy nagyobb költséggel járó kézműbéli remekelés:

Egy asztalos-legény — ki már idején felül vándorlott, mesterségét jól érti, rajzolni jól tud, szóval minden egy mesternél megkivántató tulajdonságokkal bír, és pénze is elegendő vagyon — valamely várossában Hazánkunk mester akar lenni; néhány hónapokig dolgozván ottan valamely mesternél, az alatt némelly aprólékos előkészületeket téssen titkon — mert szándékát kijelenteni fél; azonban véletlenül mestere vizsga szemei még is észre veszik titkos szándékát; mit téssen ekkor? közli a' jó szívű mester némelly hason-érzésű társaival, mit tévők legyenek; és mint legalkalmasb módot elvégzik, hogy keressen mestere valamely módot az öszve-veszésre, gondolván, ha idegen a' legény, majd elmegy; ha pedig helyben marad, — mert tán ott tanult — legalább lesz ok a' véle való visszálkodásra. A' jó legény, ki illy esetben a' nélkül is engedelmes, ki nem állhatván a' véle bánást, elhatározza magát a' remekelésre; szállást fogad, megszerzi szerszámaikat, melly

kevéssre számítva rá megy 80 pengő forintra; már helyben vagyon, jelenti magát a' Czéhbe, 's letévén előbb a' 3 p. forint taksát a' szóba vételért, egyszer'smind 2 pengő forintot a' privilegiumnak, melyre legkevesb az ügyelet — felolvasásáért; hosszas várakozása után kimondatik nékie a' sok, töbnyire éretlen láрма között, némely okosbak' vitatásai ellen is, elvégzett Czéhbeli határozat, melly szerint még vagy két hétig valamely mesternél dolgozni kéntelenítetik, némű hibáinak (?) pótlásokért; azon ígélet mellett, hogy addig a' remek elhatároztatván, azt megnyerendi; eltelvén a' két hét, a' feladandó remek még nincs kidolgozva, mert a' megbízott mestereknek sok dolgok volt 's a' t. — várjon még egy hetet vagy többet, míg valahára csakugyan elkészül az úgy nevezett *Stuckschein*, melly szerint néki egy olly haszontalan fáradságba kerülő művet kell készíteni, a' melly nem is tartozik mesterségéhez: — hozzá fog tehát a' remek' rajzolásához, 's minél előbb elkészíti; lefizeti Czéhmesterénél a' három pengő forintot, remekrajzát megvizsgáltatja, melly azonban hibás; és miért? — mert tán hibásan volt feladva, 's hamar is, és új izléssel készült; mást készít tehát, ismét rosszszúl; mert az előbbihez hasonló hibák voltak benne; ismét mást készít, felmutatja e' harmadikat is, — megfizetvén mindenkor a' 3 pengő forintot — és ez tán jó, ha — melly gyakran megtörténik — az elsőknél rosszabb is, ezt próba-rajznak nevezik, melly ugyan mint első lépés a' remekelésre, törvény — az az: privilegium ellen a' csupán régi szokás által pártoltatik. *)

*) Itt még lehet jegyezni, hogy ezen remek-rajzokat sok helyeken olly mesterségesen és tökéletesen kívánják, a' mint azt mester-legénynek megtanulni nincs módjában; és ha volna is, nem talál olly tanítót, ki arra a' balgátag gondolatra jutna, hogy minden képzelhető ok nél-

Ezen utolsó felmutatáskor kiadódik egyszer'stünd a' tulajdonképpen asztalos művelői remek, de többnyire olyan, melyet valaha fél áron is alig adhat el; ennek rajza szinte az előbbi eseteken mehet által; míg végre a' remek készítéshez foghat, melyet a' legügyesebb kézművész fél év alatt alig készíthet el az előbbiekkal együtt; ekkor bemutatja remekjét, mely után a' benne lévő számos hibákért (?) az egymás között meghatározott fizetést — mely csupán a' képzeltekért, vagy inkább reá-fogottakért valami 10 pengő forint — a' mesteri 25—30 p. forint taksával együtt leteszi; 's ezek mellett egy nagy vendégséget ad — mely ugyan nem törvényes, de usu et consuetudine receptum — meg kell lenni, a' társasági barátság' megszerzésére; és így igen könnyen 60 pengő forintot költött — ha semmi pörbe nem avatkozott, — mesterré lételeért, ide nem számítva fél évi maga tartását, és a' műszereket, mellyek remekjéhez kívántattak. De lássuk már az ajánlatom szerinti remekelést:

A' mesterré lenni ohajtó igyekezni fog egy olyan mesterhez munkába jutni, ki a' kézművesi-társaság' tagja; 's kinél több jeles munkákat készítvén, ha ügyességét eléggé kimutatta, azon mestertől olly bizonyítványt nyerhet, mely néki tán semmibe sem kerül, 's mellyet ellenzeni nem is fog azon mester, minthogy azt sem tudja még, hol szándékozik megtelepedni; ezen

kül, egy tárgyról, olly idő vesztegető rajzolatot készítsen, millyet némely gatló szándéku mesterek kigondolnak; és ezekben néha az a' legfájdalmasb, hogy midőn valamelly legény az illy' kívánt rajzot tárhatón elvégezte, a' feladó Mesterek azt nem értvén gyakran ott találják hibát, hol nincs, és a' remekelőnek rajzát újra kell készíteni mind addig, míg vizsgáló-mestereit a' tárgyat érteni megtanította. — Több hasonló remekeléseknek már voltam magam tanúja.

bizonyítvánnyal legényünk elvándorol Pestre, és ottan munkába léétel közben is jelentheti magát az öszves-műlegi intézet előtt a' remekelésre, hol a' neki feladott jelesebb munkákat rajzban — mellyben izlését és helyes gondolatit kifejthetvén — illendően elkészítheti; ennek elvégzésére, hogy költségebe ne kerüljön, olly egyezésre is léphet mesterével, hogy fél hétig ingyen neki, fél hét alatt pedig az intézetben remekjén dolgozzék; és így az egész remekelést néhány hét alatt elvégezhesse minden tetemes költség nélkül; melly megvizsgáltván, ha helyesnek találják 's külömben kézművészégi nemzetiségének elegendő bizonyosságát adta; azonnal mesterlevelet nyerhet, legfellyebb 10 pengő forintért — melyet örömmel megfizet; — és ezzel akárhol az öszves-hazában, és mikor akar megtelepedhet, még a' szegény is; mert szabadsága lévén, ha külömben becsületes ember, könnyen nyerhet valakitől kölcsön 4—500 forintot, minthogy ezt azonnal mesterségére, mellyből hasznot vesz, költi; és reménylheti e ezt valaki az előbbi esetben, midőn pénzét előbb haszontalan elkölti remekelésére, és mikor már mesterré lett, ismét előbbi szűk állapotjára jut; és honnan fizeti vissza? —

Ezen példából könnyen elláthatni mind azon mesterségi remekeléseket, mellyek nagyobb tudománnyal vagynek öszve köttetve, 's mellyeknél a' Rajz-tudomány is elkerülhetetlenül szükséges.

Azonban vegyünk fel egy csekély költséggel járó kézműbéli remekelés' példáját, egy vargáét, — csizmadia — kinek mesterségi tökélye ugyan egyebekhez képest csekélységből áll, még is számunk szerint egyéb kézműbélieléhez iránylag igen ritka a' jó mester; pedig a' szép és jó saru — csizmát — ki nem ohajtja, ámhár innyünk szerint ritkán kaphatjuk; és ez egyedül csak a' remekelés' helytelensége miatt van; melly több-

nyire így történik: a' remekelni akaró varga-legény lefizeti 3 pengő forintját, jelentvén magát a' Czehbe, melly alkalommal 2 pengő forintért felolvastatik előtte a' privilegium — mellyből tán alig ért valamit; — sok pörlekedés után meglehet, hogy felvétetik dolga, és idő szabatik a' remekelésre, mellyre néhány száz mesterek — mert helyel-helyel illy számban szoktak lenni — megjelennek; a' remekelő kiszabja előttök a' boros kanna' világánál remekjét, mellynek jósága a' világitótul függ, 's mellyet azután némelly szegény, de mesterségjüket jól értő — pénzen fogadott legényekkel titkon — a' mennyire lehet — megvarratja, mivel néki mint remekelőnek ez alkalommal csaplárosi hivatalt is kell viselni, míg elkészül a' remek; mellyet a' már vagy harmad nap olta megvendégelt mesterek bévesznek — helyben hagynak; — minthogy a' többszöri pipára gyújtás közben az orrokat valami kellemes — nem tudom mi szag érte a' konyhában, mellyet nézetlen hagyni tán vétek lenne, 's áldomás fejében bizonynyal még egyszer a' kanna is megtöltetik, 's a' t. — Illyen és hasonló remekeléseket még végtére vagy 20 pengő forint czéhbeli taksa fejez bé; ide nem számolván azon remek-hibákért, mellyeket néha a' mesterek vizsgálás közben tesznek — mint a' némelly nem kicsiny körmökkel tenni szokott varrás' kifeszítésit, 's t. ef. — esendő fizetéseket; és ezen a' vargai jövedelemhez képest nagy költségnek, a' közönségre egy rossz mesternél egyéb haszna — ha ezt haszonnak mondhatni — nincs; magára a' mesterre nézve pedig gyakran az következik, hogy nagyobb idejét — munkája nem lévén — vagy korhelységben, vagy napszámi bérért, többször kapa mellett kéntelen tölteni; midőn e' mellett a' mesterségét értő szegény, annak csekély hasznáért a' remekelésre engedelmet nem nyervén, örökös legénységre szorul, és végre korhelységre

vetemedik. Megítélhetni e' példából egyéb hasonló kézműbeli remekeléseket is. Mikép' lehetne azonban mind ezeken segíteni; itten röviden előadom.

Az öszves - műlegi intézet' igazgatósága kijelelve, több már ösméretes jó 's erkölcsös mestereket, a' helybeli Mű-biztosságok' ajánlásaik szerint fő-mesterei czímmel alatt, kik tán az évi fizetéstől is felmentődhetnek; ha valamely becsületes varga-legény mesterré lenni szándékozik, és egy fő-mestertől bizonyítványt nyervén ügyességéről, vándorlása közben a' Haza' fő-várossát is meglátogatja; jelentse magát a' helybeli Mű-biztosnál, ki meghatározván remekelése' idejét, erre néhány fő-mestereket meghív, kik előtt azt elvégezvén, azonnal a' jelen lévő fő-mesterek által aláírott mester - levelet nyerhet a' Mű-biztostul; lefizetvén előbb — legfellyebb 5 pengő forintnyi — az igazgatóság által rendeltetett taksát. Ezen új mesterünk bizonyítványával azonnal akárhol Hazánkban megtelepedhessen, jelentvén előbb magát a' kerületi Mű-biztosnál, hol évnegyedi rendes fizetését is teendje.

E' két példa ugy vélem, eléggé megvilágosítja valamennyi Czehek' czéliránytalanságokat, mellyeknek viszszoneyait, számos Czehekkal, és minden rendű kézművészekkel lévén szünetben bajaim, mint néhány esztendőktől olta, egy jeles Czéh - mesteri ügynek nagy részben vivője, mind tulajdon tapasztalásaimból, mind hiteles, a' sok méltatlanságot megúnt jobb lelkű kézművészektől, — eléggé kiösmértem. Tudom ugyan, számosan fognak állításaim ellen kikelni; de én itt általányan — mint szükséges — vevém e' dolgot; egyes eseteket tekintetbe sem vevék, minthogy a' némelly remekelésnél előfordulható, 's gyakran meg is történt nagyobb bajokat is elhagytam; és így nem tagadom, hogy vannak dicséretes példái kézművésznink' cselekedeteiknek, sőt igen

is becsülöm, 's tán senki jobban nem becsüli mint én jó lelkű és becsületes mestereinket, kiket Hazánkban elég nagy számmal ösmérek, és kiknek jobb létöket legbuzgóbb szívvel óhajtom; — de szinte ugy fájlalom, hogy az ellenkezőknek, ha nem morális erejük is, legalább számok győz a' Czéhbeli határozatokban; mellyért is jelenleg a' nékik oly igen kedvező rendelkezések szerint szándékjok kivihetők, a' mint ez itt előadott két példák bizonyítják. Megvilágosítja egyszer'smind öszves előadásom Hazánk' kézművészi tökélyesbülése gátjait; mellyeknek lehető — ítéletem szerint legkönnyebb és célirányosb orvoslások' módját — a' mennyire rövidségi szándékom engedé, 's az érthetőség kíváná — eléggé előadtam.

Ezeket tehát bátorkodom ajánlani érdemes hazafiainak, 's minthogy polgárjainknak, kik a' hazai létel' egyik nagy részét teszik — jobb létöket és nemzetiségüket tárgyazza, rendelkezésök egész módjának változtatásával, méltóztassák becses figyelmeikre venni, annyival inkább; minthogy ajánlatom adózóinknak legkissebb terhönkre sem léend; kézművészeinkre nézve pediglen kézzel fogható könnyítést és hasznot eszközöl, közterheiknek könnyebb megadhatásokra nézve, egyszer'smind előmozdítandja a' nemzetisedést, pallérozodást, és ösztönt nyujt a' köz szorgalomra, melly egyedüli eszköze a' közhaszonnak, megjutalmazván t. i. az érdemeseket.

Igen fogok örülni, ha ezen csekély tehetségem szerint tett ajánlatom legkissebb eszköz lészen is a' közhasznu cél' elérésére, mellyet művészi tehetséggel is előmozdítani tellyes igyekezetem; azonban még inkább örüléndek, ha találkoznék valaki, a' ki Hazánk' jelen szűk körülményiben könnyebb és célirányosb kivihető módot javasolna e' tárgyban; mellynek eszköz-

lését nagy érdemű hazámfiaitul buzgó szívvel várom, óhajtom, és reménylem. —

Mennyire mentünk a' kézművészségben, csak nem minden célirányos intézet nélkül száz év oltá! — ezer ennyire haladunk száz mulva tán így is, bár alaptalankok maradjunk; ötödöljük meg az időt! varázsoljuk vissza akkori létünket hasznos intézetek által húsz évek-re, légyünk alaposak; hidjük el valahára, hogy más Nemzetek bennünket nem várnak, a' mint láthatjuk is; és igyekézzünk haladni azok után, kik minket már már általugrottanak, messzire hagytanak mindennemű kézművészi tökélyben és nemzetesedésben.

Joó J. M.

az öszv. műlegi Ilaja-tud. r. t.

6.

**A' Higanyzás (Amalgamatio) eredetiről,
és az ő külömbféle bánás módjára nézve
alapított eszképiről.**

A' legnagyobb ohajtásim közül egyikét ugyan csak az idén 1833-dik esztendőben, Kis-aszszony havában tölthettem; midőn t. i. Kassán lévén, egy igen nevezetes és valósággal szép tudományu Tisztitársam' esmeretsége által Magyar-hazámnak egyik bánya helyét körülállásosan megnézhettem, ez vala Aranyitka, hol valamelyes arany sokkal több ezüst és piskolcz ásatik; nem halgathatom itt azon fő ügyelő Tiszturáknak is szívességöket el, kik által nem csak egész nyájassággal fogadtattunk, és minden megmutattatott, de még felyül reá egész szívességgel meg is vendégeltettünk; fogadják még egyszer ezen soraim által igaz köszönetemet, és vegyék ezen bányászt érdeklő csekélységet egyedül mint háláadatos szívem' ömledezését, mint valódi tiszteletem' jelét, mellyel erántok soha meg nem szünni akarok.

Azon mesterség, melly az ezüstanyt higany által érczekből nekünk nyerni tanít, 1557-dik esztendőben, Bartolomaeus de Medina nevezetű Spanyoltul találatott fel Mexicóban. Ezen elmebeli bánásmód, mi által legnagyobb része a' köztünk forgó ezüstanynak előhozott, sok ideig nem lévén tökéletesen a' bányászok előtt

esmeretes, nem igen nagy hitelben volt. Humboldt Ur' utazása után kaptunk még csak igazi képzetet az amerikai higanyzásról (amalgamatióról), és az ellene lévő előítéletektől vissza jönni. Ezen nevezetes utazó elismerte, hogy az amerikai bányák alkalmatlan helyezettetésök, az ó szegénységök, és azon felhalmazott érczek' tömege, csak egy olly egyszerű és gazdaságos bánásmód által teszi lehetségessé a' bányamívelésnek hasznos folytatását.

Midőn Bornnak azon alapított Szász-országi higanyzásnak módja, a' bányász világban olly nevezetességet nyert, a' Spanyol kormány is gondolkodott a' gyarmatiban való bevitele felül. Küldettek is ezért tapasztalt bányászok Mexikóban, Peruban, új Granadában, hogy azon új német módot bevigyék. Sonnenschmidt úr, új Spanyol-országban küldetett; de a' helyett hogy az új bánásmódot bévitte volna, nagy szószólója lón az amerikai higanyzás módjának.

Minden érczből lehet, ha liszt formában hozatik, konyhasó, magisztrál, higany, és ollykor mész hozzá adás által, csaknem az egész ezüstany' tartalmát kinyerni. Csupán azon ércz, melly sok ólomfényt és kövecset (Kies) foglal magában, szükséges elébb pirítatni. Az ércz' gazdag foglatja éppen nincsen a' higanyzás' használása útjában. Sonnenschmidt a' maradékok' próbálásaiknál talált, melly 5—6 mark ezüstanyt egy mázsa érczre számítván adott, csupán még $\frac{1}{16}$ *Obon* (*uncia*) ezüstanyt.

Ha az ezüst érczek' higanyzása egy tapasztalt művmester' vezérlése alatt mindig nyertes következeseket adott, és ha a' munka alatt a' közben jött véletlenségek, elmellőzésükre nézve, csak észrevetetui szükségesek, ezt mindnyá-

ját csupa praxison alapítottak mondhatni, melly utóbb csaknem belső ösztönnek (Instinkt) nevezethetik, a' mellyet a' munkások hosszas tapasztalás által magokévé tettek. És való, ezen munka' ésszépüése csaknem egészen homályban van. Nincsen igaz magyarázat még erről, hogy a' só, a' magisztrál az érczekben foglalt kén-
ezüstre ellenhatás által, az érczet higanyal való higanyzásra kényszeríteni tudja. Éppen illy kevése a' mész' hasznát belátni, mellyet bizonyos körülállások közt szükségesképen oda tétetik, ha csak nem az érczek' ezüstjét, és az ennek kivétele végett használt higanyt, mind oda veszeni nem akarjuk.

Minthogy pedig Bartolomaeus de Medinától feltalált higanyzás' módja, nem éppen közönségesen volna tudva, azt itten előadni bátorokodom: A' higanyzásra határozott érczek, a' nélkül, hogy megmosattatnának, jó apróra törtetnek, azután víz' hozzá adásával még apróbbra dörzsölvén, megszáritgattatik, közben egymás után hozzá adván a' sót, a' magisztrált, és a' higanyt. A' hozzá járuló só változik az ércz' minémúségihez képest, ezzel jól öszve kevervén, és több napokig álva hagyván, hozzá kevertetik a' magisztrál, a' magisztrálnak eltalált jó választása igen fontos feltétele a' higanyzásnak, közönségesen áll ez pirított apróra tört rézkövecsből, de ennek hiányában pirítatik vaskövecs is, valamelyes rezet vagy réz-érczet hozzá adván; ollykor csupa vaskövecs is használtatik, de ez már nem olly jó, és sokkal nagyobb adagban is kívántatik belőle hozzá. Már most általánosan elesmertetik, hogy ha a' higanyzásnak jó következesit akarjuk, csupán azon magisztrál használtassék, melly elegendően

kénsavas rézaggal bír. Ennek hozzá tévő mennyisége is az ércz' minéműségétől függ, és változik 1/2 fonttól egész 1 fontig egy mázsa érczé; ezt az egészhez kevervén, a' higany hozzá adáshoz fogatik, mellynek mennyisége is az ezüst tartalomtól függvén, közönségesen hatszor annyi higanyt használnak, mint a' mennyi ezüst belőle váratik. A' higany három adagban külön időszakban adatik hozzá, és ha a' harmadszori higany hozzá adás megkívánná, mész is tevődik hozzá. Ha így a' higanyzásnak vége van, melly mintegy 2—3 hónap mulva szokott megesni; az egész nagy kádok vízben megmosatik, leszűretik, és a' kemény higanyzás lepároltatik. Ezen higanyzás módot Amalgamation por patis y crudo neveztetik. 1561-dik esztendőben hozta ezt Hernandez de Velasco Peruban be. Csaknem ezen időben talált Carlos Corso de Secca, egy bánásmódot (beneficio de hierro) fel, miben az érczi vasnak használtatását a' higany' kémelésével ajánlja. 1590-dik esztendőben, Alonso Barba, született Spanyol, és akkori la Plata városának Plébánosa, tette az ő higanyzás' bánás módját, a' melegség által közhírré.

Végtére 1784-dik esztendőben, próbálta Born a' higanyzás' módját Európában is behozni, azon külömbséget az Amerikaiétól, hogy az ércz, mellynek mindég kövecstartónak lennie kell; konyhasóval piríttatik, azt tartván: hogy a' só' sava a' kénsav' foganatja által, melly a' vaskövec's' piritásánál támad, szabaddá lévén; az érczek' ezüstjével zöldlő ezüstre átváltozna. A' pirított ércz vassal érintésben jöven, a' zöldlő ezüst' vissza állítására, és higannyal az ezüst' higanyzására. A' mint ezen eszkép világosságra jött, azonnal iparkodtatott ez, a' Medinai

higanyzás bánás' módjára is alkalmaztatni; a' magisztrál, melly réz' s vas' savas, kénsavas, sókeveréknek nézetett, az tartatott felőle, hogy ezen sók' felesleges savok, a' konyhasó' sósavát szabaddá teszi, és hogy ez által a' kénezüstany zöldlő ezüstanyra átváltoztatik, és a' higany által ismét érczi állapotjára hozattatik. Ezen magyarázat azonban hibás, először: mivel a' magisztrál nem savas kénsavas só, aztán: mivel a' zöldlő ezüstany csak bizonyos körülállások közt állíttathatik vissza higany által. Sonnenschmidtnek 12 esztendeig lévén dolga a' higanyzással Mexikóban, meglelte és elesmerte a' kénsavas rézagnak hathatós lételetét a' magisztrálban; ezt is mondta ő: hogy a' kénsavas rézag, és a' zöldlőszikany egymást felbontják, és hogy az az ezen szétbontásbul előjövő zöldlő rézag elkerüihetetlen szükséges a' higanyzás' történetinél. Ezen utolsó fontos körülállást, ő ezzel akarta kétségen kívül hozni, hogy egy olvasztás által, melly konyhasót és kénsavas rézagit magában foglal, minden ércz' kénezüstjét, melly csak ollyast magában foglal, zöldlő ezüstanyra átváltoztathat.

Sonnenschmidt még egy igen nevezetes vegyi fogamatot talált fel, melly abban áll: hogy a' folyó só sav, melly tudva szerint sem az ezüstanyt, sem a' higanyt meg nem fogja; azonnal azzal zöldlő érczre átváltozik, ha a' savban kénsavas rézag tevődik. Ő ezt ugy magyarázta: hogy a' sósav kénsavas rézag' savítójával magát savacsitná (oxidulirt) és azzal mintegy közép fokra érne, t. i. a' sósav és zöldlő közzé. Ezen magyarázat ugyan nem elegendő; de a' mi tekintetben ez tétetett, azonban nem kevesbbé nevezetes, és ugy nézettethetik; mintegy a' leg-

fontosabb lépések közül való, melly a' higanyzás' eszképu bizonyására vezetett.

Ugy látszik, hogy Sonnenschmidt az érczi ezüstanyának zöldlő ezüstanyra való átváltoztatását a' savacsított sósavnak, vagy, ha az ő képződéseit az új nyelveink szerint át tenni akarjuk, a' rézzöldlő foganatjának tulajdonította. Jól tudván azonban, hogy a' nedves zöldlő ezüstany, higany által nem vissza állítható, megvizsgálta, hogy micsoda feltételek alatt ez megeshető volna, és megtalálta azt, a' sósav' vagy konyha sónak szükséges jelenlétiben. Az ő számtalan vizsgálati következtetésében; a' folyó sósav' hathatóságára is vezetettvén, megállapította, hogy az ezüstany-érczek, folyó sósav' s higannyal való egy időbeli bánás által, tökéletes higanyzásra alkalmasak.

Az utolsó vizsgálatok, mellyek az amerikai higanyzás' eszképe felyül tétetik, Karsten-től valók. Ő nevezetes külömbféle érczeknek hathatóságát próbálta a' zöldlőkre, és azt tapasztalta, a' mit régen előtte Sonnenschmidt, hogy az ezüstany és higany rézzöldlővel való bánás által, zöldlő érczekre átmennek, vagy átváltoznak. Ő azonban tovább is ment, és igen szép tapasztalásokat tőn tudományában; nevezetesen megmutatta: hogy a' vas' és réz' zöldlői közönséges mérsékletnél semmi hatást, és még állandó főzés alatt is, csak igen lassut jelentenek a' kénezüstre. Mind ezek mellett azt tartja, hogy a' magisztrál' hozzá adása a' cél't eléri, zöldlőket vasany' s rézanyból alakolni, a' mellyeknek behatások állítása szerint, már a' közönséges mérsékletnél is, a' kénezüstanyra magokat jelenteni kezdik.

Sonnenschmidt megmutatta, hogy az ezüstany az ő zöldsői - őszeszeköttetésiből higany által konyhasó olvasztás' jelen-léte mellett, ismét vissza állíttathatik. Karsten igen elmésen mondja: hogy a' zöldső ezüstany, egy töményes konyhasó olvasztásban igen észrevehetően felolvasztható; és hogy ez, egyszer felolvasztva, könnyű higany által vissza állítható.

William Polárd úr, Mexicóban nem régen új bánásmódot használt a' higanyzásnál, a' mellyet ő galvano-berzécseinek nevez; de ez nem egyéb, mint egy más segédeszközök által vezetett vegyi, melly mostani képzetünk szerint mindég berzécse vegyinek lennie kell. Polárd úr t. i. pirítatja az érczeket, igen apróra megőrletti; aztán kénsavval, mellyhez valamelyes fojtósav kevertetik a' higanyzás alatt; némellyek szerint vas 's higannyal, mások szerint ismét réz 's higannyal, higanyz.

Ezen új mód szerint tehát kénsavas ezüstagnak kellett képeztetni a' sósavas ezüstagnak helyett, és annak higanyz'atni. Németországban Lampadius Tanító úr által is már több évek előtt tétetett ezen próbatétel; de nem jó következással, mivel a' maradék igen gazdag tartalmúnak találtatott.

Kaposvárott, Sz. Mihály havában 1833.

Közli *Szarey Ferencz*,
Gyógyiszerész 's több tudós Társ. Tagja.

7.

HERÁKLESZ.

Ámbár a' füvek, és csillagok számán is kitesznek sokaságokkal azon okaim, mellyekkel hatalmamba vagyon helyheztetve világosságra hozni gyarlóságát azok vélekedésének; kik akár-melley szótoldalékot, akár-melley esetben, akár-melley gyökérhez oda mernek forrasztani; és arra akár-melley értelmet reá fognak; de még is mostanában csak egyetlen-egygyet vagyon kedvem lekapni a' szegről, annyi fegyvereim közül; hanem olytat, melly az avval bánni tudót, a' legvilágosabb úton vezetí a' diadalom' arany-kapujához.

Megmutatom tehát csalhatatlanul, csalhatatlanul, még harmadikszor is mondom: csalhatatlanul, mindenkor ugyan azon egy kerékvágáson jánni a' nyelvet, az az: megbizonyítom megczáfolhatatlanul, négy szótoldalékról; azoknak mindig csakugyan azon egy jelentésben való vétetését, ámbár azoknak egy része gyakran előfordul, ketteje pedig még száma nélkül is.

Igen is, csak négyről mutatom meg; de nem a' végből csak négyről, hogy az a' többire nem illenek reá, igaz maradván az minden szóvégezetről örökké; hanem mivel elegendő tapasztalásim, a' többi gyakran előforduló toldalékok körül, még e' mai napig nékem sincse-

nek. A' legjobb dajka, az idő: vastagra nevelheti azonban ezen vékony csemetét! Jól meg kell a' dolgot érteni; csak a' többi gyakran előfordulókat nem vizsgálhattam még eddig meg eléggé; mivel én számos ritka végezeteket már mostan is jól űsmerek, és világosan látom azoknak mindig ugyan azon egy értelemben való vétetését; de kevés népben való biztomban zászlót emelni, szokásom soha sem tartotta. Azonban már csak azon négy példából is, legalább is annyi okvetetlenül kisül: hogy a' szószármaztatásban vigyázattal kell a' toldalék' jelentésére lenni; adatván közöttök, mindig csak bizonyos értelemben vétettek is. És én már csak ezen, a' rajtam kívül soha senki által sem gyakorlott gondosságon is megnyugszom. E' már kezdete, kútfeje lesz' minden jónak! Hajnal, mellyből dicső nap támad rövid időn!

Ezen négy szóvégezetre tanáltam már tehát számos, és mindig csak azon egy jelentésben vett példákat; ékony, vagy is ékeny; as, os, es; talan, telen, vagy is megfordítva: atlan, etlen; és omány, emény. Így tudniillik, az ékony, és ékeny toldalék, mindig annyit teszen: nagyon hajlandó erre, vagy amarra: és soha, soha; de soha sem különbözött. Mellyre számos példa a' termékeny, fazékeny, érzékeny, aluszékeny, feledékeny, hízekony; és ha vizsgálóra a' hajdaniaknak is veszed felmaradott jegyzéseit, azokban ilyenek is fognak szemedbe tűnni: hajlékony, félékeny, mondékeny, kérkedékeny; sőt mások is. Imé! tíz különböző példaszó: mellyekben mindig, mindig; még harmadikszor is elmondom, mindig azon egy, és tökéletesen meghatározott jelentésben mutatkozózik a' szóvégezet. Látod a' ré-

mitó példát? Bizonyítsák be az ellenkező vélekedésűek, ezen toldalékot minden értelemben fordítatni haszonra a' Nemzet által: mivel már azzal kénytelenek, ha a' győzedelem' koszorúját saját hálántékjaikon kivánságok zöldelleni látni. Sőt elállok ezen, ámbár nagyon igazságos kivánságomtul is; és nem bánom, legyen övék a' nyereség, ha megmutathatja valamellyik; csak egyetlen-egyszer is vétetni más jelentésben azon végezetet. Csak egyetlen-egyszer mondom: hiszem egy nem sok! De arra sem mennek reá a' késő örökkévalóságig sem. Addig semmit sem tesznek; míg illyet nem mutatnak! De ha a' közjót igazán szívőkön hordozzák; állítsanak elegendő, és gyanútalan tanúkat arra; hogy minden toldalék vétetik minden olyan értelemben; mellyet a' Magyar, szóvégezetel szokott előadni. Míg a' félét nem állítanak elő; addig csak az árnyéka sem lesz az ő részeken a' hihetőségnek. Legalább csak egyről mutassanak meg illyet, akár mellyikről; mivel ha egyetlen-egyről sem telik ki tőlük a' félét bizonyítani meg; már akkor szörnyű halállal elveszett az ügy egészen, mellyet minden okos ember világosan általszemlélhet. Igen vak az, a' ki a' rostan által nem lát. A' többi is méltó társa pedig azon állhatatos toldaléknak.

Még hasonlíthatlanul többre megyen számok azon igéknek, mellyek az as, os, es, végezetel rakatnak özsze; és a' mellyekben az mindig hirtokot téssen: és soha, de csak egyszer sem egyebet. Olyan a' szájas, szemes, akaratos, fejes, észes, vagy is tompa hangon: eszes, kézes, vagy is kezes; és más vég nélkül valók. Mutassák meg az elszakadtak, más képet kötetni özsze azon toldalékkal valaha! De csak

egyetlen-egyszer is! Holott én az elfárasztásokig szolgálhatok nekik ellenkező tanukkal.

Nem tér más ösvényre a' talan, telen; vagy is, elforgatva atlan, etien, végezet is; arra is minden képzelődésedet háladná a' nemzeti példa, és a' mellyekben az a' végezet mindenkor fosztó jelentésben vagon véve: és soha, soha, de csak egyszer sem másban. A' féle a' szentelen, oktalan, észtelen, vagy is esztelen; ismét a' kézetlen, az az: kezetlen; továbbá a' hallatlan, láttatlan, járatlan, tűrhetetlen, halhatatlan, veretlen, a' többivel együtt.

Összse tapasztaltatik vágni azokkal az omány, emény is, ezen toldalékkal is számos igék tanáltnak készítve lenni. Azokbul valók: a' tudomány, adomány, gyűltemény, csinálmány, vetemény, keresmény, aszalmány, költemény, ragadomány, sütemény. Láthadsza! ezekben is mindenkor csak azon egy dolog értetik az alatt a' toldalék alatt, tudniillik az, a' mit ha ugyan szabad eképpen szóllani: ezel, vagy azol, az az: valamiképpen készít, csinál valaki. Így a' mit ad valaki, az adomány; a' mit vet, a' vetemény; a' mit tud, a' tudomány; a' mit ragad, a' ragadomány: és soha, soha; de soha sem nyom ki egyéb képet az a' végezet.

Hanem itt valahogy álútra ne vezéreljen a' takarmány, nem von a' sem széljel rokonaitól; valóban nem! Mivel a' Nemzet a' szénáról is, miképpen más minden terméséről szokott így szóllani: minden termését ide, vagy oda takarította. Azonban takarítani lehet csak az: a' mit akarni; ugyan egy lévén kimeríteni a' kútat fenekig, és kimerni a' kútat fenekig; lehet tehát egy a' takarmány is a' takarítmánnyal. Látod e', szemléled e' már, mindig azon

egy kerékvágáson járni a' nyelvet? Szabad é? lehet é? tanácsos é tehát, akármelly szótoldalékot, akármelly esetben, akármelly gyökérhez odaenyvezni? és arra, a' mi aképpen készül, akármelly értelmet reá fogni? Tiltatlan, megengedett dolog az? De vallyon az é még is? És ha nem az tanálna lenni, hát ösmérjék meg száraz, és boritéktalan igékkel az ellenkező ösvényen indultak, és hadjanak fel már egyszer valahára bal kezdéseikkel.

Hogy pedig némelly toldalék hangokhoz több jelentések is vagynak kötve; a' semmit sem bír lerontani állításaimból; mivel azok akkor mindig ugyan annyi, egymástól különböző; lábra a' népnek ki egy, ki más szakaszszánál rejtekben kapott, és időjártával mindenütt bévett, és megtartott hangok, és tökéletesen húznak a' több értelmű gyökér-szavakhoz. Vagy nincsenek több jelentéssel bíró gyökér-szavak is? Magam még több tagú sok értelműeket is tudnék felhozni, melly annál jobban megérdemli a' gondolkozó' figyelmét. Más, például, a' szél, a' melly lengedez; más az ország' széle, az az vége; és ismét egyéb azon széle, melly a' szélességet nyomja ki. Továbbá, más az az ár, mellyel lyukakat szurkál a' műves; más a' búza' ára, meg más az ár ebben: árad, és árvíz. Nem különben, más az ér az ember' testében; más ebben: ered; meg más az utól ér, más itt a' nyit ér; és más ennek a' gyökere: érik. Olyan a' szer is, a' fél is, és a' számot nem ösmérő másokon kívül: a' hó. Nem más nemű a' több tagú író is, melly a' tejnek teszi aljasabb nemét is; meg a' sokféle követ. Úgy vagyon, háromféle a' követ: követ a' kit valahová küldenek; követ valakit, a' ki utánna lépdél; köve-

ti ismét, a' ki a' bántottát szelíd szavakkal engeszteli. Azon fajból való a' bokor is; melly azon kelletlen vendégnek is, a' párnak bír jelentésével; úgy rémlik nekem, és az egymástól nagyon eltérő serény; meg a' fogoly, melly erdőt, mezőt, repdesbe szabadon is. Az e'félék mindenkor más más eredetű és érteimű szavak, és csak történetből azon hanguak, és éppen nem értelmetlen, és akármire is alkalmaztatható igék; több jelentéssel is bírnak, de nem éppen mindennel. Nem bitangok! szakasztott mássaik pedig ezeknek a' több értelmű igetoldalékok is. A' Csínaiak, ugyan azon egy szót, pedig nálók minden csak gyökérszó; még is ugyan azon egy hangot, hús, sőt szaporább jelentésben is mondatnak venni; mellyek között a' különbözéseket gyakorta csak a' kéz árulja el, annyira; hogy némelly ígét setétben elő sem tud adni, a' mennyei birodalom' szelíd, és boldog polgárja.

Úgy vagyon, világos gyökérszavak is bírnak számtalanszor több értelemmel, hát az ugy nevezett szótoldalékok, mi okon ne ékeskednének más más jelentéssel? Azok is éppen csak olyan meghatározott értelmű, tökéletes gyökérszavak, a' millyen a' tűz, víz, kő, vas: csak hogy jelentésök már színét vesztette. Azonban, igaz értelmeknek mindig végére járhatni azon az úton, mellyet én mutattam.

Igen is, az a' jó út! Azon az ösvényen pedig, mellyet a' mindenható okgyűlölők törtek, átok fekszik. Azok mondom, kiknek talám jegyben sincsen szándékokban járni szeplőtelen hölgyekkel, és a' kiket én már olyan karban hagytam; hogy az ő szemeik már azolta szünet szüntelen harmatoznak. Az a' felekezet, melly-

nek tele a' szája ellenem panaszszal, hogy én velek mindig csak tűzfelhőből, és csak mennydörgések és villámlások között beszélek; és mindig úgy megyek látogatásukra, a' hogy egyszer Zeüsz Szemeléhez. De abban sincsen igazságuk; mivel engemet fiúi kötelességem kényszerít figyelmetessé tenni a' Hazát a' fenyegető gonoszra, és velek senki sem is boldogul soha szép szóval. Már onnén régen megjöttem!

Nincsen is magokat mivel mentetetniük; ügyefogyott állapottal lenni szemlélték ők ugyan a' nyelvet; de azon az a'féle emberkének csak sajnálkozni illett, és várakozással kellett maradniok, míg hűséges Jós nem támadott volna; olyan, a' ki tudott volna adni jeleket; a' ki az égből kapott szűz tüzet; mellynek füstölgése felfelé gombolyog és a' mellyel oltáron gerjeszteni szabad.

8.

PUHABESZÉDÜ.

Kivánatos elsőségei közzé tartozván a' boldogabb nyelveknek, a' hangok' fülbájoló, szelíd volta is; táplál a' reménység, hogy nem fogok tenni, elmaradható, tetemetlen szolgálatot kedves Nemzetem előtt; ha megmutatom: miképpen lehetne az ő ajakával olyan görcsetlen, lágy, görgő beszédet szóni; a' millyet más nép követni soha sem bírhat?

Miképpen lehetne tehát, tudakozod tálám, eljutni a' Nemzetnek azon másokat megpirító te-
tőre? Szép nagy könnyedén: csupán azon da-
rabos hangokat, mellyekben a' szóló' nyelve
megakad, kell kikerülni; mellyet a' Magyarban
végre mindenkor lehet hajtani, valami kis gya-
korlás után, más beszédben azonban igen gyak-
ran képtelenséget foglalna magában az a'féle igye-
kezet; elmellőzhetetlen görcsök által durvítat-
ván azok számtalan helyen.

Ha jól felveszed a' dolgot, a' két, vagy
több magokban hangatlan betűknek tapasztalod
támadni egy szótagban; de jól megjegyzed,
egy szótagban való összéütközéséből, azon ked-
vetlen rögzösséget, mellyet a' más nyelven je-
gyező nagyon ritka esetben tud kikerülni, ki-
közölni; nálok a' magát, igen gyakran, a' sza-
vaknak adván elő kezdetén. Ellenben a' Kú-
noknál csak kétszer fordul elő a' szófejen, az
is mindig csak a' természeti hangot követő, és
a' miatt becsessé változott igékben. Sőt a' kö-
zépén is a' szavaknak valóban kevészer taná-
lod, de ha a' végén áll is a' mondásnak; akkor
is tálám mindig csak ízetlen lomhaság' gyerme-
ke az, és rövidítés.

Kételkedel? tudjad tehát a' kemény hangú
sarkot így hivatni némelly tájakon: sarok; az
inget, sokfelé halhatnád ümegnek mondatni;
a' veszít helyében, mindennapi dolog vesztet
rakni; sőt a' tisztítatlan fülűek, az öregebb
helyett, zordonúl, öregbet ejtenek gyakorta.
Hát az a' Szerző vallyon mit érdemel? ki a'
vezérel és ajánol igéknek, ilyen borzasztó ké-
pet adott magaoiktából: vezérel, ajánl! Bünte-
tésre méltó irtóztatóság, és véték a' Nemzet el-
len! A' Jász puha ajakú nép! úgy vagyon, ez

itt a' helyes szózat: ajánol, mivel ha javasolni, és javasolni egymástól nem különböző; tehát ajánlani, és ajánolni is csak egy lesz. Az ajánol, való az, nincsen szokásban; de a' Nemzet' hajlandóságával szemé szöktében vivó, és ellenkező ajánl sem kevesebbé nincsen szokásban: és hejj! mennyi sok szokásba vétetni méltó dolog nincsen, fájdalom! szokásban. A' hát nem ok.

De valamiképpen áutra ne térjél, reá szedetvén a' csak látszó keménységtől. Nem tiltalak én, tudniillik, ezen hangoktul; többre, nagyobbánál, jobbtul; sem a' czipó és csupas szavakat nem tartom kikerülni valóknak. Éppen nem! Azok a' fület soha sem sértik: és csak a' betűknek elégtelen volta miatt íratnak özsze halmozott magokban hangatlanokkal; valóban pedig sehol sem fordul elő azokban egymás mellett, két magában hangatlan, egy szótagban.

De jól elmédbe nyomjad, a' mit mostan adok tudtadra. Nincsen ártalmára a' két valószínűságon magában hangatlan is, ámbár ugyan azon szótagban áll is egymás oldala mellett a' szelidségnek; ha azonnal utánna magában hangos betűt hall a' fül; mivel akkor az utolsó magában hangatlan, az egész nemzet által, ahoz csatoltatván, kedves hangot nyer. Így kard, kért, sért durvasággal méltán vádoltatik: de az e'féle ellen: kardot, kardok, kardé, kardokhoz; kérte, sérteni panasz semmi szájban sincsen. Megfogtad e mondásomat?

De vissza a' görcsök' elkerülésére. Három út nyílik tehát arra: a' felcserélés tudniillik: körülírás, a' lágyítással együtt. Ezeknek csak vélte veheti hasznát a' jövevény; de a' ki Székely említkbül kapta első táplálását, főképpen a' puhítással, mindenkor segíthet fogyatkozá-

sán született beszédjének. Nevezetesen: ha a' durván végződő neveket, haszonra csak a' többesben fordítja jobbára: és a' hasonlóképpen kedvetlen múltak helyett, a' félig múltakkal fog élni; melly is nagy divatban vagon a' Tisza' boldog lapályain. A' többi aprólékos fogásokra nézve, jó tanítót lel a' tapasztalásban; én is úgy voltam vele eleinte.

Példát pedig a' munkálkodásra adok kétőt, a' tízen felől. Forduljanak hát elő e'féle gyalulatlan kifejezések: kimondhatatlan rossz, kilenczven embert láttam; nyolczvan lovat hoztak ide; nyolcz fát vettem; sok vért ontott; kést vert a' torkába; a' föld reng; ó mindent elront; a' harang kong; a' láng csapdos felfelé; megölt százat; a' tűz lángolt; és nekem csak mulatság azoknak tükör-simaságúvá tenni mindenikét. Vagy mással cserélem fel, tudniillik: a' darabos ígét; vagy körülírom, vagy addig csűröm, csavarom a' nem kedves hangokat; míg hízelkedőbb ábrázatot nem váltanak.

Illyenképpen például: kibeszélhetetlen rossz, vagy kimagyarázhatatlan rossz; az emberek hetvenen voltak, a' kiket láttam, sőt még húszan is felől rajta, vagy tíz híjján százra telék számok; hetven lovat hozának ide, azon kívül még tízet is; fát nyolczat vettem, vagy nyolczig való fát vettem; sok vérontással fertőztette meg magát, vagy sok vér az, mellyet kionta; torkába verte kését; rengeni tapasztalom a' földet, vagy rengeni a' földet érzem; minden romlik az ó kezei között, vagy ó elrontója, veszedelme mindennek; a' harangot hallom kongani; a' lángok felfelé csapdosnak, vagy a' lángot szemlélem csapdosni felfelé; százat öle meg; a' tűz lángola, vagy lánggal ége a' tűz.

Hová lettek hát azon kedvetlen csomók? Úgy é, sokkal tetszőbb és hízelkedőbb képet kaptak már? Így lehet azokat mindig megsimítani, valami kevés gyakorlás után, már nekem a' semmi teher; úgy jó a' számra is.

Munkáimra útalok, mellyeknek egygyike sem rútitatik, de csak egyszer sem; a'féle kemény hangokkal, nem is fog soha egy sem: és még is a' beszéd' erőltetés nélkül való természetes folyása, azokban mindig megtartatik. Igaz pedig az a' lábra szedett dolgozásaimról is nem kevesebbé, és ha valahol véteni látszik ezen állítás ellen valamely munkám, mellyet vagy két helyen elgyúladvá tapasztaltam; ott is a' bűn nem az enyim, hanem a' gondatlan betűszedő esett tévedésbe. Azonban magamat a' feledekenység alól fel nem oldozom; hirtelenségből magam is véhettem, de jóvá tehettem volna a' vétket mindig észre vévén, és fogom is.

Minden bizonnyal lehetséges tehát, olyan szelíd hangon tenni fel bármely tágas munkát is nyelvünkön, akár versekben, akár folyó-beszédben; más tartomány' szerzőire nézve azonban, mindenkor képtelenség marad az, és olyan akadály; mellyen erőt a' néhai Görögöknek sem birtak volna venni ragyogó elméjei.

Ezekből már meg fog tetszeni súlyos vólta is, a' gondatlan szem előtt, talám csekélynek látszó felfedezésemnek; és óhajtásom is, hogy a' Nemzet, a' világ' minden nyelvei felett kápossá tegye, mivel hamarébb, már csak ezen dicső, és majmozhatatlan tulajdonságánál fogva is, mézajakát, melly annyira érdemlett elsőségtől, a' mit már több okos ember régen látott, és előre megmonda; nem is fog a' Magyar-nemzet soha elmaradni.

9.

AJÁNLÁSOKRÓL.

Csekélységnek fog ugyan tetszeni, de csak elmondom, a' mit régen forгатok magamban, a' könyvek' ajánlásáról. Fogatlanannak látom én tudniillik és nevetségesnek, a' mai Szerzők által a' munkájaik ajánlásában tartott útát. Hiszem, vallyon mit is vastagodik általa becsületében, a' hogy már megtiszteltetett? és miképpen fogja inkább elkerülni a' koporsót; hogysen a' hijján? miképpen még akkor is, ha a' legragyogóbb elme karolná is körül; hogy magával a' csillagos égbe ragadozza fel, hol halál nem lakik? Hiszem, az író' elhunytával más adván ki művét; abból azon oda tellyességgel nem tartozó halálkodásokat, és orcza nélkül mondott dicsérgetéseket ki merészli szaggatni: és restelli, sőt méltatlanolja is kinyomatását. Elveszti tehát a' nevet a' maradék' szemci elől! De a' mi több, éltőkben sem méltóztatik századik is megolvasni az ajánlásokat. Hol tehát a' köszönet benne?

Bezzeg külömben bánék avval a' mély belátású világ! Nálók, kik valamit írásban tettek fel; munka közben, számtalan ízben megszöல்லongatták, még pedig neveken, azokat; kiknek dolgozásaikat ajánlották; szavaikat hozzájuk intézék untalan., és így történék; hogy több ezer évek mulva is életben maradtak a' tudo-

mány' néhai előmozdítójai! Melly által, nem csak az unalmas azon hanguságot kerülte el a' műv; hanem annyira is belé szótték emlékezetöket foglalatosságaikba kedvesseiknek; hogy nevezeteiket azokbul képtelenség kár nélkül kiirtani, valamint a' kirántott nyílnak, a' hús is utánna szakad.

Ormós.

A'

számkivetett Magyar.

Eredeti Szomorú Játék

4 Felvonásban,

II-dik Endre Magyar Király' idejéből.

írta

M Á C Z Y I M R E.

SZEMÉLYEK:

II-dik Endre, *Magyar Király.*

Béla, *a' fja.*

Mária, *Béla' hitvese.*

Dienes, *Nádor-Ispány.*

De'ső, *magyar Nemes.*

Gyula, *a' fja.*

Kúty, *De'ső' barátja.*

Ilka, *a' leányja.*

Blanka, *Mária' barátnéja.*

Palkó, *De'ső' fegyverhordozója.*

Nahám, *gazdag Ismaelita.*

Gertrúd, *a' gazdasszonya.*

Markos, } Nahám' czinkosai.

Talpas, }

Egy Lovász, } Bélánál.

Egy Inas, }

Két Tanácsnok Endrenél; Nemesek, Katonák, 's Nahámnak több czinkosai.

A' történet kezdődik Kúty' várában, 's folytatódik hol Endre' udvarában, hol Zborón túl, Konetsne felé Gallíczia' határszélén.

ELSŐ FELVONÁS.

(Nappali-terem De'só várában.)

ELSŐ JELENÉS.

De'só.

Negyed napja, miolta a' Király kedvelt Tanácsnokival e' gyászfödte vidéket szemléli, 's mind eddig nem akadt a' közinség' nyomaira, — vidor alakban jelennek meg előtte azok, kiket előbb bú, gond sáppasztott, 's kik eddig egy embertelen igavontában sorvadtak, most fe lejtve bajokat mámor-szülte vígdallok közt végzik munkájokat. — Nyomorult honnosim! ugy vagytok mint a' szüléktől elragadt, 's a' latrok' tanyáján kínzott gyermek, midőn ez kijádni gondolván rablója' cseleit időre megmenekszik, 's futása közben, a' szabadulás' reménye elfelejteti véle kiállott kínjait, — még nem sejtve veszélyt, ismét vérszopójának törébe esik; kinek most feltűzelt dühe százsorta kegyetlenebb eránta. — — Így történt veletek, midőn hóhértok sejtve a' Király' jöve' telét, a' bitorlást 's elkövetett zsarolásait leplezni akarván, szeliden bán veletek, — 's eddig kicsikart vagyontoknak ezredik részével kecsegtett. — — Oh csak-hogy a' hóhérbul nem válhat atya! — e' csak olly terv, mellyet a' pokol koholt részére, hogy panaszló jajjaitok ne érinthessék a' Király' füleit. — Most látom már milly' színben álhatok Királyom előtt, — ő azt véli, hogy csak én ingerlem a' népet az Ismaeliták ellen panaszra, — azt hiszi, hogy illy ürügy alatt hódítom Bé-

la részére őket, 's majd így ragadja ki egykor Béla atya kezéből a kormány' pálczáját. — Oh de illy tettül borzat még eddig a' hív Magyar! — az árulás' mocska nem fogja bélyegezni egy hetven évő honfi' homlokát, — 's bár a' jobblét' reménye nélkül lássam is lefolyni napjaim', de azért nem máskép', csak honnommal 's királynommal megbekülve szeretnék síromba lépni. — (*Az ajtón kopogás hallatik.*) Ki lehet ez? — alkalmasint barátom, — szabad!

MÁSODIK JELENÉS.

K ú t y, 's az előbbeni.

Kúty. Jó reggelt barátom!

De'ső. Hozott Isten bajtárs (*kezet fognak*) éppen alkalmas időben jöttél, — sokat vágyok tudni, — hogy van a' Király? — mi képzete e' vidékrül? — kinyomozta e kínos helyzetünk' okait? — látja e már sebeinket? — vagy taján az álnok Dienes Nádor által szőtt sűrű lepel takarja még most is ezeket? — szólj kérlek.

Kúty. Sajnálak barátom, hogy mindig csak illy komor képzetek dúlnak kebledben, én e' tárgyban, bár a' Király szükségből nálam vette is szállását; semmivel se tudok többet mint te, — vastag homály fekszik a' dolgon, melly még idejövetelének valódi célját is rejtve tartja előttem; — ne aggodjunk mi ezen, — jobban érdekelhet most minket gyermekink' sorsa, — ne mulasztuk el e' szép alkalmat.

De'ső. Megszűnt e' szíved dobogni a' honért? — érdekelhet e most egy honfit inkább valami; mint a' közügy, melly csak tőlünk várja jobblétét?

Kúty. Akkor is, midőn igen érezzük melly gyengék vagyunk a' jobblét' kivivására?

De'ső. Gyengék?! ah miért nem tagadhatom ezt barátom! — igaz hogy gyengék, mert a' félénk gyáván viseli békóját, — mást ismét pénzsomja tart az Ismaeliták' pártján, — többeknek ellenben jól elsült a' zavarban halászni, — és így nincs egyetértés, mellyen a' hon egyedül alapíthatná állandó boldogságát; — de bár mennyire kevesedjen is a' jobb érzésűek' száma, az igaz honfi még is tántoríthatatlanul áll kijelölt útján; mert tudja, hogy mennél terhesb egy jobblét' kivívása, — annál dicsőbb koszorú fűzi körül hős fejét.

Kúty. Csakhogy a' heves kezdet, a' könnyen kivihető dolgot is gátollya inkább mint eszközli.

De'ső. Ez igaz, — de olly nagy vétek é, midőn egy férfi keblét honja' ügye felmelegíti, 's néha a' mérséklet' kórlátjain túl ragadja? — (*ellágyulva*) Barátom! ha nem tudnám melly drága vér folyt hajdan e' földért, mellyen most Ismaeli hatalom gázol, — talán nem epesztne ennyi bú szívemet; — de látod, e' hetven évek, mellyek válaimat nyomják, ki nem törülhették még elmémből a' hajdan' emlékét; — még most is rémlik előttem atyám' árnyéka, — szemem előtt lebeg gyermekkorom' képe, mintha most is hallanám a' jó atya' intéseit, midőn szabad óráimban előtte katonásdit jádván, örömtelve szóla hozzám: „csak gyakorold magad' fiam, hasznát veheted ennek,“ — e' fegyver-szerzette földet, fegyverrel szükség megtartani, — eldődink' vére folyt ezért, — de csak follyon, így biztatak egymást hős apáink, midőn szőke dunánk vérektől piroslott, — follyon vérünk, majd földet nyernek ezért fiaink! — e' drága véren szerzett sajátunkat tehát idegenkény fogja e dűlni? — mi csak tunyán 's részvét' nélkül nézzük a' békókat, mellyeket zsidó 's ismaeli düh fűz honnosinkra? — 's könnyenhívó Királyunkat előbbeni csalfa képzetibe engedjük e maradni?

Kúty. Nem ugy barátom! — én is tudom mellyek egy valódi honfi' kötelességei; — engem' azon szent hit, melly honnomhoz, királyomhoz is egyeránt csatol; — előttem mindig szent és sértetlen marad a' Felség' személye, — várjuk tehát az alkalmat, midőn ügyünket a' Király' elejébe terjeszthessük; — az ő szíve mindég tárva az igaz panasz előtt, — ne haljon ki a' remény keblünkből, — tudod hogy megígérte sebeink' orvoslását.

De'ső. Nem csak ígérte de esküdt; hogy Zsidó 's Ismaelita nem fog ülni ezentúl a' kamarai, sobányai, 's pénzverői hivatal' polczain; de valósult é eddig az ígérret, 's valósul e addig, míg a' gonosz Dienes megvesztegetett társaival Királyunk' szívéthiú reményekkel táplálni meg nem szűnik? — nem addig barátom! — 's azért én meg se szűnök addig, míg ezen gonosz lelküektől az álarczot le nem vonom; 's egyszer'smind fel nem fedezem, melly rosz eszközhöz nyúlt a' Király, kiürült kincstárunk' helyre hozására.

Kúty. Ez mind meglehet idővel, csak hogy a' heves kezdet veszélyt hozhat fejedre.

De'ső. Önérzése annak, hogy honnom' ügyét előmozdítani akartam, könnyen viselhetővé tenné történhető bajomat.

Kúty. De midőn a' baj' súlyát veled együtt gyermekink is éreznék.

De'ső. Én a' honnak neveltem fiamat, — miért ne lehetne ő hasonérzéssel?

Kúty. Úgy érezhet ő barátom mint te; — én is úgy érzek, sokszor megkönnyezem én is honfitársimat, midőn őket az Ismaeliták durva igája alatt görbedni látom, — de engedj meg azért, ha ezen visszszonyok közt néha mint atya gyermekeimre is gondolok, 's mit már mi nem birunk, az Ég' védelme alatt azt reájok bízom;

— őszfejük úgy is sár fele hajol már, 's nem sokára bele lépünk; — most tehát még lehet, ürítsük ki az atyai öröm poharat, — végezzük el a' kezdetet, 's adjuk össze gyermekinket; — szép ideje már, miolta Gyulád Ilkámát eljegyzette magának, rég' is óhajtja egyesültét e' két rokon-szív; ne halaszszuk ezt tehát, de használjuk az alkalmat, 's kérjük meg a' Királyt, lenne kegyes jelenlétével díszesíteni ez öröm ünnepet.

De'ső. Én nem ellenzem, de miért akarod ezt éppen most.

Kúty. Mert a' Királyhoz 's Nádorunkhoz ritka szerencsénk.

De'ső. Mikor lehetünk a' Királlyal?

Kúty. Ma délelőtti tizenegy órára rendele magához a' Nádort 's két Tanácsnokit a' vidék' főbb birtokosival, kik között kérlek, mint szónokunk jelenj meg, 's üdvözeld a' Királyt nevünkben.

De'ső. Megjelenek, bár czéled elérésének reménye nélkül.

Kúty. Miért?

De'ső. Ezt kérded barátom, nem tudod é hogy a' Nádor esküdt ellenem? — mit akar ő itt? — mit az alacsony lelkű két tanácsnok? — mit jelent hogy a' Király csak illy alávaló csúszó férgék' körében jött e' vidékre? — vak volnék én akkor, ha mindezekben, 's e' mellett a' Király' titkolódzó viseletében, egy fenyegető veszély' jeleit nem akarnám látni.

Kúty. Hagyj fel illy ijesztő képzetekkel, meglehet jó czélből jöttek hozzánk.

De'ső. Adná az Ég! — csakhogy előérzésim inkább temetési gyászt, mint menyegzőt tüntetnek előmbé. — Most veled megyek, 's ott várom be az őszszejevétel' óráját, — de előbb ruhát váltok, jer a' mellék terembe. (el.)

HARMADIK JELENÉS.

(*Ilka nyílt ablaknál áll, később Gyula.*)

Ilka. Atyám még se jön — soká tartóztatja De'ső, (*bétezi az ablakot*) — csak vele jönne, legalább elmúlatnák a' tanácsnokokat, 's én kikerülnék egynehány szívem elleni pillanatot, — óh melly különböző ezen emberek' viselete a' mi társasági körünktől, — mi nem ösmervén eröltetést, nyelvünk se más mint szívünk' tolmácsa, 's így tiszta kívánatink nyilván rokonulnak egygyé; — óh de ezeknél minden szó ellen-érzelmet árul el, — készek ők igenleni képtelen dolgokat is csak tetszhessenek ez által, — negyed naptul tartózkodnak nálunk; de alig várom távozásokat, annyira megúntam. — Mi ez? — mintha lábdobogást hallanék, — valaki jön — ez Gyula! bizonyosan ő. (*Gyula belép 's Ilka örömtelce szalad felé*) Mennél véletlenebb annál hatósb 's kedvesb a' meglepés édes Gyulám, — honnan illy korán?

Gyula. A' ligetből kedves, — álmotlanul töltém az éjt, eddig nem is képzelt rémképek tolódtak ágyamba — reszkettem mint a' révparthoz közeledő, 's véletlen szélvésztlül meszsze ragadt hajós, — illy kínzó helyzetben alig vártam be a' hajnalt, 's kimenék, de nem hatott most reám a' liget tollasnépének hajnalt üdvezlő dala — bús aggodalomban talált a' kelő nap, 's akkor ide sieték, vágyván tudni nem ért e veszély — mert hidd el, félteni kezd'lek kedves Ilkám.

Ilka. Ugyan mi gerjeszthette e' kínzó aggodalmat kebledben?

Gyula. Azt nem tudom, — de úgy látszik mintha minden a' mi szemembe tün, ellenzené veled érni boldogságomat.

Ilka. Ne törődj ezen kedves, — jó atyám siettetni a' czélhozjutást, 's ha terve valósul, úgy szent szerelmünk holnap az oltárnál áldatik meg.

Gyula. Holnap? — Oh én legboldogabb teremtés!

Ilka. Holnap Gyulám igen is, — minthogy a' hon némelly fő emberei nálunk múlatnak, atyám azért akar na használni az alkalmat.

Gyula. Mire?

Ilka. Hogy ők is osztozzanak örömünkkel.

Gyula. Képes e. részt venni egy alacsony lélek másnak boldogságán? — de hadgyán Ilkám! legyen bár miként, csak tülesnének mennél előbb rajta, hadd lenne örökre enyím, kit nékem szántak az Egek.

Ilka. Légy nyugodt Gyulám!

Gyula. Csak veled lehetek az Ilkám. *(átkarolja).*

NEGYEDIK JELENÉS.

De's ő, Kúty, 's az előbbiek.

Kúty *(De's őhöz.)* Minek ezt hátráltatni barátom? *(nyitván)* Ugyan korán hozzá fogtatok gyermekim, nem is reméltem illy jelenés által meglepetni.

Gyula. Hú szerelnem csalt ide kedves bátyám, 's Ilkám' vallomása atyai gondoskodásidról karjaiba döntött, — fogadd ezért halát buzgó szívem' tiszta köszönetét.

Kúty. Nem sokat titkolódtál mint látom kedves lyányom.

Ilka. Gyula nyugtalan volt atyám, csak vigasztalására mondam el neki tervedet.

Kúty. No no, hiszen te is csak lyánka vagy, — hagyjunk fel ezzel; — de készítettél e valamit? mert mi még reggeli nélkül vagyunk barátommal.

Ilka. Minden kész atyám, 's ha tetszik azonnal ide hozatom.

Kúty. Jobb lesz a' kertben, úgy is ott szeretném barátommal bevárni az őszejeövetel' óráját, hogy ha tetszik, már mehetünk barátom.

De'ső. Légyen úgy — nékem is kedvesb a' szabad levegő.

ÖTÖDIK JELENÉS.

(*Vendég-terem Kúty várában.*)

Endre és Dienes.

Endre. Sokat köszönhetek e' tapasztalásnak, — már csak feketén kezdém látni az Ismaelitákat, midőn egymást váltva jött vádpanasz ellenek, — mint zsarnokok, emberkínzók 's törvénytapodók állítottak elő, holott e' vidéken a' legjobb rend, csak munkás 's vidor élet létezik.

Dienes. A' mi egyedül a' kívánt jólét' csálhatatlan jele.

Endre. Most sajnálom leginkább a' nemességnek adott szavamat, mely szerint ezentúl Ismaelitának tiltva lenne hivatalt viselni.

Dienes. Uram Király, csekély véleményem szerint adott szava csak akkor volna kötelező, midőn az Ismaeliták ellen felhozott vád igazságon alapúlna.

Endre. Ugy van, de majd ha ismét zúgolódik a' nemesség.

Dienes. Ezt én előre sejttem, de mutathat e valaki a' mostaninál jobb módot, kiürült kincstárnk' helyrehozására? — én nem merek remélni, mert pirúlva kell megvallanom, melly gyenge még némly hivatalra a' Magyar.

Endre. Mi okozza tehát a' számtalan panaszokat?

Dienes. Szokássá vált a' magyarnál, legjobb dolgában is új panaszokkal ostromlani Királyát, — bár jelenleg mellék okai is legyenek nyugtalanságra.

Endre. És azok?

Dienes. A' hírvágy 's pénzszerző Uram Király, mellyeknek honfitársaim' rabjai, — nem juthat nekik eszékbe önségleplezte gyengeségek, mert a' hivatal' fény'e 's reméllendő haszon, nem engednek eszmélkedni erről; — minden Ismaelitát, 's Zsidót elmellőzőleg vágnak ók hivatal' polczára lépni; — de nem a' hon' javáért, hanem önhasznokért, — lenne bár máskép'! óh de a' gyanítható pokolbeli terv! — — azonban engedj halgatnom inkább Uram Király, mert Magyar vagyok én is; már pedig kínzó az egy honfi kebelnek, midőn társai koresosulását kell elbeszélnie.

Endre. Királya előtt szól a' Nádor csak bátran.

Dienes. Tudom kinek sebzik szívét szavam, látom hogy neked Uram Király, ki egyedül készíthetsz írt sebeinkre, mellyekben sálunk, 's mellyek személyedet is végveszéllyel fenyegetik.

Endre. Hogy hogy? szóljon a' Nádor világosan.

Dienes. Mivel már kimondám a' koresosulás' legyalázó szavát — tudd meg tehát Uram Király, hogy az Ismaeliták ellen felhozott számtalan vádpanasz nem czélox egyébire, minthogy helyettek minden hivatal' polczán Bélához szító Magyar ülhessen; kinek így a' pór-nép előtt tekintete terjedvén, ezt — a' kamarai 's egyéb jüvedelmekkel egykor legjobb Királya ellen fordíthassa, — és az ennek kezeiből erőszakkal kicsikart kormány-pálczáját Bélának nyujthassa, — ime illy terv közelg most valóságához, ha ennek korán elejét nem vesszük.

Endre. Hah! miket kell hallanom, 's mind ezeket bebizonyíthatja a' Nádor?

Dienes. Majd bebizonyítja a' következés, ha nem lesz hitele szavaimnak, — akkor, de már késő! tudva lezz hűségem. — Szólnék e én illyest, ha e' kebelben nem egyedül Királyom eránti szeretet lángolna? — nyugtalanítám e őt? — ha nem tudnám hogy csak színlés Bélának attyával tett békülése, 's bocsánat kérése? — igaz ugyan Uram Király, hogy én legkevésbbé sem kárhoztatom Bélát; — ösmerem jól mennyire irtózna gyermeki szíve megbántani attyát, ha nem lennének ingerlők, kik a' fiatal' szívét hiú reményekkel kecsegtetik, — nem lennének istentelenek, kik az atya 's gyermek közti szent egyességet felbontani törekszenek, — és még is mind eddig büntetlen maradtak.

Endre. Majd eléri ezeket is érdemlett büntetések, — de kik teszik leginkább e' gonoszok' körét?

Dienes. Mind azok, kik a' gyűlésekben az Ismaeliták ellen kikelnek, 's ezen ürügy alatt a' népet zászlójok alá hódítgatják. — első szerepet játszik ezek között a' vén De'ső, ki már nem csak az ifjú Király' de a' nemesség' szívét is bírja, — ki titkos tanácsadásival Bélát fegyverre únszolgatja; — és ki az előbbi zendülésnek is fő oka vala.

Endre. Hah az álnok! és még is melly bátor tetteiben, melly őszinte szavaiban, mintha maga az ártatlanság' paizsa födné mejjét; — de várj vén gonosz, meglakolsz bűnödért, nem sokára levonom képedről az alarczot.

Dienes. Bizonyosan önmaga fog ő erre alkalmat nyújtani még ma, mihelyt együtt leszünk.

Endre. Én is ugy vélem, — bár gyanús szavát nyomban fogja követni érdemlett büntetése. — De most magam akarok lenni, míg a' nemesek egybegyűlnek,

— a' mit majd tudtomra fog adni a' Nádor. (*El a' mel-
lék terembe.*)

Dienes. (*egyedül*) Illy könnyen hívó gyáva lélek fog-
ja e rajtam gyakorolni királyi hatalmát? nem! — töb-
bé már nem! — szabadon vágyok lihegni, 's nem ös-
merni abban más urat, mit ön 's bajtársim' erejével sa-
játommá teszek, — — úgy van, — neked dűlnöd kell
Endre, mert Király vagy; és így össze nem férünk,
— vesztedet ugyan sok ártatlan' halála fogja megelőzni,
— de vérek' mocskát majd lemossa kezeimről az idő,
(*gondba merűlve fel 's alá jár*) — de még is, királyomat
gyilkoltassam e meg? — hah! melly halálos borzalom
fut tagjaimon keresztül! — mintha tartóztatna valami:
— legyen tehát, — éljen, de mint bábkirály olly hely-
zetben, mellybe tétetik; — száműzze előbb azokat kik
még támogathatnák hatalmát, 's akkor majd nem bánom
viselje erő nélkül királyi címjét; — így könnyebb jut-
ni a' célhoz 's nem kell ontani vért. — — De'só! De-
'só! — miért kell épen neked útamban állni? — miért
törekszel jobb útra vezetni azt, ki téged' gyűlöl, —
ugy van, gyűlöl már, mert akarom, mert célom hogy
Endre legjobb barátiban, legnagyobb ellenit képzelje;
— csak így valósulhat az Ismaeliták' terve, — így le-
hetek szabad én. — El hát veled vén bajnok, eleget él-
tél már; — nem nagy vétek, ha kényszerítetel helyedet
másnak engedni. (*el.*)

HATODIK JELENÉS.

(Nagy terem Kúty várában, — oldalt látszik magasb' helyen a' Királynak készített 's felkészített hely.)

De'só, Kúty, több NemeseK, később Endre, Dienes, 's két Tanácsnok.

Kúty. Barátim! közelg a' sorsunkat eldöntő idő, — tüstént itt terem a' Király, kinek egy szava letiporhatja Ismael ellenink' bitorló hatalmát, 's gyógyírt nyújthat a' sebekre, mellyeket egy vadkény ejtett mirajtunk. — megegyeztek e benne, hogy én már előre valamint eddig a' gyűlésekben ügyünk előterjesztésére De'só barátunkat kértem meg? — akarjátok e hogy ő mint legidősb' üdvözelve nevünkben a' Királyt, 's minden szóunkunk legyen?

NemeseK. De'só szóljon, akarjuk.

De'só. Köszönöm e' bizodalmat barátim, — volt ugyan idő, midőn nem siker nélkül hangzottak el a' léghen szavaim; — de már most jobbléthez kevés reményem, — azonban én mindenre kész vagyok.

Kúty (ajtót nyit.) Már jön a' Király.

NemeseK. Éljen a' Király! — éljen, éljen!

(Endre, Dienes, 's a' két Tanácsnok fellépnek, a' Király székebe ül 's a' többi félkört képez mellette.)

De'só. ÜdvözlégY körünkben Urunk Király! fogadd kegyesen e' vidék lakosinak általam kijelentett köszönetét, — mellyel érettünk 's közügyünkért tett lépéseidért örömmel adózz minden hálát buzgó kebel, — nem vágyott még annyira soha mint most, e' nemes csoport üdvözleni Királya' személyét, midőn reméli hogy őt csak az atyai szeretet hozta körébe, szétozlatni azon bús fellegeket, mellyek fíjai felett veszéllyel fenyegetve lebegnek.

Endre. Köszönöm a' Neméseknek személyem' látásán kijelentett örömeirészeit, — én valamint eddig a' nemesség' törvényes jogainak védje, és a' mint ezt arany pecsétü végzeményemmel bebizonyítám — erősítője is valék; — úgy mostani ide jövetelemnek is nem vala czélja más, minthogy alapos okára jöhessen azon temérdek vádpanaszoknak, mellyeket a' vidék' birtokosai az Ismael' és Zsidó tisztviselők ellen, még minden gyűlésben sajnosan előmbé terjesztettek, — e' végett negyed naptól tartott nyomozásom után — a' tapasztalt munkás és vidor élet; — a' kivánható legjobb rend — sejtennem engedik; hogy már eddig vagy megszűntek a' panasz' okai, — vagy pedig: hogy a' Nemesség olly kigyókat nevel körében; — kik pokolbeli tervek' elérésére a' legjobb lét ellen is zúgolódnak; ennélfogva mivel a' múlt 's elkerülhetetlen környülmények miatt kiürült Kincstárunk' helyrehozására Ismaeli tisztjeimmél alkalmasabbakat az egyedül harczra termett kedves magyar népem között nem találok; — őket ezennel hivatalaikban ismét megerősítem, és reméllem hogy ezután új panaszokkal nem fogja ostromolni Királyát szeretett népem.

Dé'só. (elkeseredés) Nincs tehát olly magyar nemes, ki egy Ismaelita' vagy Zsidó' helyét a' hivatalban kipótolhatná! Oh Uram Királyom, mennyire vitte immár a' gonoszság hatalmát; — ne halgasd kérünk azokat, kik önhasznok miatt szemeid előtt leplezni akarják sebeinket, — de azokat kérdezd, kik az igát viselik, 's jajongva gürbednek alatta; — czáfolhatatlan igaz az: a' mit mi orvoslás végett minden gyűlésben az Ismaeliták ellen felhoztunk, — emlékezzél tehát kérünk azon szent esküdre, mellyet adál hogy sebeinket orvoslandó, 's hogy ezentúl hivatal polczán Ismaelitát nem szenvedsz.

Endre. De'só fog e engem' eskültre emlékeztetni?
— De'só?! — ki a' népet Királya, 's a' gyermekeket At-
tya ellen ingerleni, honni erénynek tartja.

De'só. Háh e' sok illy öregnek, (*indulattal.*) Uram
Király! mutasd elő kérlek árulómat (*kardjára csap*) hadd
ontsa előbb fekete vérét e' durva vas annak, ki az enyi-
met szomjúhozza.

Endre. Megállj vakmerő, — leesett immunár az ál-
arcz, mellyel eddig bünödet takarád, 's utólértt az igaz-
ság' büntető karja.

Nemesek. Urunk Királyunk! De'só ártatlan.

Endre. Halgatást parancsolok mindennek, ki a'
vétkes érdemlett büntetésében részt venni nem akar, —
jól kinyomozák már hív embereim, (*a' Nádorra 's a' két
Tanácsnokra mutat*) hogy egyedül De'só légyen a' vidéki
csend' háborítója, — jól tudom már, hogy ő vala az el-
sők közül, kik Béla fíjamat ellenem lázíták. — — Ha-
lált mondna ezekért a' szigorú honi törvény bünös fe-
jére; — de én tekintvén a' vétkes vén korát, örök
számkivetésre változtatom ezt, — koboztassanak el min-
den javai, mellyekkel királyi eldődím ezen érdemetlen
családot megajándékozák; — maga pedig a' vétkes nyolcz
napok alatt takarodjék a' honbul, — majd helyét adom
én tovább ezen büntetésnek ott a' hol kell. — Most
többet hallani nem akarok, és reméllem hogy ezen ren-
deléseim megszüntetik a' vidék' panaszszait; — mint-
hogy nem lévén többé ingerlő, ismét helyre álhat az
ohajtott béke.

De'só. Egy gonosz Tanácsnok mellett, illy jutalmat
várjon Királyától a' közügyért dobogó honfi kebel? —

(A' kárpit lefordúl.)

MÁSODIK FELVONÁS.

(Erdőség a' Galliczián innen lévő vidékben.)

ELSŐ JELENÉS.

De'ső egyedül (*gondba merülve.*)

De'ső.

Ide űzött tehát engem könnyenhivó Királyom' képzelt igaz haragja; — még egy két perczenet, 's már elválok e' hontul, mellyet harcra ternett eldödeim vérekkal szerzettek a' maradéknak; — elválok e' hontul, mellynek javát, azolta miolta (*karójjára üt*) e' vasat forgatni bírom, — előmozdítani igyekszék, — mint egy pártütő vagy gonosztévő űzettetek ki honnombul, 's nem engedtetik által roppant birtokaimból csak annyi is, melly jövendőben lelketlen testemet magába fogadná. — Nem egyesülhetnek immár tetemeim elhúnyt dédöseim' poraikkal, hanem idegen földön mellynek semmit se szolgáltam; kéntelenítetek sírom' gyászüregét ásni! — vajha ugyan e' csapás csak engem érdekelne! — akkor azon gondolat, hogy kínzó napjaim nem sokára terjedhetnek, — mérsékelné fájdalmimat; — de im miként túrje most kínjait atyai szívem, midőn egyetlen fíjamat, kiben családom díszére a' honnak hasznos polgárt neveltem; — velem együtt számúzve, — Ilkájától megfosztva, élte' legszebb tavaszszában sínlódni látom. — Háh de közelodik immár jó barátom fíjammal, szüntetem tehát panaszomat; ne talán ezzel szívének behegedt sebét ismét felszakítsani.

MÁSODIK JELENÉS.

De'ső, Kúty, Gyula, Ilka és Palkó.

Gyula. Itt talállak már édes atyám?

De'ső. Vártalak fiam, hogy itt anyaföldünk' vég-határán, minekelőtte tőle megválnánk, hazafiui buzgó hálánk' könyűjével öntözzük a' földet, 's ugy kezdjük bujdosásunk'.

Ilka. Nem ugy szeretett bátyám! a' minket elválasztó kegytelen ítélet, egyedül az atyát, nem pedig fijasát is érdekli; hogy ha tehát a' sors téged kiűz kö-rünkől, legalább Gyulát hadd közöttünk.

Kúty. Úgy van barátom! — igazak lyányom' szava-i, — fiam örökségétől megfosztva ugyan, de azért hon maradhat, — van nekem hálá az Égnek elég, le-gyen tehát ő Ilkám mellett; hadd kössem össze egy-másért égő szíveiket, — melletted ugy is csak kínjaid' tanúja lehetne; de nekem, ki veszted után sírom felé kettős lépéssel sietek, — jelenléte — előmbe fogja teremteni azon édeni órákat, mellyeket a' kölcsönös ba-rátság' ömledézései között egymással töltöttünk; — ha veled menne is, te már boldogabb nem lehetsz, hadd tehát és bízd atyai gondoskodásonra őt.

De'ső. Köszönöm tiszta magyar szívűségedet bará-tom! — Teremtőm jutalmazzon ezért téged, — ma-radj tehát kedves fiam, 's vedd utolsó atyai áldásom.

Gyula. Ezt majd csak később kérem atyám, — valljon kívánhatnád e, hogy most olly honban végez-zem napjaim' ? hol a' hős' fejére csak tövisből tudnak fűzni koszorút, — hol az alakos gonoszság énekli győ-zedelmét a' tiszta ártatlanságon. — Illy hálátlan honért haddjam tehát el utolsó inségében szeretett atyámat? —

távol legyen tőlem e' fertelmes gondolat, — ezt nem tehetem, — jól tudom mivel tartozok mint fiú atyámnak, mivel mint magyar Nemes a' honnak, — oldalad mellett tanultam megvetni a' halált, midőn ezt a' közügy kívánná fíjaitól; — de vagyok e' én most fíja azon honnak, melly érdemes atyámat kebel-ből kizárta? — érzem hogy nem, — minthogy tehát semmi se csatol engem többé a' honhoz, tégedet követlek atyám, — a' te karod védett engem az ifjúság' göröngyös útján a' veszélytől, — az én karjaim oltalmazzanak tehát most tégedet is az idegen föld' puszta vidékjein. — Majd talán akkor, midőn a' Teremtő vissza-szólítja lelked' búttal fonnyadt testedbül, — midőn e' gyermeki kezek szemeidet utolszor bezárni segítik, — akkor mondom meglehet, hogy mint ösméretlen visszatérek a' honba, 's mintegy közkatona háláflan hazám' ellenei között fogom keresni a' halált, — hogy lelkem a' tiédde menél előbb egyesülhessen az Elyseumban.

Ilka. Így tehát egyszerre ledöntöd reménylett boldogságunk' alkotmányát; — 's minekelőtte az élet' szebb oldalát kóstolhattuk volna, — már is szép reményünk' omladékján nyögni kéntelenítetünk.

Gyula. Szűnj meg kedves, felszaggatni vérző szívem' sebeit, — itt a' fiúi szeretet szent kötelessége; egy elkeseredett 's számkivetett öreg atya' élete' alkonyán virasztani parancsol; — itt a' bájoló szerelem öszszekötötést óhajt, — íme két szent kötelesség a' természet' szaván kell; — egyiket a' kettőből választanom kell, — oh de kész vagyok már erre, — legyen Ilkám! boldogságunk' — áldozatja fiúi kötelességemnek.

Ilka. Meggyőztél Gyula, — vedd tehát tőlem az elválás' keserű csókját (*megcsókolja,*) légyen ez pecsétje örök hívségemnek, 's emlékeztessen bujdosásidbaq arra:

hogy érted keserg 's visszaohajt egy magyar szűz' szíve.
(*Átkarolják egymást.*)

De'ső. Válgatok el gyermekim, — közelget az óra
melly kizár földünkéből; e' kevés perczeket másra hasz-
náljuk.

Gyula. Isten hozzád Ilka!

Ilka. Védjen az Ég Gyula!

De'ső (Kátyhoz.) Örökre elvulunk tehát barátom!
— te tudod mely szent vala előttem mindig a' hon'
ügye, tudod hogy mint igaz Magyar, csak érette 's Ki-
rályomért éltem, — de ez bennem elősmértetett; — az
árulás' áldozatja lettem, 's számkivetve vagyok a' nél-
kül, hogy szívemen valamely vétek' súlyát érzem;
— de mit panaszlom sorasomat? — Isten veled, emlé-
kezz meg rólam, (*megöletli Kátyt, — később Palkóhoz for-
dít*) — Palkó, te hív szolgám valál eddig; tovább reád
szükségem nem lehet, — barátomnak ajánlak, légy
hozza hív, mint erántam valál.

Palkó. Ne üzzön el uram, — apám' szolgálatjában
végezte életét; én udvarában neveltetem — azt, ki ve-
lem boldog állapotjában kegyelmeit érezte, mint bol-
dogtalant is fogom tudni szolgálni.

De'ső. Én szenvedni megyek — te azt nem érdemled.

Palkó. Könnyen tűrhet ott a' szolga, hol urának
méltatlanul szenvedni kell, és azért nincs is hatalom
melly engem jó uram' követésében gátolhatna; — sőt
ha magával nem viszen, távolrul követem; hogy szük-
ség' idején szolgálatomat tehessem.

De'ső. Köszönöm jó cseléd hűségedet; ezért már
ne tőlem, hanem az Égtől várd jutalmadat; — de üt
immár az utolsó óra, mely az ittmulatást megtiltja, —
térdeljete le tehát fíjaim, 's búcsúzzunk anyaföldünkől.
(*Letérdelnek mindnyájan, — 's De'ső égbe emelt karokkal eseng:*)
— Isten! ki előtt tárva vannak az emberi szív' rejtekei,

egy honjából kiűzött Magyar; fiával 's hív követőjével térdelnek előtted; — pillants alá e' Nemzetre, mellynek őseit karod e' földre vezette, 's ne engedd hogy ennek csendjét az árulók' koholmányai háborítsák, — elbúcsúszok most tőletek is apáim' lelkei; kik a' hon ügyénél őrt álltok, 's védíték a' maradékot végveszélyétől; érzem hogy nem korcs, de mint őseim' igaz fija válok el tőletek, és hogy egy tettem se háborította nyugalmatokat a' sírban. — Isten hozzád születésem' földje! melly mint fíjadat eddig javaiddal tápláltál; bár nálamnál szerencsésbbnek nyújtok ezentúl javaid, — de azért köszönöm az Égnek! hogy Magyarinak teremtett: — béke, áldás, közszeretet, 's egyetértés lebegjen feletted.

(Megcsókolják a' földet mind a' hárman: De'ső Kútyt, Gyula Ilkát, 's viszont mindnyájan egymást megölelik; tovább mintegy erőszakkal kiragadván magokat karjaik között: De'ső, Gyula 's Palkó, a' hegy felé mennek, menés közben De'ső vissza tekintvén:)

De'ső. Isten veletek! (el.)

Kúty (midőn már a' többiek eltűnnek.) Így jutalmaztatik tehát az erény! — Endre! Endre! könnyehívó szegény Király! csak üzd ki egymás után hú polgáraidat, 's majd midőn a' hon, fijaiból kipusztúl; — midőn az árulók 's hitetlenek' rajja meglepi földünket, — parancsolj a' lelkeknek, — vagy pedig nyögjél egy hú Nemzet' sírormán; mellyet könnyűhivóséged eltemetett. — *(Ilkához)* Viszsa menünk Zboró felé Ilka, szüntesd buslakodásod', én reméllem hogy ki megszomorított, — vigasztalni is fog tudni.

Ilka. Gyula' veszte után, nincs már nekem vigasztalás.

HARMADIK JELENÉS.

Nahám, Markos, Talpas (*előjönnek az erdőből, hol eddig lesben valának.*)

Nahám. Bízhatok e beennetek legények.

Talpas. Bátran, — parancsolj.

Markos. Jutalom nélkül csak nem lesz fáradságunk?

Talpas. Mindig csak erről álmodozol pajtás.

Markos. Te pedig szereted ha álmomban illyet beszélek.

Talpas. No no, de csak tudod mi illik, mi nem.

Nahám, (*egy erszényt nyújt Markosnak*) Legények ezt néktek adom, ha a' reátok bízott tárgyban okosan eljártok, többet várhattok tőlem.

Markos, (*az erszénybe néz*) Hm pajtás merő arany, — ezért esküszöm tíz esztendeig is foszthatunk, gyilkolhatunk, 's gyujtogathatunk.

Talpas. Osztán nem bánom, ha úgy fityegünk is az akasztófán mint húros-rigók a' húron.

Nahám. Ettől ne féljeteK, még Nahám és a' Nádor élnek, — most csak rajta legyetek, hogy Kútit leányjával elérvén elfoghassátok, 's a' zborói váromladékba hurczoljátok; hadd vesszen ott éhen a' kutya, ki az Ismaeliták ellen fogait vigyorgatni merészelte, (*egy kulcsot nyújt Talpasnak*) itt a' zárkulcsa, vigyázz hogy megne szökhessen; — a' lyánkát pedig kastélyomba vezessétek, ott várja további rendelését. — Derék de kényes 's hüszke őzetske ő, finnyán bánjatok vele.

Markos. Elhiszem hét országban sincs párja.

Talpas. Mennünk kell pajtás, ha elakarjuk érni Kútit.

Nahám. Induljatok tehát, 's rajta legyetek hogy várakozásomnak megfeleljeteK.

Markos. Ne félj, mert derek fiúkkokra bíztad a dolgot *(el.)*

Nahám, (egyedül) Megmenekednek tehát végre az Ismaeliták és Zsidók daczos ellenjeiktől, 's mentőjökben majd Nahántot fogják ösmerni. — Igaz ugyan, nekem terhesb vala erszényemből a' Nádor' kezét kenni, mint neki a' királlyal elhívetni, hogy a' Bélával történt viszálykodásoknak egyedül De'só vala fő oka, — de sorsosai' jobbügyeért szívesen tette ezen áldozatot Nahám. — Már most De'só fijával együtt száműzve bűdös az idegen földön, — Kúty pedig éhséggel küzdve, nem sokára férgek 's baglyok közepette fog fetrengni, — még Béla az ifjú Király van hátra; de ennek lelkét se lesz nehéz pokolba küldeni; — 's majd akkor oh boldog idő! Ismaelita uralkodik a' Magyaroron, — nem léssen kinek ellene kikelni, és ezek után tudom; még a' szép Ilkában is hölgyemre találok.

— **NEGVEDIK JELENÉS.**

(A nézőhely kerlet képez Endre udvara mellett.)

Endre és Dienes.

Endre. Tartok tőle Dienes, hogy még is hirtelenkedés volt De'sót számkivetésre kárhoztatni.

Dienes. Távol légyen Uram Király! — ő volt egyedül valamint mondám; kinek álnok ingerlése Béla' fiatal tüzét kegyes attya ellen nevelte, — ki a' nép előtt az Ismaeliták' és Zsidók' kaczárságait ravaszul emlegetvén, honnunkban egyenatlenséget szerzett. — Illy nyugtalan ember' vesztét, nem fogja keseregni az igaz honfi, ki örül midőn anyaföldjét korcstul tisztítva látja.

Endre. Illy alávalót soha nem gondoltam volna De'sóban.

Dienes. Mert a' hazafiúság' leplével jól tudta takarni gonoszságát.

Eudre. Most mit szárnyal a' hír felőle?

Dienes. Csak azt Uram Király, hogy jószágai elkoboztatása után, az ítélet' következésében; melly ha De'ső nyolcz napok haladtával, a' magyar földön lapfangni merészelné — fejére halált mond. — Galliczia felé vette bújdosását; 's már is túl kalandoz a' határon. — De engedelmet kérek Uram Király, ismét némellyek panasza érkezett hozzám az Ismaeliták ellen, ezt szeretném mennél előbb eligazítani.

Eudre. Ismét az Ismaeliták ellen?

Dienes. Úgy van Uram Király, némelly békételenek, kik mind eddig behúnyt szemmel nézik az Ismaeliták' ügyességét, 's ebből az országra folyó hasznot, mertek ellenök kikelni.

Eudre. Így tehát menjen a' Nádor 's a' törvény szelleme szerint ítélje a' dolgot. (*Dienes et.*)

Eudre, (egyedül gondba merülve) Dienes a' törvény szelleme szerint ítéljen, — mondám, — de van e Ismaeliták' pártoló törvény? 's e' mellett a' törvények' szentségét önmagam is nem szegtem e meg? — úgy van! — érzem szívem' szorongatását. — Dúl a' bűn' terhe keblemben, — esküdtem a' törvénynek, melly Zsidót 's Ismaelitát, nem szenved a' kamarai, sóbányai 's pénzverői hivatal' polczán, és ennek ellenére most is csak velek van tömve minden hivatal' helye. — Ismét füleimbe kezd ezért hatni a' nép' szidalmazó szava; de királyi hatalmom már csekély, korlatozni a' zabolátlanságot. — Béla fiamnak csak egy szava szükség most, 's pártjára tódul a' nép, — akkor elvesztem koronámat, mellynek elnyeréseért még Imre bátyámmal is vesződtem; — igaz ugyan már De'ső számkivetve bújdos az idegen földön, ki a' Nádor' állítása szerint fiamat elle-

nem tüzelte, — de még az is kérdés igaz e, vagy csak koholt a' De'ső ellen mondott vád? — hát ha épen ő vala barátom? — Oh de ha ebben is megcsalattatnék! — akkor Dienes rettegj a' törvénytől, melly az árulót sanyarún bünteti mindig.

ÖTÖDIK JELENÉS.

Béla 's az előbbeni.

Béla. Engedj meg atyám merészségemnek, ha jelenlétem alkalmatlan lenne, — a' fiúi kötelesség inte bucsút venni tőled minekelőtte útnak eredjek.

Endre, (csudálkozva) 'S hova?

Béla. Kálmán öcsémhez Gallicziába.

Endre. Miért épen most, vallyon Hunnia nem képes kielégíteni vágyaidat? — nem telnek e be kívánatid? 's a' Püspökök' rendelése szerint nem adtam e viszsza Máriádat? — mi bajod szőlj! ime tárva atyai keblem igaz panaszod' elfogadására.

Béla. Vajha tárva lenne mindig fiad 's azok előtt, kik a' hon' ügyét szíveiken hordják, — 's örökre zárva a' körülteđ csúszó önnhasznok vadászóji előtt, — kik homályt vonnak szemeid világára, hogy ne láthasd mint keserg sírja' szélén a' Magyar, mellyet neki 's ágaitól nyert szabadsági alkotmányának készítettek álnok udvarlóid. — Oh atyám! látnád csak a' veszélyt, melly most közel fenyegeti a' hont — tudom megindulnál, mert nem hiszem, hogy önként akarnád egy hű Nemzet' szerencsétlenségét.

Endre. Miket mondat veled feltüzelt képzeted Béla, szerencsétlen e az én népem?

Béla. Látom atyám Hunnia jajjai nem hatottak még füleidbe, de kérlek emeld fel csak a' lepleget, mellyet

köztek 's a' nép között voltak kedvelt embereid, 's megborzaszt az iszonyú tünemény, midőn látni fogod mint görbed a' szegény Magyar az Ismaeliták' és Zsidók' vas-pálczája alatt, — mint űzik ki ezen istentelenek sajátjából a' tehetetlent, — mint zúzó-szét szentségtelen kezeikkel ősi törvényink' tábláit; — 's fájdalom! mint keserítik bujaságok által a' keresztény szülőket! — Ime atyám csak egy kevéssé nyisd fel szemeidet, 's hív Nemzeted járomban, — törvényei letapodva, 's Hunnia' hölgyei az Ismaeliták' buja karjai között megszeplősítve tűnnek elődbe.

Endre. Iszonyú dolgokat mondasz Béla, 's először is tőled kell hallanom mind ezeket?

Béla. Mert most, midőn a' tisztségek' polczain csak Ismaelita ül, nem meri zörgetni lánczait a' Magyar, — gyávan kell neki hordani bébóját, máskép' mint úrló számkivettetik a' honbul.

Endre. Látom hova czélozol, — De'sőt érted; — igaz ő számúzve, de méltán lakol vétkeért a' vén alakos.

Béla. Atyám! szűnj meg kérlek így gondolni egy igaz honfíru, — minden rossz szó vakmerő rágalmazás olly derek férfiú ellen, ki honjának 's királyának tett szolgálatjában öszült meg.

Endre. És szolgálatját azzal végezte, hogy tégedet ellenem, ki atyád 's Királyod vagyok feltűzelní méréselt.

Béla. Ezt csak az Ismaeliták aranyán megvesztegett udvarlóiid sughatták füledbe, — oh atyám! nem De'ső, de a' körülted hemzsegő gonosz lelkűek' csoportja, és a' kínzott nép' nyögése vala, a' mi engem egykor a' fiui kötelesség' kórlátjai közül kiragadott, 's kezembe ellened fegyvert nyujtott, — addig, míg a' hív De'ső' intései vigyázóvá tevének engemet tettemre, 's eszközlék, hogy a' megsértett atya előtt térdemre omol-

jak, 's törődött szívvel esengjek előtted a' bocsánatért — te megengedél, ismét fiad valék; 's Máriámat vissza adván éreztetted velem atyai kegyelmed' jeleit. — Oh de ezólta! nem vala szabad szólanom a' tanácskozásban; — álnok udvarlóid kényök szerint rendeltek mindent, 's általok szarvat nyertek az Ismaeliták és Zsidók. — Most ők uralkodnak a' Magyaron, 's jaj annak ki ellenek szállani merne. — A' derek De'só szívére vette honja' veszedelmét, látta mint kesergnek honfi társai, mint kedvetlenednek el ifjaink, kik felhagyván magok kimíveltetésében, tunyaságban tespednek, mert tudják hogy minden tisztségeket elfoglalnak előttök az Ismaeliták. — Vérben úszott ezeknek láttára De'só' bajnoki szíve; gátot akart vetni a' terjedő gonosznak, de a' megfélemllett istentelenek útjába állottak a' hív férfúnak, megvesztegették a' Nádort, ki később előtted De'sót elárulta; — te könnyen hittél a' ravasz Nádor szavainak, 's a' legártatlanabbat számkivetetted, — most a' nép jajgat utánna, — átkozza a' Nádort, 's reád atyám könnyenhivőségédért szidalmait szórja; — én ezeket nem halhatom megindulás nélkül, — tanúja nem lehetek atyám' 's a' Nemzet' szerencsétlenségének, — és im' ebből tudhatod, mi küld engem egy kis időre Kálmán öcsémhez Gallicziába.

Endre. Jól van tehát én nem tartóztatlak, előhozott okaid úgy is csak képzeletiden alapulnak, — merészséged pedig könnyen megsérthetne engem, — bátran elmehetsz, nem akarom tőled tanulni, mint kellessék sértetlenül feltartani egy Fejedelem' jogait. (el.)

HATODIK JELENÉS.

Béla, később Mária és Blanka.

Béla. Melly hidegen vált el tőlem, ugy látszik mint-ha szeretné távozásomat; — talán félti tőlem koronáját, — oh atyám! nincs mitől félned, Béla' szívét is melegíti még a' fiúi kötelesség' érzése, *(fel 's alá járkal, az alatt Mária 's Blanka észrevétlen fellépnek)* csak Máriám jönné, hogy vele végezhetnék; — szegény aszszony, melly sokat kell neki kiállani addig, míg karjaim között boldognak mondhatja magát.

Mária. Most is boldognak érzem magamat, mert karjaid között lehetek kedves Bélám.

Béla. Mária te itt! *(karjai közé kulcsolja.)*

Blanka. Istenem! ha nem ezen áldott lelkek, kik érdemlik tehát a' boldogságot?

Mária. Ismét szóltál valamit a' Királynak Bélám, olly komor volt képében hogy mellettem elment, reám sem tekintett.

Béla. Semmit mást kedvesem, csak mi szívemen eddig is nehéz súly gyanánt feküdt, mert illik hogy ő mint atya ösmerje fija' szívét; nekem pedig, ki egykor a' Magyarok' koronáját fogom viselni — illik, hogy ezen hív Nemzet' sebeit megmutassam annak, ki azokat ha akarja, orvosolni tudhatja. — Most csak azt Máriám, kész vagy e velem jönni Kálmán öcsémhez Gallicziába?

Mária. Hová nem követnélek én tégedet kedves férjem? de csak most kérlek változtasd meg szándéko-dat, 's ne ereszkedjél olly útnak, mellyet nekem olly borzasztóvá tevének álmaim; — látod kedvesem, ál-momban épen útba valék veled, 's midőn egy helyen csak magunkban volnánk, hirtelen dühös farkasok támadának meg; mérgesen vigyorgatták reád vaddühöktől tajtéko-

zó agyaraikat, — már majd dühök' martaléka valál, midőn két ösméretlen hős' megjelenése futni készteté a farkasokat; — de alig tűntek el mentőid, midőn a' fene vadak kettőztetett számmal 's dühhel ismét reád rohantak; — én ijedtemben nagyot sikoltván fölébredtem; — kiáltásom Blankát mellém vezette, elbeszéltem neki iszonyú álmomat, 's a' nélkül hogy szemeinket álom fogta volna, nyugtalanúl bevártuk a' reggelt.

Béla. E' csak álom vala, — legyél nyugodt Máriám, bízzuk az Istenre, kinek akarata nélkül egy hajszál sem esik le fejünkről, — sorsunkat — ha e' Hatalmas vesztünket végezte, akkor csapását hon se lehet kikerülni, — de ha akarja hogy éljünk; — akkor vigyorgassák bár ellenünk ezer farkasok mérges agyaraikat, — törekedjenek bár életünkre a' poklok' lelkei által feltüzelt még annyi istentelenek, — a' tiszta lelki-ösméret, 's az Istenbe vetett bizodalom valamint hon, úgy utban is minden veszély ellen paizs gyanánt lesz nekünk; — úgy is hol lehetünk több farkasok között, mint a' királyi udvarban? hol csak Ismaelita pénzen vásárlott udvarlók kerengnek szegény atyám körül, — úgy e nem maradsz ezek' körében szívem? — követni fogsz engem?

Mária. Foglak igen is, — légyen bár mosolygó öröm, vagy rettentő veszély melly reánk vár; nem távozok oldalad mellől.

Béla. Ezt vártam én tőled, — így érez mindig az én Máriám! velem fogsz tehát jönni, — 's majd midőn egykor magyar egünkről a' setét borúk lefutnak, midőn egy felderült békecsillag szétszórja boldogító sugárait földünkön, akkor! — ismét vissza térünk e' magyar honba, — 's feloszszuk egymás között azon édes örömet, mellyet egy hív Nemzet boldogulásán érezhetnek a' fejedelmi szívek. — Most Máriám készülj a' Királyhoz,

vedd tőle búcsúdat 's osztán Blankával jöjjetek hozzám; hogy mennél előbb indulhassunk; — nem kell ezt mindennek tudni, — egy hű lovász és inas legyenek csak követőink, — mert Kálmán öcsémnél semmire se lesz szükségünk.

Mária. Blanka, te szeded addig rendbe kis bútorunkat, hogy korán készen lehessünk.

Blanka. Igyekezni fogok Aszszonyom. *(félre)* Istenem, őrizd minden veszélytől az angyali érzésű fejedelmi párt!

HETEDIK JELENÉS.

Dienes (egyedül.)

Dienes. Még eddig jól megy a' dolog, — Endre Bélától elidegenedve nem ellenzi Gallicziába menetelét; — jól van, — csak siess Béla, vagyon már sír nyitva számodra, hol a' halál' angyala várakozik reád, — ha te nem leszel többé, — akkor mint Nádor csak kaczagom a' többi hatalmaskodót; — ah de még is borzasztó képzetek! — ha Nahámhoz erányzott levelem más kézre kerülne, 's én mint egy gyalázatos áruló kincsemtől, 's méltóságomtól megfosztva, a' vesztő helyen találnám síromat, és így nevem' mocskát a' késő idő sem törülhetvén el; — a' maradék Nádoraink' sorában engem mint király-árulót századok mulva is átkozna! Oh én balgatag mit hüledezek! — távozzatok tőlem keblemben dúló párkák' 's ördögök' durva képei! — Bélának veszni kell, — hát nem tapasztaltam e már erántami hidegségét? nem látom e mint nyomják Endre' vállait a' szaporodó esztendőök? 's mint tárja ki már előtte a' halál' fojtogató kezeit? — ennek hunytával tehát csak azért esküdjék újra a' megkoronázott Bélának hódolást? hogy

általa méltóságomtól megfosztva, gyalázatosan töltsen
 eltem' napjait? — nem! — ezt nem tűrhetném! — so-
 ha se lássák szemeim Béla' kezében a' királyi pálczát.
 (*Gondolkozva fel's alá jár*) — De mitől is kellene félnem?
 vallyon tervem nincs e jól módosítva? — adok e én Na-
 hámnak írt levelemben Béla' meggyilkoltatására paran-
 csot? — nem — én ezt nyilván nem tettem, — Na-
 hámnak csak azt jelentem, hogy Béla Gallicziába me-
 nend, hogy kevés kísérei lesznek, — a' többit, hogy
 ha Nahám' sorsosai jobblétét óhajtja, maga is fogja tud-
 ni következtetni; — úgy van, nincs mitől félnem! (*tu-
 szakodva mejjére mutat*) — még is mintha tépné valami e'
 keblet! — háh lelkiösméret! tompúl! — nem akarom
 hallani szavadat, — pusztá és sikertelen hangod elöt-
 tem! — távozz gyermeki borzadás, nincs mitől félnem.

NYOLCZADIK JELENÉS.

(*Nahám' lakása.*)

Nahám, később Ilka.

Nahám, (*magára zárja az ajtót*) Magam vagyok egye-
 dül, — csak addig ne háborgatna valaki, még szép ra-
 bom' hódolását megnyerhetem; — mondják hogy elra-
 gadtatása után szüntelen csak atya' nevét kiáltozta, —
 de semmi kis bájoló, majd elfelejtet te őt karjaim kö-
 zött; 's ha majd egyszer szívem' s kincseim' birtokos-
 néjának fogod látni magadat, nem igen fogsz sopán-
 kodni Gyulád után (*az oldal ajtót megnyitja*) szép Ilkám,
 nem tetszene kijönni?

Ilka. Ki az? háh! te vagy, mit akarsz velem?

Nahám. Hódoló tiszteletemet akarom tenni szívem
 királynéjának.

Ilka, (komolyan) 'S ki az?

Nahám. Ki lehetne más mint a' gyönyörű Ilka, ki-
nek egy bájos tekintete ércz szíveket olvaszt, — 's
szavának egy ezüst hangja a' szerelem' bilincseibe fűzve,
lábaihoz idézi legbüszkébb férfiainkat — úgy van dicső
remekje Nemednek; engedd lábaidhoz omolnom, (*letérdel*)
hogy egy intésed határozza, lehetek e a' legboldogabb?
vagy pedig! — —

Ilka, (felemeli) Nem illik neked térdelni az előtt,
kit hatalmadban tartasz; de mivel mondád hogy szeretsz
engem, — meglátom igazat szóltál e, — de előbb láss'
engemet lábaid előtt; (*letérdel*) Kérek az Istenre! és
mindenre a' mi előtted szent! ha az emberi érzés csak
egy kevésse melegíti még kebledet, — úgy vitess en-
gem atyámhoz, vagy engedd hogy szabadon haza me-
hessek! (*felkél.*)

Nahám. Tüstént kedves, csak esküdj meg előbb,
hogy nekem nyujtod kezedet, — hogy visszszonozod sze-
relmemet, — azonnal elhozatom atyádat, 's kastélyom-
ban minden nap beszélhetsz vele.

Ilka. Tehát az atyám is hatalmadban van?

Nahám. Bizonyosan, — róla is kell gondolkoznom.

Ilka. Háh gyalázatos féreg! most látom álnok ter-
veidet; de tudd meg utálatos, — esküszöm az élő Is-
tenre, ki Eldódimnek kardot adván, őket e' földre ve-
zette, hogy addig, míg magamban az élet' legkissebb
jelét érzem — nem leszek a' tiéd; — úgy van kegyet-
len! veresd bár reám nehéz békőidat, — vettess a' leg-
irtóztatóbb tömlöczbe, hol a' kinzás' minden nemeit hasz-
nálhatod reám; — avagy kövess el minden kegyetlensé-
get, mellyekre a' poklok' lelkei taníthatnak; — de tudd
meg, hogy ezen kínok meg nem tántorítanak egy magyar
lyánkat akkor, midőn ez szüzességét 's becsületét ve-
szedelemben látja, — most már tudod elhatározásomat,

— tegyél velem kényed szerint, csak hozzám ne nyúlj, mert becsületed' vesztével nem akarom vásárolni szabadságomat.

Nahám. Akkor se, ha makacs viseleted atyád' halálát eszközlené?

Ilka. Ah kegyetlen! mit vétett neked a' szegény öreg? hogy őt is vad dühödnek akarod áldozni.

Nahám. Épen az, — mit véthetett neked jó atyád daczos lyánka, hogy őt bűdös tömlöczben szenvedni hagyod, hol tagjai a' gyötrő éhségtől kínozva, lassú de legnagyobb fájdalmak eszközlik élete' végét, — egyedül megátalkodott keménységed, 's esztelen büszkeséged miatt.

Ilka. Istenem! légy Te szabadítója atyámnak.

Nahám. Magad is lehetel.

Ilka. De miképpen?

Nahám. Viszszonozd szerelmemet, 's szabad az atyád.

Ilka. Távozz sátán! — igaz Magyar az én atyám ki bár rab, de nem kívánja leánya' becsületének vesztével eszközteni szabadságát. *(Az ajtón zörögnek)*

Nahám. Valaki zörög — talán embereim — *(nyitván)* tüstént, csak egy kis foglalatosságom van; azért zárkóztam be, — ki vagy?

Markos, (kívülről) Mi vagyunk Uram, Markos 's Talpas szolgálatodra.

Nahám. Csak egy kevéssé várakozzatok.

Ilka. Velem nincs dolgod, — vagy eresz szabadon, mert nincs olly kín melly czéledra bírjon; — vagy nyisd fel tömlöczömet, hadd várjam ott békével a' halált.

Nahám. Jól van gógös lyány, magadat itélted meg; most még takarodj a' mellék terembe, 's gondolkozzál egy nap, ha addig is illy daczos maradsz, úgy majd érezni fogod, mint bosszúolja meg magát a' megvetett szerelem, — azonban ne várd olly könnyen halálotat

mert bosszúim kegyetlen lesz, — először majd atyádat fogja megölni tömlöczében az éhség, — ezután hozzája vetlek — hogy egy kis ideig atyád' száraz csontjain hizlalhasd magadat, 's később kinzó éhségedben magadat emészd meg. (*Az ajtóra mutat*) Most takarodj, 's gondolkozz.

Ilka. Istenem! ébreszd fel most bennem azon büszke érzést, — melyet születésekor nyer Tőled minden lyánka azért, — hogy vele becsületét védeni tudja. (*el.*)

Nahám, (*reá csukja az ajtót*) Melly bátran beszél felhevültében e' daczos lyánka; — de semmi, a' félelem majd megtanítja őt józanabbul gondolkozni, — és hiszem, — hogy Kúty se lesz balgatag éhséggel küzdeni midőn jól élhet. (*Ismét zörögnek kívülről*) — Úgy bizony soká várahoztak a' ficzkók, — épen jókor jönnek. (*ajtót nyit*)

KILENCZEDIK JELENÉS.

Nahám, *Markos,* *Talpas,* később több *Czinkosok.*

Nahám. Hozott a' szerencse legények.

Markos. Magunk is igyekeztünk Uram.

Nahám. Eddig kedvem szerint jártatok el a' dologban, megérdemlitek a' jutalmat.

Talpas. Hiszem bizony Uram, nehéz is volt ottan ám ama vén emberrel bálni, — hogy megtámadtuk tüstént kardot rántott, 's úgy villogtatta mint valamely fiatal bajnok; — mi ketten nem is győzhettünk volna, de én minden esetre négy derekas 's talpas pajtásimat vittem magammal, és így az öregem ám legényesen megcsikarván, a' kijelelt váromladékba huzoltuk.

Markos. Én pedig a' szép lyánkát markoltam fel, 's parancsod szerint kastélyodba vezettem.

Nahám. Emberül megfeleltetek várakozásomnak, de mit csinál az öreg tömlőczében, van e mit ennie?

Talpas. Jajgat Uram lyánya után, — míg meg nem éhezik, bár denevéreknel nem kaphat egyéb enni valót.

Nahám. Még pedig élnie kell egynehány napig, 's majd így kinem alhatván baját, önmaga fogja ösztönözni lyányát arra, hogy fogadja el szerelmemet, — és azért te Talpas, kenyeret 's vizet viszel neki még ez éjjel; — add tudtára, hogy lyánya hatalmamban van; 's hogy életét csak bírása eszközölheti, — hogyha tehát életét szereti, úgy ne vonakodjon nekem adni lyányát, máskép' rettegjen boszszúmtól.

Talpas. Értem uram, — mehetnek?

Nahám. Megállj, még közleni valóm van veletek, de hányan vagytok összesen?

Talpas. Hatan uram, de megbirkozunk tizenkettővel.

Nahám. Hol vannak?

Talpas. Kívül fülelnek, — ásítván a' jutalomra hogy eddig is segítettek.

Nahám. Meg is érdemlik, hadd jőjjenek be.

Talpas, (ajtót nyit.) He! czimborák! lépjeteK elő — a' mi jó 's bőkezű urunkhoz. *(Négy czinkos belép.)*

Nahám. Ime fogadjátok az érdemlett jutalmat, *(egy erzenyrt nyújt nekik által)* akartok e nekem ezentúl is szolgálni?

Czinkosok. Mindenben, — csak parancsolj.

Nahám. Esküdtök e nekem hűséget 's engedelmet?

Czinkosok. Esküszünk.

Nahám. Jól vagyon legények, — most egy fontos dolgot kívánok közleni veletek, — kátjátok *(egy levelet húz ki zsebjéből)* nekem a' Nádor jelenti, hogy ezen napokban Béla ifjú király, kevés kísérellel akar Galli-
 cziába utazni, — most tehát gondoljátok meg, hogy

Endre király már nem sokára nyujthatja életé-
pedig ha ő meghal, 's Béla veszi kezébe a' kor
— jaj akkor nekem, jaj nektek is; — mert Bé-
nem szenved többé Ismaelitát honjában, 's beze
kifog akkor pontosan fizetni nektek? — e' mell
ha még fejeteket is az akasztófára magasztaltat
nem jobb volna e tehát őt eligazítani az útból
poklokra küldeni lelkét?

Cziakosok. Meg kell neki halni.

Nahám. Én is azt mondom, — de vallyon é-
het legkönnyebben ezélt érnünk? — én így gond-
hogy midőn ő majd kertem mellett menend, hol
ben lesztek, — akkor sikoltson egy közületek
lemért; ő bizonyosan oda fog sietni, 's akkor t-
tok meg, és mutassátok meg lelkének az útát pok-
lé; — ha e' megtörtént, akkor osztán kényünk-
tünk. — Most kövessetek barátim, akarom hog-
is vígan legyetek 's igyatok pinczémbe a' győzed.
(*El mindnyájan.*)

(A' kárpit lefordúl.)

HARMADIK FELVONÁS.

(Hegyes erdőség, melynek oldalán a Zborói vár-omladék.)

ELSŐ JELENÉS.

De'ső, (Gyula- 's Palkótól karon fogva 's a hegyről vezetve) — később Talpas.

De'ső. (Társaival letérdel 's a földet csókolja.)

Hálá neked Istenem! (felkelnek) Honnunk földjén vagyunk tehát ismét fiai, — oh hogy beljebb mennünk nem szabad, — de másképp nem lehet; — csak addig ne háborgatna valaki, míg szemeimet bezárja a halál; íme látom már mint közelget felém, hogy hideg karjai közé kulcsoljon, — de csak jér barátom! engem nem rémít másokat ijesztő vázad, — jér vidd ki lelkemet e' fonnyadt testből, hogy hamarébb juthasson oda, hol apáim lelkei nyugodnak. (Gyulához 's Palkóhoz) Érzem nem sokára itt hagylak titeket, — ássatok tehát sírt számomra, — tudjátok hogy csak e' czél hozott vissza.

Gyula. Atyám! kedves atyám! igen elvagy gyengülve, — végy erőt magadon, — reméllem, nem fogsz még elhagyni minket.

De'ső. Eleget éltem már fíjam; — hetven évek² terhe nyomja már válaimat, (elkeseredve) ah pedig nehéz ezt viselni olyannak, kinek nincs hazája.

Gyula. Vigasztalódj atyám! — ritkán látogatta még útas e' vadon² belsejét, — én majd a' hegy² szikláí között egy alkalmas üreget keresek, hol meghúzhassuk

magunkat, — és így bár emberek nélkül sanyarún, — de még is csak anyaföldünkön fogunk bújosni; — van nekem fegyverem atyám, — van Palkónak is, — bár nem fűrészthetjük is ezt többé, a' hon' elleninek vérökben: — de azért alkalmasak lesznek arra, hogy tengődésünkre naponkint, egynehány vadakat ejtsünk.

De'ső. Biztatnak szavaid, 's nevedelni érzem erőmet, — nem sejtetem miért, de még kedvem kezd lenni ez élethez, — indulj tehát kedves fiam, keress menedéket, — én majd itt várokozok reád Palkóval.

Gyula. Megyek atyám! — Palkó! ápolgasd addig is a' szegény öreget, *(mennni akar, de megpillantja a' vár-omladékat)* — hah mi ez? egy várdüledék, — erről el is felejtkeztem; ez a' Zborói vár-omladék, — köszönöm Isten! hogy ide vezettél, ezen bémohosodott falak majd szalást fognak nyújtani egy számkivetettnek, — boldog embereknek nincs itt mit keresni, — ők nem fogják háborgatni nyugalmodat; — az éjjeli madarak' vad hűgásai pedig nem tudnak elijeszteni minket *(tovább megy)* — hah mit látok, valaki közelít az omladékhoz, — talán olly szerencsétlen mint mi, — de nem! — ennek gonosz embernek kell lenni, — semmi becsületes vonás nincs arczán. — Atyám! húzzuk idebb magunkat, mert valaki közelít felénk.

Talpas, *(megáll a' vasajtónál.)* Be sokat kell az embernek botorkázni, míg ide juthat, — nyakamat is törhettem volna, ha a' hold nem világítana — most is körül köre, szikláról sziklára, úgy kell ugrosnom mint egy karpátusi kecskének; — de hogy is ne, hiszen csak nem mehettem a' járt úton, mellyen mint mondják olly másféle becsületes emberek szoktak járni, — *(zörög az ajtón)* he bátya, ébren van e? vágy örökre elaludt már? — egy kis edelt hoztam, — tudom hogy éhes.

Kúty, (belülről) Lyányomat 's szabadságomat add vissza, — megvetem más kegyelmedet.

Gyula, (a' bokrok megett) Esküszöm ez Kúty.

De'ső. Csendesesen fíjam, — máskép mindent elrontasz.

Talpas. Lyánod jó kezekben van, — szabadságodat pedig visszaadnom nincs hatalmamban; — de ha szebb helyen 's jobban akarsz élni, az tőled függ; — mert ha kényszeríteni fogod Ilkát uram' szeretetére, 's meggyőződ arról, hogy életedet csak e' mentheti meg, — akkor tüstént jobb helyen fogod találni magadat.

Kúty. Micsoda ördögfaj lehet a' te urad?

Talpas. Nem bánom ha maga Belzeub is, csakhogy jól fizet; — neve Nahám ki e' vidéken parancsol.

Kúty. Illy gonoszlelkű tisztviselői vannak tehát a' királynak, — Endre! Endre! miért kell könyelműség által eltemetni egy hű Nemzetet? — csak engem láthatnál most, avagy tudnád mi történt velem, úgy talán fékezve volna már egyszer a' gonoszság honnunkban.

Talpas. Haszontalan sopánkódsz, nem hallja ezt Endre, Bélát pedig nem sokára örökre megsikesítjük. —

Kúty. Istentelenek! — a' törvényes királyt akarjátok e tehát megölni?

Talpas. Miért ne? — inkább mi őt, — mint ő minket, — most úgy is körmünk közt lesz, holnap erre menend Gallicziába, — már szinte előre látom, melly bajnoki lesz a' megtámadás Nahám' kertjében, — mint dül majd Béla csapásunk alatt, de majd el is fecsegem az időt, — *(egy kulcsot veszen ki a' kő alól, 's megnyitja a' zárt)* — nesze kenyér és víz, — élj jó egészségben, — majd ha Bélát kivégezzük ismét meglátogatlak, hogy Lyányod felől határozásodat halhassam. *(Bezárja 's a' kulcsot ismét kő alá teszi el.)*

Kúty. Takarodj ördögi fajzat, — nem féltem én lyányomat, nemének büszkesége védeni fogja őt a' gyalazattól: — ő magyar lyánka, — annyira elég okos és erős, hogy atya' szabadságát becsülete' vesztésével nem fogja akarni megvásárolni; — a' mi pedig engem illet, — lennék csak most szabad, majd megmutatnám, miket mert egy honfi akkor, midőn törvényes királyát veszedelem fenyegeti.

De'ső, (első lép) Szegény barátom! tehát rajtad is győzedelmeskedett az alakos gonoszság! — de látom, — ezt csak azért engedte az Ég, hogy Béla' életét megmenthessük; — most siess fíjam levenni a' békót szenvedő barátomról.

Gyula. Megyek atyám, a' czinkos már eltávozott 's a' zár' kulcsát egy kő alá tette. *(Felmegy, veszi a' kulcsot, 's felnyitja a' zárt.)*

Kúty. Ki háborgat ismét?

Gyula. Barátod jön szabadításodra, — lépj elő nemes lelkű férjfiú, nem téged illet e' durva tömlöcz. *(Lehánnya róla a' bilincseket — 's kivezeti.)*

MÁSODIK JELENÉS.

Előbbieik 's Kúty.

Kúty. Kinek köszönhetem szabadulásomat? *(megösméri De'sőt.)* De'ső te vagy! — barátomat küldötte tehát az Ég szabadításomra, *(megölet)* oh hogy hálálhatom ezt meg néktek? — én szabad vagyok! — Ilkámát ismét atyai keblemhez szoríthatom, — nem sokára egészen boldog leszek, 's egyedül általatok kedves barátim!

Gyula. Úgy van Bátyám, nem sokára fogod ölelni Ilkát, — kiragadom őt rablója kezéből; — őrizték bár őt a' gonosztévőnek minden czinkosai, — áttörök kar-

dommal ezen ördögi csoporton, — kegyetlen bosszúúrnak áldozom fel azt, ki dühömben gátolni merészel; — jaj annak ki eddig bújja kezeivel az ártatlant illetni merete, — most csak Ilkám' szabadulása, 's gyáva rablónak kiontott vére engesztelhet meg engem.

De'só. Lassan fíjam lassan, — nem tudod e, melly veszély fenyegeti az ifjú királyt? — egy kis késedelem, 's Béla a' czinkosok dühének lesz feláldozva.

Káty. Igen is Gyula, — előbb ifjú királyodat siess kiragadni a' veszélyből, — én azután Ilkát magam is kiszabadítom.

Gyula. Háh kegyetlen eset! 's Ilkám addig rablója' bújja karjai között rettegjen az erőszaktól, — mihez fogjak most? — kinek nyújtsam előbb segéd kezeimet? ismét két szent kötelesség! — ah de mit hűledezek? — Ilka te' tudod mint szeretlek, — te megengedsz hogy midőn királyom veszedelemben forog, akkor téged szenvedni hagylak, 's előbb királyomat, bár élek, halok, védni sietek. *(Kardot ránt)* Édes apám' adománya kedves vas, *(megesókolja)* csak vadakra valál már szánva, — nem reméltem más hasznodat, — tedd most nekem azon szolgálatot, mellyet eldődímnék tettel! hogy addig míg Magyar élni szeret, senki ne merje bántani királyját. *(Palkóhoz)* akarsz e' követni Palkó!

Palkó. Bizonyára uram, én is tudom királyomért forgatni a' fegyvert.

De'só. Csak siessetek fíjaim, — az égi erő edze mejjeiteket, — hogy a' királyt megmentvén, mint győzteseket ismét ülelhesselek. *(Gyula 's Palkó el)* — Most magunkba maradtunk barátom, — míg fíjam vissza térend, beszéld el mint jutottál ez omladékba?

Káty. Szívesen, — de mint látom te gyenge vagy, üljünk le.

De'ső. Már nem annyira, mert hon' levegője táplál, — azonban még is leülhetünk e' szikla darabra.
(*Leülnek*)

Kúty. Halljad tehát barátom, — alig történt szív-reható elválásunk, — midőn Endre király' könyelműségén, — 's balsorsodon gondba merülve, Ilkámval Zboró felé indulván; nem meszsze ez omladéktól, egynehány pribéktől megtámadtattam, — sikertelen vala ellentá-lásom, pusztán hangzott el Ilkám' esengő kiáltása, csak győzött az istentelen nagyobb erő, 's én Ilkám'tól elvá-lasztva bilincsekben ez omladékba hurczoltattam; — rab-ságomnak nem adódott más oka mint az: hogy az Ismae-liták, kik ellen az utolsó Ország-gyűlésén hevesen ki-keltem, tőlem is menekedni akarván, — Nahám által, ki e' tájékon a' kamara' dolgaira ügyel, engem elfoga-tattak; — az álnok Nahám annál inkább, hogy Ilká-mat bírhasa, végre hajta rajtam czinkosai által a' go-noszságot; — érzés nélkül feküdtem osztán egy ideig tömlőczöm' penészes falai között, míg az omladék' szá-zados lakosi, — a' halál-madarak' vad sivitásai feléb-resztettek, 's a' legelénkebben tüntetek előmbe szigorú helyzetemet; — így valék egy nap és éjjel, midőn a' pribékek közül egy meglátogatott, — mit beszéltem ve-le; 's végre mint szabadúltam ki? tudva van előtted.

De'ső. Tudom igen is, — tanúja valék a' pribék beszédjének, — így tehát barátom, téged is legyőzött a' hont emésztő mételey; de ne csüggedjünk ezért, — bizzuk az Istenre ügyünket, — nem enged ő veszni egy Nemzetnek, mellyet eddig is őrzött; — igaz ugyan, hogy még sokat kell szenvednünk, — de megtanult már szenvedni a' Magyar, midőn őt honja' szent ügye se-gédre kiáltja. — Most húzzuk meg az omladék mellett magunkat, — ott biztosabb lehet baráti érzelmink' köz-lése, — látod Kúty, csak igaz marad az: hogy nem

egészen szerencsétlen addig az ember, míg egy jó barátot ölelhet.

HARMADIK JELENÉS.

(*Nahám lakása.*) — Nahám, később Ilka.

Nahám. Nem sokára korlátlan lesz hatalmam, — 's velem együtt szabad minden Ismaelita és Zsidó, — Béla csak most vala mellettem, 's nem sejtve veszélyt távozott tőlem; — éppen jó hogy egy keveset itt kell mulatnia, — így könnyebb a' diadal; — ő egy fél óra múlva nem lesz többé! — Endre király pedig, valamint a' Nádor' levele mutatja, halálos ágyba' esett, — örülj Nahám, — rövid idő után nem lesz parancsolód, — úgy van, annyira csak bírok még pénzzel, hogy majd egynehány ezer emberrel jármot húzassak, 's egy roppant szép vidéken uralkodhassak; — most már bátran mehetek Ilkához, ő maga fog esengni kegyelmemért, 's hatalmas urának önként nyújtja majd kezét, mellyet előbb daczosan megtagadott a' hegyke. (*Kinyitja az oldalajtót*) — Látni akarlak Ilka, 's egyszer'smint vágyok tudni, mire szántad magadat tegnap olta.

Ilka. Szeretném, ha soha nem látnálak, — határozásomat még tegnap tudhattad, én semmit se változtatok.

Nahám. Ne gerjesz haragra szép Ilka, — ne legyél kegyetlen önmagad eránt; — látod én részemről minden áldozatra kész vagyok boldogságodért, — gondold meg tehát melly szép jövő vár reád karjaim között, — tehetségem messzire kiterjed, — mindenemmel parancsolhatsz, szóval még gondolatod is tellyesítve lesz tőlem.

Ilka. Ne vesztegesd haszontalanul szavaidat, — én álhatatos maradok; — add meg szabadságomat, vagy eresz tömlőczömbe.

Nahám, (magában) Nem olly könnyen megy, mint gondoltam, *(nyilván)* még egyszer kérlek Ilka, ne rohany önként veszélybe, — íme térdeimre omlok *(letérdel)* Angyali lélek! — csak egy szót hogy nem útálsz, — hogy még lehet reményem kezedhez, — e' nekem elég, 's azonnal elhozatom atyádat a' vár-omladékjai között.

Ilka. Takarodj gyalázatos! szívemből útállak, — tudd meg hogy erőszakos rablóját egy lyány se tudja szeretni.

Nahám, (haraggal) Engem útálsz? — háh balgatag kevély! érezd tehát mit tehet egy úr rabszolgájával.

Ilka. Nekem uram nem vagy — atyám 's királyom az én törvényes uraim; — te csak rejtekben hatalmaszkodol rajtam, — mert nem tudván gonosz tettetted királyom, — nem nyújthatja segedelmét nekem, — de hiszem az Istent, hogy nem sokára napfényre jönnek már tetteid — 's akkor meglakolsz minden ártatlanért, kinek eddig vérét szoptad.

Nahám. Még boszszantani mersz gögős teremtés! — jól van tehát, hogy ezentúl remény nélkül szenvedj, tudd meg, hogy Endre nem segíthet többé, mert halálán van, — Béla pedig, ki most itt van, ezennel megelőzi atyát.

Ilka, (magában) Istenem segítj! — Béla itt! *(nyilván)* Mit mondasz tehát csakugyan Zborón volna Béla?

Nahám. Úgy van, de ne gondold hogy segíthetne rajtad. — Most az előbbeni csinos terem helyett, takarodj e' földalatti nedves tömlőczbe, *(megnyit egy földalatti rejtekajtót)* fonnyazd itt bilincseidben magadat, — sopánkodj Gyulád után, — én azonban leütetem öreg

atyád' fejét, 's felkonczolt testét, minekelőtte éhséged' kínjaiban önnmagadat rágnád, — eledelre hozom neked, — hogy kit makacs viseleteddel megöltél, egészen emészd meg, — most menjél helyedre.

Ilka, (tetérdei) Óh! könyörülj legalább szegény atyámon!

Nahám. Te könyörülhettél volna, 's még se tettet atyádnak azt, mivel tartozol; — e' dölyf eloltá bennem a' könyörületesség' minden érzését, (*dühösen*) most csak pusztítás, 's kegyetlenség lesz minden tetteimben a' jelszó! — egy magyar rabszolgaló merte megvetni szerelmemet, — hah! de ezt megboszszúlom az egész Magyar-Nemzetben! — e' naptól fogva, a' menydörgő Ég' első villámja zúzza össze csontjaimat, ha egy kezembe került Magyar eránt könyörületességet érzek, — atyádfijainak majd általam és sorsosaim által kiontandó vére reád kiáltson boszszuló átkot, mert kevélységed merte megvetni Nahám' szerelmét.

Ilka. Óh Nahám! — de ha én csak azért vetettem volna meg szerelmedet, mivel velem keményen bántál.

Nahám. Lyánka! jól meggondold mit beszélsz, — engem meg nem csalhatsz.

Ilka. Még eddig senkit se csaltam meg, — de látod ugyan mit tettem én első tüzemben, midőn magamat atyámtól elválasztva láttam, — (*magában*) csak most bátor lelket, Mindenható Atyám!

Nahám, (ellágyulta) Ilka lehetséges e ez? — hihetek e szavaidnak? — te engesztelődél, és én remélhetek?

Ilka. Kifogod e fogságából menteni atyámat?

Nahám. Mint mondam, ez tőled függ.

Ilka. Tőlem függ? — úgy hát meg kell szabadítanom.

Nahám. Úgy angyalom! óh hogy téged' megsérthettek, — remélhetek e még bocsánatot? — Ilkám! angyalom! mindenem! — jer karjaim közé, — bocsáss

meg nekem! (megöleti, — azonban Ilka kihúzza kardhüvelyéből a' kardot 's eltasszítja.)

Ilka. Hatalmamban vagy gonosztévő, — nem védheted most magadat, — kionthatnám fekete véredet, ha vele kezeimet mocskolni akarnám, — de minthogy maga Béla van itt, — hozzá sietek, — várjad törvényes uradtól érdemlett büntetésedet. (El.)

Nahám. Háh ördög! pokol! — így legyalázva egy lyánka által! — mit tegyek már most? — ha Béla még élni találna — akkor oda vagyok, — most itt nem lehetek, — elkell húznom magamat.

NEGYEDIK JELENÉS.

(Oldalt kertkerítés látszik.)

Béla, Mária, Blanka.

Mária. Kedves férjem, melly szörnyű szegénység kínozza itt mindenütt hol átmentünk, a' földnépét.

Béla. Mind ezek az elhatalmazott Ismaeli kény' áldozatai.

Mária. Mindenütt csak pusztaság, — az elrongyolt pajtákban, csak halálszín fogta lakosok, kiknek egy darab kenyeret Ismael úrtól alacsony szolgálattal kell érdemelni.

Béla. Illy nyomait szokta maga után hagyni a' gonoszság, kedves Máriám! — én örülök hogy te ezeket láthattad, — mert hiszem, hogy egykor mint Királynéban, a' letiport szegénység benned fogja találni annyát.

Mária. Benned pedig Magyar-ország' attyát, 's megmentőjét fogja tisztelni. — De mond meg csak Bélám — igaz lehet e a' mit Nahám mondott atyádtól, hogy halálon lenne?

Béla. Én nem tudom, de ha igaz miért jelenti ezt Dienes Nádor előbb Nahámnak, mint nekem, — itt rosznak kell lappangni a' dologban, — Dienes' ravasz-ságát ugyan jól ösmerem, — Nahám' vonásai pedig legkissebb becsületet se mutatnak; — de végére kell járnom mindennek, — itt maradok még vagy két nap, 's az alatt megvizsgálom a' vidéket, — ha igaz hogy atyám halálán van, úgy az ország' nagyjai tudtomra fogják ezt nekem adni, 's akkor fel kell hagynunk Gallicziai útunkkal; — haza kell sietnem, hogy királyi pálczámat kezembe vétén, gátot vessek az elterjedt gonosznak, 's érdemek szerint büntessem az istenteleneket. (*A' kerítés megett hallatszik: segedelem! segedelem!*) — hah mi ez? segedelemért kiáltnak valamelly szerencsétlenek, — térjetelek egy kevéssé vissza kedvesim, — itt a' mint látom nem szánakodástokra, de férfi erőre lesz szükség (*ismét hallatszik: segedelem! — segedelem!*) — Csak hamar Máriám, térjetelek vissza Blankával, — 's várakozatok reám.

Mária. Az Istenért vigyázz magadra, 's mennél előbb siess hozzánk.

ÖTÖDIK JELENÉS.

Béla, Markos, Talpas, 's még két czinkos — később Gyula 's Palkó.

Béla, (a' kerítéshez közelít.) Várakozz szerencsétlen, sietek segedelmedre, — hol vagy? (*a' czinkosok kiugornak.*)

Markos. Mi vagyunk a' szerencsétlenek, mert akasztófára kerestetel; — de előbb te halj meg, minthogy ez történjen.

Béla. Háh istentelenek! nem tudjátok e? hogy én vagyok Béla, törvényes királytok.

Markos. Jól tudjuk hogy Béla vagy, — de nekünk az királyunk ki jól fizet 's nem bánt, — 's azért fogjátok meg czimborák, — te pedig Talpas, minthogy szomjúzod a' dicsőiséget, — mutasd ki lelkének a' helyet hol kúdorogjon.

Béla, (kardot húz) Ne merészelj gonosztévő, mert itt leled halálotat.

Talpas. Ha ha ha! királyocska, félünk is mi tőled, *(megragadják, 's Talpas mejjének erányozza a' kardot)* — jól akarnálak találni.

Gyula ('s Palkó kivont karddal) Megálljatok pokol' kölykei, — utólért az Isten' büntető haragja, — előbb ti száljatok a' poklokra, — minthogy szentségtelen kezetek királyomat megsértse. *(Közéjük vág, a' czinkosok rémülve eleresztik Bélát, védelmezik magokat, de végre futásnak erednek.)*

Talpas. Il a' berek, nád a' kert. *(Elfutnak.)*

Gyula. Uram Király! vigyázz magadra e' vidéken, hol az erőre kapott gonoszság életedre törekszik — azonban ha még veszély fenyegetne, — leszünk segedelmedre.

Béla. Nemes lelkü ifjak! ti életemet mentettétek meg: — egy királyt, ki a' Magyar-Nemzetet egykor boldogítani akarja, ragadtatok ki sírjából; mellybe segedelmetek nélkül, a' haramiáktól már már örökre taszítatott volna; — nektek nem csak én, de a' hon is halával tartozik, kiket jutalmazzak tehát? tudni akarom, — mondjátok meg kik vagytok?

Gyula 's Palkó. Magyarok. *(Elmennek.)*

Béla. Itt hagytak engem, — legszebb tettekért nem kívánnak jutalmat, — még nevőket is elhalgatták, hogy megne halálhassam, mit hű kötelelességből tettek. — Nemes lelkek! Magyarok vagytok tehát, azt én a' nélkül is tudtam, mert illy szép és nagy tetre, mindig kész

királyáért a' Magyar. — — Istenem adjál mindig illy honfiakat! 's akkor a' Magyar-hon századokon túl dicsőül fenntartja létét.

HATODIK JELENÉS.

Béla, Mária, később Ilka, Blanka, a' Lovász és Inas.

Mária. Béla te magad egyedül, — mit jelentett az előbbeni zivatar? — mit a' fegyver-csattogás? én egészen elrémülve valék 's Blankát elküldém, hogy a' lovász és inas fegyvert ragadván, tüstént itt legyenek.

Béla. Már nem szükség kedvesem, — a' te álmod itt, hol nem is gondoltam már bétellyesedett — én megtámadtattam, már sírom' szélén valék, midőn két védangyalaim kiragadtak a' gyilkosok' kezéből.

Mária. Ah hol vannak, mutasd elő őket, hadd köszönhessem én is védelmüket.

Béla. Nem vágnak ők arra lelkem, — eltűntek; mert királyokért tett szolgálatjokért nem várnak jutalmat.

Mária. Eltűntek a' te védangyalid; ki ment meg tehát téged, ha borzasztó álmod egészen bétellyesedne? — ha a' dühös farkasok kettős számmal 's erővel rohannának reád? — csak két kísérőnk van; — mit tehetnek majd ezek a' nagyobb erő ellen? ah Bélám ne késsünk itt, de térjünk atyádhoz.

Béla. Ha atyám beteg, — bizonyosan vissza térrünk; de addig itt kell maradnunk, míg erről hiteles tudósítást kapok; — ha ez idő alatt is veszély fenyegetne; — hiszem, hogy Istenem ki most megtartott, ismét elküldi védangyalimat mentésemre.

Ilka, (kivéülről) Hol az ifjú király? — csak hozzá vezessetek.

Blanka. Csendesen Ilka, itt vagyunk már. (*Blanka Ilkát vezeti, ki Nahám' kardját most is kezében tartja, — a' lovász és inas fegyveresen követik.*)

Ilka, (térdre esik Béla előtt) Engedj meg Uram Király! egy szegény lyánkának, hogy lábaid előtt esedezhessen meghalgatásáért.

Béla. Mit látok! — Kúty Ilka te vagy e? — mi hozott ide? kelj fel, (*felemeli*) szólj mi bajod lyányom!

Mária. Mit jelent e' kard kezében? — tedd le jó Ilkám, itt már bátorságban vagyunk.

Ilka, (megsókolja Mária' kezét) Nem addig fejedelmi Aszszonyom, míg megnem nyerem, hogy kihalgatásom után elégtételt, 's atyám' megszabadítására segéd kezeket nyújtnak; — máskép e' karddal önamagam rohanok a' gonosztévők közé.

Béla. Mindeneket megteszünk jó Ilkám! — de szöllj, ki mert bántani? 's hol édes atyád?

Ilka. A' legkínzóbb fogságban, az éhség' gyötrései között; — ah talán épen most ejtik rajta istentelen rablói az utolsó halálos csapást! — pedig csak az Ég tudja mily ártatlanok vagyunk. — Ez előtt egynehány nappal a' száműzött De'sót és fíját kísértük Galliczia' határaig; midőn visszajövet hat czinkos megtámadott, 's atyámat bilincsekben hurczolák el tőlem; — ájulva rogytam ekkor a' földre, 's midőn feleszméltem, már a' gonosz Nahám' kastélyában lettem magamat, — azolta mindig bújja szerelmével ostromlott az utálatos; de nem győzhetvén, már boszszújának kívánt feláldozni; — midőn véletlenül megtudtam szavaiból, hogy itt vagy Uram Király, — ekkor a' szabadulás' reménye merészsé tett engem; — színleni kezdém szerelmemet, 's az ölelés közben kardját kihúzván, megszalasztottam a' gyávat,

— magam pedig ide siettem, hogy igaz boszszúmban, 's édes atyám' szabadításában segedelmért esengjek.

Béla. Nem is tagadom ezt meg tőled jó Ilkám, — nyugtasd meg magadat; a' jó Isten' segedelme által, hiszem hogy vissza adom atyádat; — de előbb tudnom kell, hol szenved a' szerencsétlen? — ezt csak Nahám, az ördögnek szülötje mondhatja meg nekem, 's azért még el nem illant hozzá sietek.

Mária. Te Ilkám velünk maradsz, míg eljön atyád.

Blanka. Neki nyugalomra van szüksége, majd lesz nekem gondom reá.

Béla. Majd később kedvesim, most Ilkának velem kell jönni, hadd lássa a' rabló minden gonoszságának fényre jöttét, 's reszkessen ez ártatlan lyánka' tekintetétől, kinek becsületét elrabolni akarta.

Mária. Úgy engedd, hogy mi is követhessünk, ha nem épen Nahámhoz is, de legalább hogy közel lehessünk hozzád; — mert itt egy pillanatra is félünk nélküled maradni.

Béla. Ne féljetek kedvesim, mert ott fenn a' mennyei Atya, ki a' legutolsó féregre is vigyázz — még el nem felejtkezett rólunk. (E.)

HETEDIK JELENÉS.

(Nahám' lakása.)

Gertrúd, később Béla 's Ilka.

Gertrúd. Így la, szépen megjárom, — az ebéd kész 's nincsen kinek hozzája ülni; — annyira kipusztult egyszerre az egész kastély, mint ha Isten bocsáss! a' manó vitte volna ki őket; — bizony pedig nem is tudom, ha nincsenek e minden szolgálk urammal együtt

valami sátánnal szövetségben, — mert hát minek volt az Istenadta sok bort felhurczolni, 's mellette egész éjjel tombolni, káromkodni, fegyvert köszörűlni, és tudom is én egyebet mit csinálni, mintha épen háborúba mennének; — egyszer kétszer kérdeztem is mire valók ezen készültek, mert csak illik tudni a' gazdaszszony-nak mi történik a' háznál; — e' mellett pedig meg csak jó az öreg a' háznál, — de szépen megfeleltek ám öké-mék: mi köze kendnek ezekben vén anyó mondák, menjen kavarja inkább a' rántást mert megkozmásodik. — De jól van jól, én elmehetek, csak vigyázzatok hogy hátaitokat is ne vakarják valahogy a' varjúk, mert mint látom nem igen jó úton jártok; — az előbb is épen nyúlat spékeltem, midőn kivont karddal rohant ki egy lyánka uram' szobájából, — Nahám uram pedig tüstént utánna mintha esze veszett volna, ide 's tova futkosott az udvaron, — magához vette a' még itt maradt két szolgát, 's elment, csak a' kapufától vett búcsút; már az ebéd is kész, még sincs itthon; — de épen most jönnek, mintha lábdobogást hallanék, — ugyan kik lehetnek ezek? (*Béla 's Ilka betépnék.*)

Béla. Jó napot! hol a' kend' ura?

Gertrúd. Azt csak ő tudja, nekem nem mondotta.

Béla. Tehát mi kend a' háznál? ha ura' hollétét se tudja?

Gertrúd. Én Gertrúd vagyok, Nahám úr' gazdaszszonya, kelmetek szolgálatjára.

Béla. De még hol gondolna lenni urát? mert dolgom volna vele.

Gertrúd. Azt nem tudhatom, mert hogy ez a' szép lyánka az előtt szobájából kardosan kifutott, — uram azonnal két szolgájával eltűnt a' háztul.

Béla. Így hát kedves Ilkám! hol keressük atyádat?

Ilka. A' mint egyszer mondotta, valamely vár-omladékban kellene lennie, — de hol? azt nem tudom.

Gertrúd. Itt közel nincs más vár, mint a' Zborói vár-omladék.

Béla. Először ezt fogjuk megvizsgálni, — de előbb mutassa meg kend, hol szokta irásait tartani az ura?

Gertrúd. Én gazdászszony vagyok, mindenre vigyáznom kell.

Béla, (*magában*) Soká nem mulathatunk (*nyilván*) én meg királya vagyok, kinek engedelmeskedni tartozik.

Gertrúd. Hú, hát illy a' király! no csak tessék parancsolni szolgálójával, én engedelmeskedek; — egynehányszor láttam, hogy uram ím itt ezen asztaliókba rakta leveleit.

Béla, (*kinyitja*) Megkell néznem valljon mit írt neki a' Nádor atyám, betegségéről, (*kiveszen egy levelet*) épen az ő írása, (*olvas*) „Barátom Nahám! itt jól foly a' dolog, Endre halálán van, többé ki nem vágyúl; ha őt az ifjú király már megelőzte volna, szeretném, — mert így könnyen valósulásba hozhatnánk tervünket, 's feloszthatnánk az országot; — három nap múlva egynehány katonákkal Béla visszahívatatása' ürügye alatt nálad leszek; — tudom hogy őt már haszontalan fogom keresni, és így mi már félig boldogok vagyunk. — Nem tehettél okosabbat minthogy Kútit a' Zborói vár-omladékba zárattad; — e' nekem igen tetszik. — Élj szerencsésen, nem sokára látjuk egymást. (*A' levelet zsebjébe teszi.*) Óh áruló, mit vétettem ellened? hogy életemre törekedsz; — épen ma harmad napja hogy e' levelet írta, így hát még ma itt kellene neki lenni, — jól van, csak siess csúszó féreg, itt várakozik reád az Ég] boszszúja; — napfényre jöttek már álnok terveid, de most egyszer ezeknek végrehajtásában, elvonta tőled segédmet a' sátán; — csak siess ravasz kigyó, — atyámat

ugyan elcsábíthattad, — de nem engem; — épen jó hogy katonákkal jósz, mert ezek hasznomra lehetnek. — Most kedves Ilkám mennünk kell, hogy itt ne találjon a Nádor: — délután majd hitvesem mellett maradhatsz, míg én Zboró várát megvizsgálom, 's kedves atyádat bilincseitől megszabadítva — vissza-hozom.

(A kárpit lefordúl.)

NEGYEDIK FELVONÁS.

ELSŐ JELENÉS.

Béla, Mária, Ilka, Blanka, a' Lovász és
Inas.

Béla, (a' lovászhoz.)

Készen vagytok e mindennel?

Lovász. Készen Uram Király, 's jól felfegyverkezve minden esetre.

Béla. Most tehát mennünk kell kiszabadítani a' szenvedő ártatlant, 's megbüntetni a' gonoszt; — ki nem csak a' hont hű fiaitól megfosztani, — de törvényes királyát is orozva meggyilkolni törekszik.

Mária. Kedves Bélám, engedd hogy követhessünk.

Béla. Csak most ne kedvesem! jelenléted akadály lehetne célom' tellyesítésében, — a' vár-omladék úgy is mindentől el van hagyatva, ott reánk semmi veszély nem vár.

Mária. Így hát miért ne mehetnének veled?

Béla. Csak azért Mária, mert így menetelünk igen szembetűnő volna, — a' ravasz Nahám ezt valahogy észre vehetne, 's még akadályt tenne Kúty szabadításában, én ezt elakarom kerülni, 's titkon szabadítom ki tömlöczéből, — hogy így az istentelen Ismaelitát, épen midőn nem is gyanítna, — kiszabadult két előbbeni rabjaival meglepthessem, 's nyomban olly halállal büntethessem, millyet érdemlett ezen ördögök kölyke.

Mária. Segítsen az Isten Bélám, — de én még is tartok valamitől, mert ki nem mehet álmom eszembül.

Bela. Bíz az Istenben, ezen bizodalom sok veszélytől védett immár engem, — most is reméllem, hogy nem sokára mint egy ártatlan szabadítója térek vissza; — addig te is itt maradj Ilka, 's légy nyugodt, míg majd atyád' karjai között lehetsz. — Most hív szolgálaim kövessetek, — sietnünk kell, *(megöleli Máriát.)* Isten veletek! *(Ez.)*

Mária. Ő elment 's engem halálos nyugtalanságban hagyott. — Oh Istenem! mikor lesz már, midőn a' Fejedelm' személyét nem fogja rettenteni veszély alattvalóinak körében; — mikor lesz az az idő, midőn Magyarország megtisztulván szennyeitől, — a' Királyt, a' Nemzet hűségében vetett bizodalom, 's ezt viszont a' Király' szeretete 's bizodalma boldogítani fogja.

Blanka. A' jó Isten ezt se tagadja meg tőlünk, — szüntesd büslakodásod' fejedelmi aszszonyom, nem félttem én Belát, mert őt védangyalai által órzi a' Mindenható.

Ilka. Én is reméllem, hogy nem sokára itt lesz megszabadított atyámmal. 's mi ismét boldogok leszünk.

Mária. Lenne bár! hogy ne csalódnátok reménye-tükben, de ha még is késnének, — utánnok megyek; fogtok e követni?

Ilka. Ki szívesebben mint én, csak hogy atyámat láthassam.

Blanka. És én, ki mindenben örömmel engedelmeskedek.

Mária. Most kedvesim kövessetek a' vár-omladékra szolgáló terembe, — ha láthatnánk valamit.

MÁSODIK JELENÉS.

(Nádor lakása.)

Dienes, Gertrúd, 's Katonák.

Dienes, (magában) Endre megholt már, és Béla kit előbb gondoltam a' holtak' számában, még él; — ez nekem nem egészen tetszik, — íme most az Ország' Nagyjaitól vagyok kiküldve, hogy Bélát felkeresvén a' kormányra híjjam, — és én még is szeretném ha csak holt testjére akadnék; — de mind e' mellett, ha Béla valahogy ismét kigázolna a' veszélyből, 's így tervem ledöntve; — én mint áruló bilincsekben hurczoltatnék Nemzetem előtt a' vesztes-helyre! — hah poklok rémjéi! ne ijesszettek, — — segély sátán! — rosszszül érzem magamat.

Gertrúd. Az Istenért mit akar a' pokollal, és a' szent kereszt veszítse sátánnal? Uram Nádor! én Istenfélő aszszony vagyok, és borzadok, ha csak említik is Isten bocsáss azt a' feketét; — szolgálók inkább valamivel ha rosszszül van; — a' kamara 's pincze kulcsai nálam vannak, — készítek e valami melegítőt?

Dienes. Nincs szükségem reá, — pokolbeli tűz melegíti keblemet; — de mondja meg kend nekem, régen ment e el az ura?

Gertrúd. Csak kevéssel az előtt, hogy Nádor Uram belépett, — mert reggel valami katonás kardos lyánka szaladt ki tőle, — ez után uram, mintha Isten bocsáss megbódult volna, szolgálival fegyvert rántott, 's utánna iramlott; — az alatt míg ő oda volt, a' király is meglátogatott minket, de minthogy uramat nem találta, elment; — végre csakugyan midőn már soká várakoztam az ebéddel, egyszer megjelent nagy zavarodva, — de

alig mondottam neki hogy a' király itt volt, 's hogy délután a' Zborói vár-omladékot akarja megvizsgálni, — midőn egyszeribe felfegyverkezni parancsolta minden szolgálait, 's velek elsietett; — minekelőtte nekem meghagyta volna, hogy ha Nádor úr eljön, mondjam meg neki, hogy nem sokára ő is az omladékhoz induljon, hol nagy öröm fogja várni személyét.

Dienes. Köszönöm segedelmedet sátán! már most megnyugszom, — te jól gondolkozol Nahám, — azonban én veled együtt ez életben még sem lehetek. — Te Bélának, én pedig majd neked 's czimboráidnak mutatom meg a' poklokra vezető utat, — 's így ellenem minden gyanú megszűn; úgy van, e' mellett maradok, én katonáimmal az omladékhoz megyek, — 's ha majd Béla nem lesz többé, akkor mint boszszúló jelenek meg, 's a' pribékeket urokkal együtt kardra hányatom; — ezután majd vissza térek, 's barátimmal osztozhatok a' hounal. — Hallya e Gertrúd?

Gertrúd. Hallom uram.

Dienes. Kaphatnak e katonáim hamarjában valami enni valót?

Gertrúd. Kamara 's a' pineze nyitva. csak parancsoljon Nádor uram.

Dienes. Adjon hát nekik szaporán valamit, mert nekünk is az omladékhoz kell mennünk; — én addig itt leszek a' mellék teremben.

Gertrúd. Szívesen szolgálok mindennel. *(El a' katonákkal, Dienes pedig a' mellék terembe.)*

HARMADIK JELENÉS.

(Erdőség 's a' Zborói vár-omladék.)

D e's ő, Kúty, később Gyula 's Palkó.

De'ső. Késő jön Gyula, — talán megsebesítetett, — vagy pedig a' királyt tartóztatja magánál, — de még is nehezen, — nem árulja ő el édes atyát.

Kúty. Majd eljönnek ők, addig is beszéld el barátom, milly szerencse hozott téged szabadításomra?

De'ső. Nem bánom, legalább nem lesz unalmas a' várakozás; — halljad tehát: — Alig mentünk egy mért-földet túl a' határ-széle, midőn a' gondolat mi valék? 's mire jutottam most, ostromolni kezdette szívemet, — akaratom' ellenére is eszembe jutottak hetven éveim, melyekből ötven egyedül honni szolgálatomat teszi, — fájdalom fogta sebhelyeimet, melyeket királyomért itt ott tagjaimon viselek, — és még is ezekért annyit se érdemelni, hogy egykor testem' porait ez anyaföld takarna, e' nekem tűrhetlen kín vala; — bádjattan rogytam a' földre, — fíjam 's hív Palkóm tüstént segédemre valának; az én kedves Gyulám elfojtani akarván keserűségemet, vigasztalni kezdett; de szavai még inkább nyilazák atyai szívemet, — mert láttam melly derék fiját vesztette benne a' hon; — illy kínzó gyötrelmekről leszujtva, már nem reméltem túlélni a' napot, — kértem Gyulámat, vinne vissza Palkóval legalább a' határszélre, hogy honnom' földjén, melly hetven évig táplált — áshassák meg síromat; — ők engedelmeskedtek, inkább vittek, mint mentem, mert nagyon oda valék; — végre sok botorkázás után ide érkezünk, — itt már jobban kezdém érezni magamat; — menedéket kerestünk tehát, 's reád találtunk Barátom.

Káty. Sokat szenvedtél barátom! — majd letapodott immár a' gonoszság; — de hiszem az Istent, hogy még leesik az árulók' álarcza, és te mint a' vítát dicsőül kiállott bajnok, jelensz meg Nemzedet előtt, mely most nem képes vesztedet eléggé siratni. — De mintha lábdobogást hallanék, — valaki jön.

De'só. Bizonyosan a' fiam Palkóval, — épen ők!
(*Gyula 's Palkó előlépnek*) Hozott Isten fíjaim, — szerencsésen jártatok e? — mentve e Béla?

Gyula. Mentve atyám, Isten segedelmével; — rémülve szaladtak szét gyilkos támadói, hogy késő térünk vissza oka az: mert alig távoztunk el Bélától, midőn a' pribékeket ismét egybegyülekezni láttuk, — mi új veszélyt sejtve meghúztuk magunkat; — láttuk hogy Nahám két fegyveres szolgálával a' czinkosokhoz érkezett, — velek jó soká beszélgetett, végre együtt eltávoztak; — ekkor látván, hogy már nincs szükség reánk, ide siettem Palkóval, ki ugyan ügyesen forgatta a' kardot.

De'só. Tudja e Béla kik mentették meg?

Gyula. Nem atyám, — hogy Magyarok, azt igen, — de nevüket elhalgattam.

De'só. Okosan fíjam, jer szívemhez, (*megöletli*) mely sokkal jobb sorsra volnál érdemes!

Káty. Barátim! valami fegyveres emberek közelítenek.

Gyula. Ez Nahám czinkosaival, — csak el innét, (*a' bokrok közé rejtik magokat.*)

NEGYEDIK JELENÉS.

Nahám, Markos, Talpas, 's több czinkosok.

Nahám. Legények! bőrünkbe jár a' dolog — győzedelmi dicsőség vagy akasztófa, e' kettő között egy

vár mi reánk; — vigyázzatok, ne menekedhessen ismét valahogy mint eddig, — hogy tüstént itt terem, — bizonyos; — mert midőn most veletek valék, akkor Béla Ilkával nálam volt, — az együgyű Gertrúdtól kicsikarta leveleimet, 's boszszút esküdött ellenünk; — de ettől szabadúlnunk kell, — 's azért most, midőn Kúty szabadítására ide jön, bátran megtámadhassuk, és eligazíthassuk útunkból.

Markos. Esküszöm, hogy előbb elveszek, minthogy ismét megszabaduljon.

Talpas. De ha ismét reánk támadnak mint az előtt?

Markos. Mi a' patvar hozna most ide azon kölyköket?

Talpas. Kölyök, vagy ördög, akármí, elég azon, hogy jól megszabdalták hátamat.

Markos. Hátadat? — ha ha! jele hogy jó vitéz vagy, — de semmi pajtás! — hamar beszokott forni az ebcsont.

Talpas. Nincs mit nevetned, mert a' te csontjaid sincsenek a' szelid galambéból össze szedve.

Nahám. Barátim! nincs időnk enyelgésre, — most kell majd harcolnunk leginkább, — ha varjúk' eledele lenni nem akarunk. — E' mellett a' Nádor még ma itt lesz, — ő valamint én, meg fog jutalmazni vitézségtökért.

Markos. Tehát a' Nádor is szemjűhozza Béla véré?

Nahám. Nem is máskép.

Markos. Úgy tehát nincs mitől félned, bátran bízhat sz hennünk, — heten vagyunk, szégyen volna nem győzni.

Talpas. Én e' szégyent soha felől nem élném.

Nahám. Ezen bátor lélek, buzdítson titeket akkor is, — midőn Bélára támadván jobb ügyünkért harcolni fogunk; — most siessünk az omladék megé, — ott várjuk be Bélát? *(felmennek az omladék megé.)*

ÖTÖDIK JELENÉS.

De'ső, Kúty, Gyula, és Palkó.

De'ső. Miket kell hallanom, — tehát a' Nádor is szövetségben van az Ismaelitákkal?! — Istenem! vallyon miért kárhoztattad a' Magyarat arra, hogy örökös vissza-vonásban éljen honfitársaival; — most látom hogy számkivetésemmnek is egyedül a' Nádor főoka, 's még ezzel se elégedvén meg a' ravasz róka, önnkirályát is ki-nek húséget esküdött, megakarja gyilkoltatni; — óh de várj csak gonosztévő! — ezt ugyan nem tellyesítéd, — még a' hetven esztendő De'ső is tudja forgatni kardját, midőn veszélyben forogni látja.

Gyula. Édes atyám! te már gyenge vagy, maradj hátra kérünk, — nélküled is megfelelünk mi a' pribékeknek.

De'ső. Szégyeneld magad fíjam, hát ki tanított tégedet forgatni a' kardot?

Gyula. Igaz! — atyám oldala mellett tanultam mit tudok, — de még akkor erős férfi vér folydogált ereiben.

De'ső. Gyermekek, ne gyalázd öreg atyádat; — most is férfíui magyar vér melegíti még keblemet; — nem szép, midőn a' fiú attya elől elakarja ragadni a' koszorút, — ezt én nem engedem, arass te magadnak, — elbirják még kezeim e' kardot, *(kirántja 's megsúkolja)* régen fürdött már ez honniellen' vérében, nem is reméltem többé olly hasznát venni mint ma.

Gyula. Félek, hogy elvesztem édes atyámat.

De'ső. Engem ne félts, csak te harczolj bátran királyodért.

Gyula. Megtanultam tőled atyám!

Kúty. Illy fíjait számúzta tehát Endre! — 's meghagyta a' viperákat, kik őt 's a' Nemzetet marják; —

itt láthatni, melly nagyon szükség kérni az Istent, hogy mély belátású 's igaz szívű tanácsnokot adjon a' királyok mellé. (*De'sókhöz*) Barátom, én is veled harczolok, — ügyünk szent, lehetetlen nem győzni.

De'só. Én is azt hiszem, — mert a' jobb ügyet segíti az Isten, (*Palkóhoz*) De te Palkó mint látom, már sebes vagy.

Palkó. Kis karczolás uram, — majd befor, én azért kész vagyok a' vitára.

De'só. Derék fiú! te is jobb sorsra volnál érdemes, mint engem követni; — ki nem jutalmazhatlak.

Palkó. Jutalom nekem azt szolgálhatni, ki velem és atyámmal jól tett.

Kúty. A' király jön, — helyünkre barátin.

De'só, (*letérdel*) Mindenható Atya! áld meg fegyvereinket, hogy királyunkat a' gonoszok' cseljei közül kiragadván, — a' honnak vissza-adhassuk, melly őt kedveli és óhajtju. (*Ez a' dokrok megé.*)

HATODIK JELENÉS.

Béla, a' Lovász és Inas.

(*Menydörög 's villámlék.*)

Béla. Az Ég beborúlt, — menydörgés 's villámlás előjelei egy nagy zivatarnak; — melly megrettentheti ugyan azt, kinek szíve nincs helyén; — óh de nem engem; ki az ártatlan szenvedőrül megyek levenni békóját, mellyet a' gonoszság fűzött reá; — illy emberi tettben nem akadályozhatják a' mindent szétzúzó menykövek az embert, mert hogy embertársával jót tehessen, felette lebeg az égi gondviselés, 's azért nem is rettentnek most engem a' villám' durrogásai, — mert ezen

szent ösztön, hogy embertársamat, 's mint király hű jobbagyomat szenvedni ne hagyjam, 's az elhatalmazott gonoszságot megbüntessem, — lelkesít engem, — óh melly nagy örömet szerzek majd Ilikának, hogy attyát, 's Kútinak hogy lyányát vissza fogom adni, *(követőjéhez)* és ti hű cselédim ezen szép tetteben majd velem részesültök.

Lovász. Ezen örvendünk Urunk Király! *(villámlík.)*

Béla. Nem félték a' zivatartól?

Lovász. Nem, mert Urunk mellett vagyunk, 's az Isten' angyala velünk.

Béla. Utánnam tehát az omladékhoz! *(felmennek.)*

HETEDIK JELENÉS.

Előbbiek, Nahám czinkosaival, később De'ső, Kúty, Gyula és Palkó.

Nahám. Rajta legények, fogjátok el a' vakmerőt, ki e' szörnyű zivatarban ide közelíteni merészelt.

Béla. Ah! ez Nahám' szava, — ő tehát a' gyilkosok' vezére; — ki mer engem gátolni az ártatlan' kiszabadításában?

Nahám. Én, kinek leveleit eloroztad, — ki ellen halálos boszszút esküdtél, akarom ezt megelőzni.

Béla. Mit kívánsz tőlem dühös féreg?

Nahám. Életedet, rajta legények!

Béla, *(kardot húzza)* Megálljatok vadfajták, — önnkirálytok vérével akarjátok e fertőztetni szentségtelen kezeiteket? — de előbb fegyverünk éle igazítsa el, kié legyen az igaz ügy.

Nahám. Ti csak hárman, 's még ellene mertek állni dühönnök? *(De'ső, Kúty, Gyula és Palkó, kivont fegyverrel jönnek.)*

De'só. Nem hárman, de többen alávaló lelkek! — megálljatok! előbb én halok meg, minthogy királyomat veszedelem érje.

Nahám. Háh! poklok' lelkei segéljete! — elvagyunk árulva, — csak bátran czimborák, mert oda leszünk mindnyájan.

(*A csata tüzzel kezdődik, — nevekedik a villámlás, — Markos elesik, — a' pribíékek hátrálnak, — Talpas megfutamodik, a' többi utánna.*)

Talpas. Utánnam, ki nem akar a' varjúk eledele lenni.

Nahám. Áh ti elhagytok! — oda vagyok! — most legalább te váratlan vendég adózz segedelmedért. (*De'sónek vág, ki lerogyik, — Nahám a' hegy oldalnak szalad, — Gyula utánna.*)

Gyula. Gyáva szörnyeteg! érezd mint boszszúlja meg a' gyermek attyának elestét, (*mídon kergetne — Nahám villámsujtva elesik*) háh! nem engedi tehát a' boszszuló Ég, hogy fekete véreddel mocskoljam kezeimet. (*Lejön 's attya' testéhez tér del.*)

Béla, (*ki eddig a' történeteken csudálkozva elmerült.*)
Óh mindenható Atyám! — melly sokkal tartozok Neked, hogy a' bizonyos veszélyből, melly éltemet már kétszer fenyegette, védangyalim által ismét kiszabadítál. — Kúty, én téged akartalak kiszabadítani, — 's te már szabad vagy, — mint lehetett ez?

Kúty. Ezen áldott lelkek által Uram Király, kik most személyedet másodszor megmenték; — a' számfűzött öreg De'só fijával és szolgájával egyedül azok, kiknek életünket köszönhessük; — De'sót csak azért hozta vissza a' sors e' tájékra, — hogy békóimat levegye, 's osztán királyáért dicsőül meghaljon.

Béla. Lehetséges e? — engedj meg könyörülő Ég! megcsalattatott atyámnak, — ki legjobb polgárjának

érdemeit csak számkivetéssel fizette, — add! hogy mi-
ben ő hibázott, én helyre hozhassam. (*A' haladókló De'só-
köz mennek.*)

Gyula. Atyám, nyisd fel még egyszer szemeidet!
— ne hagyj el atyai áldásod nélkül! — óh hogy hasz-
nos életednek, mellyet számtalan csatákban megkímélt
a' háború' dühös angyala; — most egy gonosztévő szent-
ségtelen fegyvere által kell végződnie.

De'só, (akadozva) Az én áldásom szálljon reád és
Ilkádra fiam, — hogy a' hon 's király benned, és uno-
káimban, hű fiait találhassák, — — érzem hogy sebem
halálos, — nem meszsze az utolsó lélekzet; — óh de
azért édes a' halál, — mert királyomért szenvedem.

Bela, (megfogja De'só kezét) Barátom! te dicsőül
végzed pályádat, — itt a' halál' kapuja mellett fogadd
el halás köszönetemet; — csak egyre kérlek — halgass
meg! hogy mint fiú szegény atyámért, ki elősmervén
érdemeidet, téged ártatlant büntetett — esdeklek előt-
ted, — bocsáss meg neki nemes lélek!

De'só. Már megbocsátottam, — a' királyok is em-
berek — hibázhatnak, — csak arra kérjétek az Istent,
hogy hű embereket adjon mellétek. — Barátom Kúty,
nyujtsd te is kezedet! — én meghalok, — már érzem
— Isten veletek! (*meghal.*)

Bela, (feláll 's a' halotra mutat) Így tanult hon-
jáért 's királyaért meghalni a' Magyar! — irigylésre
méltó halál! — melly büszke lehet a' hon, midőn illy
lelkű férfiakat kebelében táplál.

Gyula. Már megholt, — épen most repült ki áldott
lelke; — óh éa mindentől megfosztott ifjú! hová for-
duljak most?!

Bela. Keljél fel fiam, — hadd nyugodni a' holtat,
— te életemért önnmagadét már kétszer koczakáztattad,
— fogadd köszönetemet.

Gyula. Csak kötelességemet teljesítettem, mellyel minden polgár tartozik királyának.

Béla. És miért halgattad el előbb nevedet?

Gyula. Valjon lehet e a' kötelesség teljesítésével kérkedni? — azonban Uram Király, ha tettemet még is jutalomra méltatod, — úgy egyet kérek: — engedd hogy sereggedben mint közlegény szolgálhassak!

Béla. Méltó fija bajnok atyádnak, — jer szívemhez, (*megüteli*) szálj atyád' várába, — bírdad dicsőséggel őseid' birtokát; — legyél a' honhoz 's királyodhoz oly hív, mint eldődik valának, — (*trombita-szó hallatszik*) — Mit jelent ez? ah! a' ravasz Nádor katonáival közelget.

NYOLCZADIK JELENÉS.

Dienes, Katonák és az előbbieik.

Dienes, (*zavarodva magában*) Háh mit kell látnom! Béla él! — (*nyitván*) Üdvezlég Uram Király! mint szomořú követje atyád halálának, a' Nemzet' nevében jöttem ide, hogy királyi személyedet a' kormányra meghívjam, 's a' várakozó népnek vissza adhassam.

Béla. Miképpen tudta a' Nádor hogy most itt vagyok?

Dienes. Nahámnál vagyok szállva, ott tudtam meg Uram Király.

Béla. Nahám' udvarában valál tehát? háh ravasz róka, — menj ott villámsujtva fekszik czimborád, — feküdj reá, sírasd meg; — napfényre jöttek már gonoszságid áruló! — ki nem féltél királyod' jó szívével jitzani, — közöttem 's atyám között az egyenetlenség' tüzet nevelni, — leghívebb fijaitól a' hont megfosztani, —

reszkess most a' törvénytől nyomorúlt, — melly sanyarún szokta büntetni az illy áruút.

Dienes. Óh én egészen elvagyok árulva Uram Király!

Béla. Halgass nyomorúlt; — bár csak hamarébb itt lettél volna, — hogy így tanúja lehetnél mint halt meg gonoszságod' áldozatja, — legalább a' lelkiösméret dúlt volna kebledben, hogy az ártatlant annyira letapodni nem rettegtél.

Dienes. Ah! dúlhatott volna e inkább mint most, midőn pokolbeli kínok szaggatják keblemet; — háh sá-tán ha ennyire megcsaltál, nyisd meg hát a' földet, hadd nyeljen gyomrába, — hogy ne lássák szemeim Béla' kezében a' királyi palczát.

Béla. Nem soká fogod látni istentelen, — mert az első Ország-gyűlésén ítélet alá fogom terjeszteni számtalan gonoszságodat, 's kegyetlenül kitolatom szemeidet, mert nem érdemlik hogy világot lássanak; — akkor majd szemek nélkül tébolyogj a' földön, — fonyaszson lelkiösméreted' mardosása, 's érezd a' beszszülő Ég' büntetését, (a' katonákhoz) Katonák! e' szempillantástól fogva őrizet alatt tartásátok e' gonosztévőt, ki nem uratok többé, — egynehányan pedig siessetek elfogdosni Nahám' czinkosait.

Palkó. Uram Király! én vezetni fogom őket, hogy hamarébb kézre keríthessük a' czinkosokat, (a' katonák Palkóval el, — 's egynehányan a' Nádort vezetik körül.)

Dienes. Miért nem sujtott agyon a' villám? minekelőtte illy gyalázatot értem.

Gyula. Hálá néked igazságos Ég! hogy ártatlanságunkat fényre hozván, megbüntetted a' gonoszszágot, — így az atyám mint igaz honfi halhatott meg; — én pedig Nemzetemet 's Királyomat ismét szolgálhatom.

KILENCZEDIK JELENÉS.

Előbbiek. **Mária**, **Ilka**, **Blanka**, később **Palkó**,
(vezeti a' czinkosokat.)

Mária. Mit jelent ez? — Béla te veszedelmesen kívül vagy? hálá az Égnek! (karjai közé kulcsolja.)

Béla. Ezen nemes lelkeknek köszönhetem ismét életemet.

Ilka, (meglátja atyát, karjai közé rohan) Atyám!

Kity. Kedves Ilkám! ismét együtt vagyunk tehát?
(Gyulához) Gyula! te nem is köszöntöd Ilkádat?

Gyula, (ki eddig elmerülve atya' holt teste mellett van, — Ilkához szalad 's átkarolja) Ilka te vagy? — nem csalódom e? — óh nem! — ó az! — ím most itt atyám' meghidegült tetemei felett esküszöm, — nem ragad ki többé senki karjaim közzül.

Ilka, (rémülve) Atyád megholt?

Gyula. Megholt kedvesem, igen is, — de dicsőségesen.

Ilka, (a' holtához térdel, 's kezeit csókolja) Oh! hogy atyai áldását meg nem nyerhettem!

Gyula. Haldoklásában tégedet is megáldott ó Ilkám, — nem felejtkezett el rólad.

Mária. Ezek megérdemlik hogy boldogok legyenek.

Béla. Valóban meg, mert büszke lehet a' Magyarhon ha illy fijakat szülhet, — boldog a' király ha illy alattvalókkal bírhat. (Gyulához és Ilkához) Fijaim! hagyjátok nyugodni atyátokat, — én majd holt testét őseitek' sírboltjába vitetem; — megadván előbb neki az utolsó tiszteletet, mert megérdemli, hogy elődei' hamvai mellett nyugodjanak porai.

Gyula. Köszönöm Úram Király! — de kérlek erősítsd meg előbb e' szent frigyed, mellyet atyám' hideg tetemei felett ezen angyalal kötök.

Béla. Legyetek boldogok, — vezesd hölgyedet atyád' varába, mellybe királyi hatalmommal vissza helyheztetlek; — neveljeteK olly fíjakat, kik egykor a' hont és királyt úgy szolgálják mint ti.

Ilka. Édes atyám! add te is atyai áldásodat reánk!

Kúty, (fejökre teszi kezét) Tellyesedjen kívánság-tok; — áldjon meg az Isten gyermekim, és engedje hogy késő unokáitokat is dédőseink bajnoki vére melegítse!

Palkó, (a' katonákkal vezeti a' csíkosokat) Itt vannak a' gonosztévők, Úram Király!

Béla. A' te szolgálatod se maradjon jutalom nélkül hív szolgál, — ezután Nemeseim sorában te is méltó helyet foglalhatsz.

Talpas. Mi pedig czimborák! csak elnem kerülhetük az akasztófát; — a' mint látom Nádor uram, kegyelmed is kelepczében van, — mivel jutalmaz meg minket?

Gyula. Istenem! melly igazak szent útaid, — utóleri haragod a' gonosztévót, midőn nem is gondolna, — 's felemeli az ártatlant midőn nem is vélne; — mentsd meg kérlek ezentúl illy gonoszoktul az országot, és add! hogy a' Magyarat nem önnhaszna, de a' közjó buzdítsa minden tetre, — hogy ne nézze mi eddig, de a' mi most jó; és ne kövesse azt, mi képzelőleg 's mulandóul csak némellyeket; de a' mi tartólag az egész Nemzetet boldogítja, — így bizonyosan századokig fel fogja tartani létét; — 's majd az utókor örömmel emel egykor hálaemléket azoknak; kik boldoglétének alapját jó előre letették. — —

(A' kárpit lefordúl.)

11.

ÚJHELY-VÁR.

Magyar Hősi Rege, a' XVI-dik évszáz'

homályiból.

Egy Istent, egy Hazáért
Égett hajdan durván hív,
Egy Műkért, Nyomolyaért
A' törzsekbe Magyar szív.

KISFALUDY SÁNDOR.

Nesztelen csend ült a' Zemplényi bérczek' ormain. Halvány képpel tünt el a' nap a' láthatárról, 's lenyugtát sem Zefirek' lágy fuvalmaikkal, sem fülmilék alkonyi zengzétökkel nem tisztelék. Az aranyszín esthajnal után legfelebb gyászban jöve fel az éj a' fellegek' emelkedő tornyai, 's mint egykor a' semmiség' korában, — sötétség látszik uralkodni mélyen és magasan. — El volt dúlva Hazánk az enyészet' szelvészétől; kietlen volt szép földje, mint őszi dér után a' mezci virány. Mohács' vértől ázott síkján testhalmokba zárva feküdt a' magyar dicsóosság. — 's a' reitentő ég' nagy haragja utolsó ítélet' menyköveit láttatott villogtatni Nemzetünk felett. — Gyászolt minden és félt, — 's nem méltán e éppen az irtózatoss vész

után, — holott annak emléke még a' legkésőbb embernyom' 's ivadék' keblét is méltó gyászszal fogja elboríthatni? — A' gyász, — a' félelem halgatást parancsolt városban és mezőben, — csak a' gyámtalan özvegyek', a' szülétlen árvák' jajkiáltásai hásíták meg olykor a' nyugvó légkört. — De most megszűntek a' jajszők is, — derültebb remény' balzsama kezde a' sebhedt szíveken előmleni, — 's úgy tetszett, maga az ég száná meg Magyar Nemzetünket, a' vétkes, a' kevély, de már ájtatos 's alázódott Nemzetet; — maga kíváná gyászolni mintegy enaek sorsát az éjnek fellegiben, — 's hogy a' föld e' gyászt ne lássa, 's ne tudja a' bóldog pillanatot melly könnyíténdi szenvedéseit, szent malsztját csendes álmok' szárnyain küldé le rá. —

Égi béke lebegett a' szurokszín homályban Újhely-vár felett, 's a' mily csendes, a' mily nyugalmas e' béke vala, épp' oly csendes, épp' oly zavartalan volt a' világi történetek e' páratlan zavarjai közt is Ráskai Magdalénnak lelke; — ki most e' várat választá menedéknek, mellyben szenvedésit kinyughassa, — mellyet most talán éppen ő érte védett oly hatalmas karral a' béke' angyala. — Azomban nem volt üres keble a' bánattól sem. Csak egy évvel ez előtt veszté el a' fekete emlékü Mohácsi harcz' véres csatáji közt kedves férjét Antalt, a' hívet, a' nagyot, a' Palóczi fényes Grófi-ház' legutólsó, legdicőbb sarjadékát. Borongás lépé ezért őt, és külső 's belső gyász; — de mint ő maga hős, és lelke magas, úgy gyásza is hőshöz illő, 's bánatja egy emelkedett erény vala. Gyászolt ő, de nem férjének a' hír' mezején esett iríglyendő halálát könyvezé; — siratá inkább a' haza fényének alkonyba lett hanyatlá-

sát, — mellyet ez irígylendő, ez elszánt, e' dicsó halál — megnem örökíthete a' déli ponton.

Szinte harminczadik évében éfetének még egész kellemmel, és bájalakkal, mint déli pompájában a' keblét szemérmesen kitért rózsaszál; — aszszonyi fennség-ülte hajnalszín arcza, 'annyi gyász, annyi szenyvedés közt is derült homlokkal, derültebb lélekkel, 's fájdalom! egyedül, és özvegyen. — De nem hevité valóját semmi tűz, azon egyen és tisztán kívül, melly a' hon', a' hit', és thrón' javáért vérenek minden csöppében lángola; — nem olvasztá szívét semmi tolvaj indulat, — férjének a' halál' karjaiba lett dőlte után is, ő néki egyedül és dicsó emlékének élvén; a' házas élet' és állandó hiveség' kötelét fel kíváná tartani e' magányban, 's az őt férjével örökösen egyesítő síron innen is. — Illy fennséges, illy haza' széplelkű lányához illő érzemények feszíték meljét most is; — midőn a' nap' lerázott terhe után, a' sötét éjnek e' csendes perczein, — lankadt tagjait egy újítóbb álm nyugalmának vágya által adni; — körül nézvén elébb a' várban mindent, és mindent háborítlan, és baj nélkül lelvén, alvó szobájába tére meg, — hol egész fényében, és tisztaságában állott még azon ágy, — mellyet a' hősszellemű, a' feledhetetlen Gróf Palóczival történt menyegzőjekor, — kettőjöknek egyedül, ő néki úgymint, és férjének számukra, az illetetlen szűzesség', 's nemes lánggal gerjedő szerelem' gyéniuszi vetének. — Ez ágy vára most is pihenésre Grófnénkat. — De nem hajtá fejét le addig; nem engedé szeméit a' lágy szenderedés tündér lepleitől lezáratni, — míg ájtatos szíve' oltáráról imádság' illatját nem bocsátá fel

Istenhez, 's a' békésen eltöltött napért egy buzgó hála-ének nem zenge ajkán. — A' levert, a' szenyvedő magyar népért könyörge ő, nem köny és törődés nélkül, de bízva és reménylve abban, ki egykor még hőldogabb időkkel, szelídebb ragyogvánnyal derítheti fel Pannon' egén a' dicsósság' reggelét; — imádkozva kívána menyország' üdvét, imádottn férje elköltözött lelkének, esdekelve kére áldást hív jobbágyira 's vitézire, kiket a' Nemzet' testében villongó pártoskodás' lelke nem hatott meg; — kik mind utolsó dobbanásaig szívőknek, Grófnéjokért élni halni készek; most (ah! változó sors!) e' kis várnak szűk körében mind jelen voltak.

Nem végzé még fohászait a' nagylelkű Grófné, — térden álla még, 's szemei az ágyfeletti szent keresztben függének, — midőn kegyes elmerüléséből hirtelen, egy váratlan, egy előre nem is képzelt jelenet által fölrezzentődött. Ajtajának csendes benyílását hallá ő illy szokatlan órán, melly felől tartozott tudni minden várbeli: — tudta is hogy az magánynak és imádságnak órája. Boszszúsan és remegve néze hátra, ki mené és miért háborítani őt szent elragadtatási közt, és mennyire elcsudálkozék, maga előtt látván Ulrikot, a' vár' kormányzóját, ki neki egyszer'smind leghívebb udvarnokja volt.

„S te illy késő, illy szokatlan időben nálam, jó vitézem (szólt a' Grófné csilapúlva felhevülésiben a' némán álló Ulrikhoz)? — véletlenül bontá e' meg valamely eset várunkban a' csendet, vagy kívülről fenyegeti e' elborító veszélyt azt? — Szólj Ulrik, — te motszanatlan álsz, és halgatsz, — halaványult képeden ve-rejtek csöppekben lebeg egy eddig általam nem ösméert zavarodás. De bár mi irtózatossá légyen

is a' zivatar, mellyel mint arczvonásidból kinézem szemben mennünk kell; — változott e kérlek, — gyengült e szívünk azólta, hogy a' Nemzet' alkotmányát megrendítő Mohácsi vésznek örvényes zajain sebhedt, de rendületlen lélekkel átevezénk? — lehet e még nagyobb romlás, pusztítóbb vihar, — melly az ennyi setétes napokon felemelt és derült fővel átküzdött Magyaroknak homlokára, félelem és halálos borongás' alakját vonhatná?"

„Aszszonyom! (mond Ulrik emelkedő szózattal), ösmerém mindig férjfiás lelked' erényeit, — nincs vizály, melly rémülve lelné szívedet; nincs szenyvedés, — mellynek mérgelt íveit békétúréd' érczbástyái csudásan ne vernék vissza mejjedtől; most csendesüljön a' láng, mellyel benned a' hősi tűz fellobbana, — a' vár csendes és bátor mindenfelől.“

Grófné. 'S miért még is hogy háborítasz engemet, 's irigyleni látszatol mintegy tőlem a' pihenést, mellyet boldogítástok gondjaitól elnehezült fejem méltán érdemel meg? miért, hogyha a' vár csendes és bátor mindenfelől, — te még is félsz és remegsz?

Ulrik. Lehet, hogy bátor és nyugalmas a' hajlék mellyben lakunk, menydörgő háborúval küzd még is a' szív, melly keblünkben dobog, lehet, hogy kívül rajtunk szent béke él, körülünk gyönyör tenyészik és boldogság, — belsők még is pokolbeli kínok örvényiben sülyedez; 's ha ez így, — ne ingjon e a' ház mellynek belső tűz égeté el tartalékait? És még is egy kegyes pillanat, — egy könnycseppje a' szánakodásra gyúladt szemnek, 's a' csend, a' boldogság zavartalan lész belől úgy, vagy még inkább, mint kívül. —

Grófné. Ulrik! nem értelek, minden szavad egy fejthetetlen rejtény előtttem. — Szólj kérlek nyiltan, és kebled kiöntve, 's homálytalan beszéded óldja a' csomót meg, mellyet önmagad kötél.

Ulrik. „Kimondom hát Aszszonyom! bár éltemben kerüljön is azt, mi több napok, és éjjek alatt legrejtélyesb titok vala. — Hogy illy késő jelentem nálad meg, azért tevém; mert tudám hogy magad vagy. Titkomat nem kívánám hogy halja más, mint az Isten, te, és én, és csak mi hárman. — Tiszteltelek mindig páratlan lelkű Grófném, 's te engemet becsültél; — szolga valék elébb, 's hogy hívnek és igaznak lelél, megengeded hogy többé szolga légyek. Fegyveremmel és véremmel óvám házad' fényét, — 's az köd és homály nélkül csillogott, míg férjed' áldott emlékű Grófunk' halála, 's közromlása a' Nemzetnek ezt is sötét gyászszal nem borítá el. — Nem vala már többé védangyal, kinek szárnya alatt nyugalmas és bátor légyen életed. Hogy hív valál Ferdinándhoz, országunk' új és törvényes Attyához; — Zápolya lón ellenségeddé. Idegen és pártos órsereg szállá meg minden váraidat. — Elkelle hagynod Patkot, nemzetséged dicsőségének lakhelyét; Perényi Péter, Zápolyának híve ült abba bé, és te annyi földeknek aszszonya, e' kis várba szorúlva valál kénytelen fejedelmi hatalmú férjed' elhínytát gyászolni. — Majd' itt is haddal törének ellened Perényi' népei; egy pillanat, egy hibás mozdulat, e' vár se tiéd többé; és te földönfutó leszel. De szent Atyánk segélyt küld le menyből; — óriási erő, 's bátor lélek ömlik el szíveknek és karomnak lankadásin; — elszántság és hősi tűz' lángja csapja meg négyszáz

vitézeimnek arczokat, — az irigy ellen vad ezrei megverve és remegve futnak el; és te aszszonyom vérontás nélkül ismét mentve vagy. — E' percz óta belső barátságodra méltatál te engemet. Hogy életed megmentém, tisztelél; mint méltóságod engedé, én is viszont téged' úgy, mint érdemle magas lelked. Érzelmeim, lelkem' gerjedelmei, egyezének egészen a' tieddel; — de minden hév, minden szívdobbanás, csak tisztelet' melege volt még bennem; — 's nem is tudám, midőn megbájoltatva kellemidőtől, elragadtatva lelked' nagyságától, bennem a' tisztelet szerelémme és imádássá olvadt át. Azóta emelkedik mindig keblemben e' tűz, — 's lángja bár tiszta és szeplőtlen is, emésztve érzem szívem általa. — 'S te aszszonyom! még most is csak becsülsz engemet; — nyájasan beszélsz velem, — de csak mint életed' mentőjével, rokon hévvel nem viszondol szerelmemet, 's eddig nem is tudád hogy én szerettelek, 's ah! (jaj nekem!) én sem tudom fogsz e szeretni vagy soha." —

E' szók után elnémult Ulrik ajkain a' hang. Mozdulatlan ált ismét mint előbb, de szétoszla homlokáról a' kétség' és halál' borúja. A' nyílt 's már többé titkot nem rejtő lélek, nyugodtan ült arczain a' szemérem rózsás hajnalában. A' Grófné boszszús komolysággal halgatá ki a' beszélőt; néhány perczekig szinte szótlan vesztegelt, — majd csak hamar lejön minden nehezteletésről; — engedékeny szánakozás vonúla el érzelmein, — 's bár nem segítheté is a' szerelem szörnyeivel küzdő Ulrikot, — a' nemes lélek' és hűség' szellemében lebegvén, így adá válaszsát neki;

„Nagy és rémítő a' merészség mit elkövet-
 tél; — 's ha bennem ugyan azon arányt nem
 tartanak az igazság és irgalom, vagy mit mon-
 dok? ha ezen utólsobbtól nem volna lelke-
 m' nagyobb része elfoglalva; most könnyen nehéz fog-
 ság lehetne részed büntetéseül vakmerőségednek.
 Azomban most maradj büntetlen. Én becsüllek
 tovább is, mint híveimet, mint oszlopát enyé-
 szetre hajlott méltóságomnak; tisztelem benned
 a' ritka nagyságú szívet, melly érczkemény,
 rettenetlen, és elszánt a' hadban; — hű, szelíd
 és érzelő a' békében. 'S hidd el azt, ha most
 még csak Ráskai Magdalén, és nem Palócziné
 volnék, 's mint királyné úgy ülnék szűzességem'
 trónjában, tavaszi ártatlan virággal tűzött
 gyöngy-pártám fedvén koronául fejemet; — bár
 homályos is születésed, 's vezéri pólczra ala-
 csony közrendből emelkedél is fel, — hősi tűz-
 ben; hév és olvadó szerelemmel is kész volnék
 neked kezet oltárnál nyújtani; de haljad most
 Palóczi özvegyét, és remegj, hogy őt annyi éve-
 ken keresztül ösmérve is, illy próbára merted
 kitenni: Palóczi nekem férjem leve, — a' be-
 csület, szerelem, és rokon-vonzalmak' lánczai
 fűzének össze véle, — 's az eskü, a' fogadás,
 mellyet Idvezítónk teste előtt az oltárnál tevénk,
 szenté és örökké erősíté a' kötést. — Élünk együtt
 boldogúl, ő nekem egyem, és én néki egye valék;
 — hazaszeretet, hűség, józan gyönyör bélyegzék
 házasságunkat. Ah! de fájdalom! korán eltűne
 házunkból e' földi meny, — a' haza szólt a' vég-
 enyészet sírjának széliről, 's parancsa, mint min-
 den honfinak, úgy férjemnek és nekem is szent
 vala. — Ó ment segítni a' jó anyán, — de sírba
 dőlt a' védelem közt. Én megmaradtam, — de re-
 ményim és örömem véle haltak el. Ó nincs többé

a' földi életben, — de igen is szívemben most sem él senki rajta kívül; — keblem tele szerelmével, 's nincs üres hely benne, melly idegen szerelmet befogadhatna. Az eskü, melly menyegzőnk napján szent, és örök vala, — szent, örök és bonthatatlan ma is; 's ez a' magyar hűség' tulajdona.“ — —

Villámként haták meg e' beszédek Ulrik lelkének minden rejtekit. — Látta immár, hogy ó mind halálig sors' üldözettje. Szomorúan tündek előtte fel a' reá váró homályos órák, mellyekben szerelmétől elégyve, — egyedül bújdozva a' puszta élet' tövisein, senkitől nem száratva, fog talán még egy kínosabb örökkévalóság' lángjaira bukkan. Elnézve így jövődjét és magát mindenre elszánva, a' keserűségnek szívreható hangján e'ként vön búcsút Grófnéjától: „Aszszonyom! soha illy nagynak még nem láttalak, illy diadalt rajtam érényeid nem vevének még soha. Igen! vágyaimat letiporá egészen győzelmed, de nem szerelmem is. Érzem azt, hogy te győzhetetlen vagy, — hogy nincs ostrom, mellyet nem állnál ki rendítlenül; — de érzem azt is, hogy lángom ólthatatlan. — Most légy bóldog, és szűnjön boszszúd erántam, ki egyébként is szerencsétlen, haragoddal a' szenyvedés és boldogtalanság' példa-képe lennék. Én távolról imádom lépésidet, magányban és magamban fojtva kesergem szerencsétlen egy szerelmemet, míg nem elsenyvedék; 's majd ha én nem lézsek többé, légy te Aszszonyom! olly jó és kegyelmes; bocsáss tüntöm után egy sohajtást, 's szemédnek egy szívedből felszökött forró könyve teremtsen sírom' göröngös ormán örök nyugalmat.“

A' Grófné elvult e' jelenettől borítottatva, — hullámzó kebelével, szorongva és szánakodva nézett az ajtón ki szédelgő vitéz után. Azomban a' női hívség és a' lelki nagyság, elóltának benne újjolag minden szenyvedélyt; 's ó mint előbb ismét indulatlan és egyenlő elmű leve. — De Ulrik' tüze nem csilapúlt, gyötrelmei nem lassodának, — mert nem biztatá a' képzelmek' és bódog álmok' lágy karjain' nem hordozá őt többé a' remény; — 's hol remény nincs többé, nemde ott állnak e' elő kétségnek és pokolnak fúriái? Ah igen is, — ezek vevék körül Ulrikot, ki annyi harcokban, annyi népeken győzelmes; most e' lelkében támadt ellenségtől porig verettetett. Ágyába fekve ő le, kábultan az indulatok szeszélyitől, hogy kiszenderegje bódultságát; — de meszsze, meszsze távoznak szemétől az álm' nyugalmai; — csak rémes alvilági szörnyek, csak szerelem-kísértetek szalongának felé. E' küzdés közt tántorgott benne a' más-ként erős lelki-üsméret is, 's zavart elméjének chaoszában egyaránt forga fel jó, és gonosz. —

Köd borítá még Pannon' téreit. — Homályosan kezdé, 's csak gyenge szürkület közt hasadni még Hazánk' egén Wittenberg' hajnala. Tudatlanság' 's babona' éjjelében szűnyadának még nemzeti műveltségünk' sokra és nagyra fejlődő magvai, — elannyira, hogy fényesb rangú házaink is alig valának szerencsések egy két világos főt előmutatni. — Ált még azon avúlt balvélemény, melly a' közvetetlen és rendkívüli csudáknak lehetőségeket az idő' még e' pontjában is megengedé; — azon könnyenhívés, melly nem általla a' regényes előkor' tündér vi-

lágait is szenteknek és valóknak elfogadni, nem vala megczáfolva és szégyenítve még. Ha olykor támadának is kevés józan elmék, kik lelki szárnyakon felül tudtak egy két tizeddel, sőt századdal is emelkedni korok' silány porfelle-
gin, — vagy félelem, vagy mások rabságában való gyönyör, — vagy hideg és veszélyes önnzés tiltá őket terjeszteni a' keletkező kimivelődés' sugárait. — E' légyen az akkori idők' címjegye, — e' szempontból nézzük mi is a' történetet, melly most csudásan és beleplezve tün előnkbe fel. —

Szívének nyugalmaiban lépé meg Grófnénkat az első, a' legédesb álmom. — A' kiöltött gyertya-fény átlátszhatatlan homályt és háborítlan csendet varázsla az alvó tereimbe. — De most nevelkedő lármák, csattanások bonták-meg a' halgatást; mint midőn a' néma fellelegormokon, — hirtelen robajjal tör ki a' kénszeszű égi láng. Zúgás eredt a' várban mindenfelől, 's a' Grófné is ijjedelem közt rezzent fel ágyának langy öléről. Azomban nem tudá még mi történ ott kinn; — a' szokatlan lármát hallotta csak még, 's csak ettől borzada. — Tető pont-ra hágott rettegése most; — midőn sebesen zörrent az ajtó, 's vakító világosság futott el a' szobának sötét üren. — Ghilányi Judit, az ő házi barátnéja volt az, ki elszórt hajakkal, egy szövétneket kezében tartva rohant hozzá bé; — egy nemes szívű jóézésű asszony, de hijjával még a' szép lélek kifejlett erőinek, — kinek, valamint a' Grófnénak elméjében is, a' babona, és — könnyenhívés nem kis helyet foglalának el. — „Grófném! kedvesem! (kiálta har-

sány de fúlado hanggal Judit) — elvagyunk az égtől hagyatva mindenestől, — végenyészet' éjje szalong várunk és fejünk felett; — kísérelkek, hóltak árnyai jelengetik körülünk ó magok. Az óratoronyból — (ah! még most is szörnyedek!) — — menydörgve és tűz-szörva mint kergeték a' vigyázókat le ók; . . . a' böl-dogtalanok még is lelkök' idvére a' kápolna — csarnokánál álló szent feszület zsámolyához borúlhatának; — a' szentségtelen lelkeket megrémíté, eltünteté a' szent látomány, 's vitézinket megtartá önn hitök. De aszszonyom! nekünk jaj! és e' várnak! én rég mondom: látod, és te nem hívéd azt; mi köznép nyelvén is minden nap pereg, — hogy e' várat már egy időben laktalanná tevék a' más világ' ijjesztő szörnyei; — — nem egy ízben jövendöltem azt is én neked: — ha még egyszer árnyak jelennek itt meg, — e' vár, 's e' hely örökre lakhatatlan, . . . pusztá lesz', — — és bagoly, — — vércse-lakta romjain üvöltve zúg el éjszak viharja.“ — E' szókat tördelve ejté Judit, és a' félelem miatt ajkait többé nem is nyitá fel. — E' szókat tördelve ejté Judit, és a' félelem miatt ajkait többé nem is nyitá fel. — Most mind ketten, — ő és a' Grófné, — lélektelen futottak Glycerhez, az udvar' áldozó papjához; — lelki fegyverekkel elnyomhatóknak gondolván az ellensegeket, kik ellen testi védelemmel nem mertek és nem is tudtak felállani.

A' Pap mély álomban szenderge még, nem érkezett még el füléhez a' csataj, — a' Grófné és Judit alig tudák felkölteni őt; — ki, hogy végre csakugyan felébrede, még sokkal inkább rettegett, mint a' két aszszony is; — mert amazokban legalább mérséklé a' félelmet a' hősi lé-

lek, — de a' tisztelendő atyának ósz fejét kegyes együgyűségen, 's áhítatos ideákon kívül nem laká egyéb. — „Nincs egyéb mentség és tanács — Nagyságos Aszszonyim! (megszólamlá végré az öreg Glycer, csendesülve borzadásiban) — mint menyország' kulcsaival állni ellent a' pokol vas ajtajának; — mig tart hát az éj, — egy szent Mise nyerjen kegyelmet és irgalmat szegény fejünknek Istenünktől, 's tégye áldottá a' sötét óraperczet is, melly átkozott lelkek' órája másként.“ — A' Grófné és Judit megnyugodtak a' Pap' szentséges tanácsain, 's a' parancs azonnal ki lón adatva, — hogy a' vár Szentegyházának ajtaji mindenki buzgóságának tárva légyenek. — Tizenkettőt vert. — Megkondúltak a' fenn torony' harangjai, ezüst hangtól rezgett a' lég'köre; — minden térd meghajolt, — minden kéz mejjét vert, — minden szív emelkedett. Félelem és borzadás, de egyszer'smind hit és remény között mentek a' vár' lakói bé a' templomba, hol a' fenn börtöknak sötétes orkait, csak halotti fényvel világosítá egy lámpa meg, — melly az oltár előtt a' menyezetről függé le. Glycer, hogy innepélyesítse az ájtatos czélú öszvegyülést, gyászos szent köntösben lépett az oltárhoz, mint csak Megváltó szenyvedése' napján szokás. De még alig zendült még a' lelkes orgona, — egyező magos hangjait alig viszonzották még a' szentelt falak, 's a' forró buzgalmú Pap nem mutathatá fel még üdves áldozatját, midőn új félelem, új borzadás futott el újra mindenkinek lelkén:

Csendes méltóságban tünt elő az oltár megül egy vitézi árny, 's a' Grófné, Judit, és a' Nép rémegve üsmerék abban Palóczi Grófot el; bár

a' mélyen lehúzatott sisak, a' hősnek arczát látni nem hagyá is. Halgatás lőn egyszerre mindenfelől, és Glyczer is szoborrá válva a' látománon szolgálatját nem folytatá tovább. —

„Idv néktek, és béke — — híveim! (szólt egy kis haladék után ösmeretlen hangon az árnyútt hős) — száljon ki minden rettegés. szíve-
tekből, nyugott lélek' derúje lepje képetek. — Hozzátok, nem kárhozat, — nem lángok honából jövék fel én; — dicsó fénykör vész engemet körül, 's jutalmam az, mit a' Magyar Hazának és Világnak Istene, menyben csak hú Magyarnek és Vitéznek ad. Az öröklét' e' dízsugári közt lebegtem én, mint védlélek felettetek: — ezek között bocsátkozék le mostan is hozzátok, mint békének követje, — hogy csudáló tisztelet' szikrájit ébreszszek szívetökben azon eróny felett, melyre a' meny' dicsó Királya is felhőtlen és áldó arczal néz mindig alá. 'S te Magdalén! jer most közel felém, — fogj egyszer még kezét velem mint idvezültel, 's illesse arczod' szűz bíborát muló csókom' égi szelleme; — mert te vagy csak hív nő e' világon, ki férjét bár kimulás' éjje zárja is, férjének lesz csak és nem másnak hitvese. Te vagy csak az, ki száz pokol' veszélyei, 's ezer sötét cselek között is angyal maradsz csak és égnek leánya mindig.“

Lelket vón a' Grófné e' beszédre, és minden szót, 's minden hangot égből leszállottnak gondola. Bátran közelge ő az oltár' zsámolyához, szelídeden nyujtá kezét ki a' dicsó, az üdvet elnyert hősalak felé, — és még egyszer a' múlt kor' édenébe vissza bájolódba megesküvék, — hogy: a' kivel kezét fogott, annak csak annak él halálig. És most a' hős az eskü' zá-

logául áldó csókkal illeti a' derék, a' ritkahív nő' arczait; — majd a' néphez fordulva ejtett egy két rezgő búcsúszavat, — kioltá az oltáron égő szövétneket, és többé nem láttatott. — A' Templomot és a' népet mély sötétség borítá el. De megvilágosíták a' homályt, az öröm és fantázia' lángjai, melyeket a' jelentörténet, 's azon boldog elhittség „hogy Palóczi menyben él“ támasztának minden hív kebelben. — E' lángok' szelid fényénél baj és rettegés nélkül hagyák el egyenként a' templomban lévők a' Szentház' csarnokit; — kiki ön nyugvó szobáját kereste fel, — a' hátra lévő éj csendes volt, mint a' sír' völgye, — nyugalmas, mint az öly halál, melly álmaink között, fájdalmat nem bocsátva ránk varázsol-át egy kiesb hazába. —

Felpirúlt végre a' korány, — 's a' milly sötét, a' milly borús az éj vala, — épp' olly derült lett most a' fénykirály' érkezte is. A' Grófné előtt mint képzetek úgy rémlének a' tündér éjji látományok. De hogy azok valóok lehettek és nem pusztatünetemények, bizonyíták ön érzelmi szívének, — mert némileg még most is borzada elnézván a' múltak' félelmes zavarjait, — 's örült egy pillanatban, hogy e' zavarból is végre élet és gyönyör kristály folyamja cserge ő felé. — E' tünődésekben elmerülve lelte őt Gliczér, ki most egy békés reggelt mondva, hozzá bécsúsztogott.

„Atyám! (így szólítá meg a' Grófné egy két idvelés után a' Pápot): nem é, — hogy minden szenvedéseink békességet hoznak és áldást reánk? 's nemde nyugtató öröm árad é keblünkön el minden gyász után? és most nem.

boldog é e' vár, ki félvén a' végenyészet' és pokol' veszélyétől, elhúnyt Grófjában az égtől egy hatalmas védlelket nyert."

„Nagyságos Aszszonyom! (felelt a' Pap), — én egészen másként gondolkodom. — A' múlt éj örökre félelmes, örökre borzasztó lesz én előttem. Igaz lélek, kinek jutalmúl az ég üdvet és örök nyugalmat ad vala, — nem jó többé e' szenyvedés honába a' hazából, hol végtelen gyönyör közt édeleg; — nem száll le a' fényből a' por közé, hogy öszve vetvén a' két életet sirassa a' földit, mellyet elhagyott, — hogy nem oly boldog ez, mint amaz, hová ő emeltetett, — 's hogy a' testtől korlátozott lelkek, bár élhetnének is, nem élnek úgy mint a' tiszták, mint az égiek. — Csak a' gonosz, ki már itt földön is martalékja lett a' kárhozatnak, — kinek már életében is szűk volt a' föld' tágas felülete, mert ön magának, ön lelke előtt búvó rejtélyt rajta nem talált; — csak mondom illy gonosz nem nyughatik a' sírban is háborítlanúl. — Az illyen jár mint vándor szerte mindenütt, — tész borzasztókká a' csendes éjjeket, hogy veszélybe rántsou más is, a' ki még hívó, de gyenge és lerántható. — Grófném! én elhalok, — há észben vészem a' perczet, a' mikor te el nem gondolva a' következt, egy illy gonosznak adtál esküt és kezét. Mert vagy Grófunk, — (mit Isten fordítson el) lett áldozatjává az élő halálnak, — vagy mit inkább, és bátrabban hiszek, egy más gonosznak lelke, — kit egykor ösmerél, ki egykor ége érted, ah! de kit, — mert bűnrabja volt, megvetettél, öltözte fel hites társad' dicsó alakját, — hogy elcsábítson téged mézszavakkal, kicsalja tőled esküd' és kezéd', — törbe vonjon, 's így álja boszszúját rajtad hitlenúl.“ —

Mint a' menynek pusztító kövé, melly véletlen csattan a' házra le, — akként dülák fel a' Pap' e' beszédi Grófnék lelkének minden nyugalalmát. Könyzapor közt borúlt ó Glyczer' vállaira; — ki mint egy felhevült, mint egy égi ihletésű látnok, úgy ált ránczban vonúlt szemöldökkel, — 's még egy egész nap sem lett volna képtelen, rémíteni a' Grófnét beszédivel; de vigasz nálla készen anyyi sem volt, mellynek írjával lágyíthatta volna nem érdemlett szenyvedésit a' nemes szívű Aszszonynak. — A' Grófné hát önmagában kereste vigaszát, másban senkiben is fel nem találhatva azt; és bár rémült is minden pillanatban, — hitte egyszerű'smind, hogy a' meny' Ura igaztalan nem volt, nem is lehet soha; — 's hogy Palóczi, ki még élt, egy Istent, egy hont, és nőt ösmé-re csak; — nem lett pokol' fjjává a' halálban sem — reménylte, hogy bár esküje vigyázatlan és vétkes lett légyen is; — minthogy hűség és tiszta érzelem valának indítóji annak, nem száll rá érte vész 's kárhozat.

„Atyám! (így bocsátá ő magától el a' Papot), távozz innen, ha nem tudsz szólni hozzám a' nélkül hogy ne gyilkolj. Tanúlj elébb vigasztalni is, — hogy a' sebet, mit egyik észtelen, 's így szívtelen beszéded ejtnei fog, — azt egy más szívből jött józan szavad bétudhasa forrasztani tüstént.“ —

Napok tüntek el, és minden békében élt; de a' Grófné mélyen észben tartá a' múltakat, és mindig elborúlva volt. Többször beszélt ő Ulrikkal, de naponkint mind fagyosbak lettek beszédei. Midőn Ulrik lángolt és olvadt is,

ő benne legforróbb érzelem csak a' hideg becsület vala. A' mennyire ő Ulrikot fel sem vevé, annyira gyötrődött és epedt amaz lelkében. —

Mi baj? (kérdé a' Grófné egy vitéztől, ki most lélektelen szaladt le az őrtoronybul a' fegyveresház felé), talán megint kísértének, 's ijesztők illy fényes délben is? — — látom, hogy e' vár többé nem lehet állandó lakja a' csendes békének.

„Nem, — Aszszonyom! (felelt futása közt a' vitéz), — sokkal irtózatosb itt a' veszély, — mert Patak felől roppant nagy sereg jó hadal e' parányi vár felé, — 's elöl Perényi mint Fő-vezér. — Itt lesznek ők e' perczben mindjárt, 's itt vélek a' mi végnapunk is.“

Alig ejtheté ki e' szavakat a' vitéz, — 's reájok a' Grófné még nem felelhete, — midőn hirtelen két ágyúlövés jelenté a' várnak ostromban létét. Fegyverben ált egyszerre minden; — — felkészülve várá a' bizonytalan győzelmet, 's a' bizonyosb halált. De Perényi tiltá a' több lövést, — 's elébb a' vár' Aszszonyával kívána szólni egy két alkuszót magányosan. — A' várat kérte ő fel, és e' kötés alatt békét ajánla annak lakójinak 's szabad menést. De az történt, mit nem reménylett, 's a' Grófnétól e' választ nyeré: „Kicsiny bár Újhely-vár, 's bár gyenge aszszony is csak az, ki bírja ezt, 's parancsol ennek; — de tudja azt is, mint kell lenni nagyoknak; — és kész előbb romokba dőlni zárt kapukkal, mint bébocsátni a' gyalázatot.“ — Csudálta a' Grófné' magas lelkét Perényi Péter, — 's azonnal elhatározá, hogy a' várat épségben hagyva mégyen el. — Azonban még egy próbát vágya tenni; — ohajtá látni, — mennyire erősödhet a' szív egy aszszonyban

meg; — folytatá azért az ostromot, és az ágyúk egyre durrogának. A' Grófné készült a' dicső halálhoz, — és elébb égre egy fohászt bocsátván, — harczon alélt férjének legcsillogóbb hősi köntösét ölté magára fel. Így ált ki a' veszélyek' ellenébe, — mint az oly lelcstanácsu férjfiú — ki bár ég szakad, bár föld omol rá, meg nem riadva dől porába.

És most zörögve nyílt meg a' kapu. Perényi és népe egy része a' várba toppanának; — a' más nagyobb rész a' vérben nem került diadal szót harsogá ott kívül, 's a' hitlen ajtónyitó *Ulrik* vala. — Az árulót Perényi lánczra téteté; — csakót emelve ment, kitárt karokkal a' Grófné felé, ki már néhány lelkes vitézivel, mint lelkesebb vezér várá a' csatát. — Most áltölelte a' dicső aszszonyt, és megcsókolá. „Engedj meg így szolt ő lelkesedve: engedj meg Palóczi' árnya ott fenn, — högy nődet, hazám' hős leányát, e' honfiúi csókkal illetém. E' csók legyen most díjjom 's győzelmem. — Légyen e' vár tiéd örökre Aszszonyom, és bírd a' földet, melly erre néz. — De én egy más gondolék; — ne lakj te e' helyben e' nap ólta, — mert bár tőlem semmi bántásod többé nem lehetne is, — Zápolyának pártos népei könnyen megbonthatnák várad' nyugalmát. Jer velem hát, — és uralkodj mint királyné Patakvárában; — ott húljanak le a' nyugalmas vénység csendes karjai közt életed kellemeinek utolsó, — legdrágább virágai. Jer velem, — ott nyugszik dicső férjed' porhajléka is, melly édes lesz itt néked a' lakás; 's majd egykor férjed mellett a' nyugalom. — Azomban még itt hátra egy dolog. — Hozzátok elő ti emberek a'

hitlen, a' lelketlen árulót, — és most paran-
csombul e' helyen veszítse el fejét az átkozott.

E' végső szavak megrendíték a' Grófné lel-
két, — hideg borzadás futott el tagjain, mi-
dön az egykor tisztelt, a' most vétkes Ulrikot
látá vitetni az *alálra. —

„Kegy néki és irgalom Perényi tőled (szól
a' Grófné), vagy én halok meg, — egy vétek
ért az Ég is megenged.“

„Légyen hát, — (mond viszont Perényi)
— és te élj hitlen vezér, — hogy megbánhasd
e' bűnödöt, 's kegyet nyerjél az égtől is.“ —

„Köszönet néktek dicső lelkek, (felszóla-
végre Ulrik), 's hálá a' vissza-nyújtott életért
De minthogy ez már büntetés nekem, 's a' ha-
lál nálla százszor kedvesebb, lemondok most e
perczben rólla. — Azomban még ez lenne, 's
míg fagyos éj zárná sok könnyben úszott két sze-
mem, — haljátok meg népek! titkomat: Én
égtém Grófnémért, és mindent elkövettem hogy
megnyerjem szivét magamhoz; — de ó hív volt
mint nőhöz illet; tántorítlan és dicső és ma-
gas, — 's én eltebolyodva lángjaim közt, még
egy vétket, egy gonoszt vittem véghez. — Mini
más világ' csudája, úgy jövék elő ama borzasz-
tó éj' sötétiben. — Palóczi Gróf' alakját vévén
magamra fel állutakon esküt csikartam Gróf-
némtől ki; — előre feltévén magamban azt,
hogy bár miképpen is, oltárnál kell állnunk,
nékem és néki. — Ez eskü és azon forró egy-
csók, mellyel illethetém Grófném' ajkait, —
valának itt földön minden jutalmaim; — ezek
fogják csak szenyvedhetővé tenni nékem a' kár-
hozat' helyét is. — Hogy most áruló és hitsze-
gő levék; nem hívtelenségem hozá magával azt.
— Nagynak ösmertem én Perényit is. Tudám,

hogy e' parányi várat lerontani őt a' nemes szív nem engedi; — vártam egyszer'smind, hogy így talán majd megmenekszem e' súlyos élettől. — De nem lett, mit forrón óhajték, és én élek; — most azomban meglész. — Még egy, — — mivel sírba nem szállhatok: — — a' gyalázatos tett, mit elkövettem, nem lesz soha gyalázati'ra a' dicsó, a' páratlan Magyar Nemzetnek. Én nem Magyar vagyok. — A' vad Spanyol földnek egy érzékeny szívű Herczegét haljátok itt Ulrikban szállani, — kit atyámmal a' boldogúttal együtt, ősim' honából Ferdinánd, a' vérengző Spanyolnak, vérengzőbb királya úze ki, — 's az ég, mint szolgát, mint földön-futót, e' fényes Grófi házhoz vezérele.“ — Ezeket monda, az eddig senkitől nem ősmért, a' még nem is sejtett Herczeg, — 's a' lebényt, mellyben burkozva volt, lerázzván, — érdem-czímerekkel csillogó Spanyol, nemzeti köntösben ált a' nép előtt meg; — 's azon pillanatban hogy ezt tevé, egy előrántott két élű vassal nyitott útat keble hulláminak. — Perényi és a' nép csudálkozásának meglepetve a' jelenettől, 's a' Grófné könyeze. „Te sírsz! (így emelé még egyszer fel szavát a' halállal küszdó nemes Herczeg) — ah! ez elég nekem, — 's már felhőtlen derű és fény között nyugszik eddig borús napom le.“

E' szók után, elreppent ajkiról a' hang és élet. — És Perényi, — a' Grófné, — és a' Nép, — bánatos könyek közt kísérik őt örök nyugalmának enyhelyébe.

Juditnak jövendője bétölt, — mert a' század nem éré még el a' középpontot, midőn már

Újhely-vár többé nem vala. Telekesi Imre császári Fő-vezér dönté romokba azt. —

Boldog! ki felnézvén e' romokra, — a' tiszta bölcsesség' vezérfényinél, a' hit és erény' oltárait felkeresi; — ezeknél fogadja első — egy szerelmét, — és titkos vágyat, és vétkes gerjedelmet keblében nem táplál soha!

Cs. Ormós László,
S. Patakról.

12.

Válogatott darabok az ánglus Szemlélő-
ből. Időnkre 's Hazánkra alkalmaztatva
egy Társaság által.

Formam quidem ipsam, Marce fili, et tanquam faciem honesti vides, quae si oculis cerneretur, mirabiles amores (ut ait Plato) excitaret sapientiae.

Cic. de offic.

Nem emlékezem, hogy én valamelly értekezést olvastam, melly nyilván a' kegyességnek szépségéről és szeretetre méltóságáról irattatott volna; a' nélkül, hogy azt mint kötelességet és olyan eszközt vették volna fel, melly minket mind most, mind ez élet után boldogokká tesz. Ezt a' darabot tehát arra szántam, hogy ezen tárgyra nézve egy próbát tegyek, mellyben a' kegyességről annyiban akarok szólni, a' mennyiben maga által méltó a' szeretetre. Csak azt akarom előre bocsátani, hogy ezt a' szót kegyesség, közönséges értelemben veszem, mellyben szokták venni az erkölcsstanítók: és hogy az is értődik az alatt, a' mit a' Theologusok vallásnak, a' világi bölcsek pedig becsületnek neveznek.

A' képmutatás maga is sok becsületet ad a' vallásnak; vagy jobban, igazságos az eránt, 's titkon megvallja, hogy az emberi természet-

nek ékességére szolgál. A' képmutató nem iparkodnék annyira, a' kegyességnek színét felvenni magára: ha nem tudná, hogy ez a' tulajdonképpen való és legerősebbik eszköz, az emberek szeretetének és tiszteletének megnyerésére.

Hieroklestől tanuljuk, hogy a' pogányok között közönséges mondás volt: a' bölcs senkit se gyűlöl, de csak a' kegyeseket szereti.

Ciceronak jeles gondolatjai vagynak, a' mellyekben mindenkor fellebb emelkedik annak megmutatására, melly szeretetre méltó a' kegyesség. A' becsületes embert, ugymond ő: a' ki a' világnak legmeszszebb részében él is; ám-bár semmit se várhatunk is annak jó erkölcsötől, 's legkissebb hasznót attól nem vehetünk is; sőt az is, a' ki ez előtt sok idővel meghalt, a' mi szíveinkben egy titkos szeretetet és hajlandóságot gerjeszt maga eránt, ha annak történeteit olvassuk. 'S a' mi még több, nagyra becsüljük azt, a' ki hazánknak ellensége volt, ha annak hadakozásai igazsággal és emberséggel rendeltetnek el, mint Pyrrhus' háborúi, a' kit Cicero ezen alkalmatossággal említ, és őtet Hannibálnak ellenébe teszi. Illyen a' virtusnak természeti szépsége és szeretetre méltó volta.

A' Stoikusok' tudományja, melly a' virtust igen erőltette, mindenféle jó tulajdonságokat, akármineműek legyenek is, a' kegyes embernek tulajdonít. E' szerint Cátó, azon karakternél fogva, mellyet Cicero nekünk a' felől hagyott, annyira vitte a' dolgot, hogy senkit sem akart szépnek esmérni, mint a' kegyes embert. E' valóban inkább egy csudálatos gondolatnak látszik, mint valamelly bölcs férfiu, igaz vélekedésének; azonban Cátó azt állította. Röviden, a' Stoikusok azt gondolták, hogy a' ke-

gyesség' jelességét nem adhatták elegendőképpen elő, ha csak minden lehető tökéletességeket ezen név alá nem vettek: és azért nem csak előre feltették, hogy a' kegyesség magában igen szép; hanem azt is erősítették, hogy az egész testet szeretetre méltóvá tenné, és a' rútságna minden nemeit elkergetné attól az embertől, a' kinél laknék.

Közönségesen ugy vesszük észre, hogy azok, kik a' jóság érzésének leginkább általadják magokat alkalmasok annak kiváására, hogy az olyanok, a' kik velek rokonságban vannak, más indulatúak volnának; 's könnyen észre vehetni, hogy senki sem illetetik meg jobban a' szép nemben találtató kegyességnek ingerléseitől, mint azok, kik annak nagy csudálásától indítván, azt elcsábítani kívánják.

A' kegyes lélek a' szép testben valóban egy finom kép egy jeles világosságban; 's erre nézve nem csuda, hogy a' szép nemet olyan bájolóvá teszi.

A' mint a' kegyesség általjában méltó a' szeretetre és igen kellemes: mindazáltal vannak bizonyos nemei, mellyek méltóbbak a' szeretetre mint a' többiek: és ezek azok, mellyek bennünket arra indítanak, hogy az emberekkel jót tegyünk. A' mértékletesség és megtartóztatás, a' hit és buzgóság magokban talán szintén olly méltók a' dicséretre, mint akármely más jó erkölcsök. Mindazáltal azok, mellyek az embert a' népnél kedvessé teszik, az igazságszeretet, jótévőség, adakozás, 's rövideden: mind azon jó tulajdonságok, mellyek minket egymás eránt jóakarókká tesznek. Ezen okokra nézve a' vesztegető gyakorta, a' kin más semmi sincs, a' mi őtet kellemetessé tehetné, mint

a' hamis nagylelkűség, sokszor kedvesebb és jobban tiszteltetik, mint a' legjobb szívű embert, a' ki annak hijával van.

A' kegyességnek két légnagyobb ékességei, mellyek azt legszebb világosságban mutatják, 's mindenhol szeretetre méltóvá teszik, a' víg kedv és jószívűség. Ezek közönségesen együtt járnak, mivel az ember mások előtt kedves nem lehet; ha csak ő magában nem csendes. Mind a' kettő igen megkivántatik a' kegyes léleknél, hogy a' komorságot azon sok komoly gondolatoktól vissza tartóztassa, a' mellyeket magában forgat, 's természeti gyűlölését a' vétkek eránt gátolja; hogy igen nagy keménységgé és boszszús rágalmazássá ne válják.

Ha a' kegyesség ilyen szeretetre méltó természettel bír; mit tarthatnak azok felől, a' kik azt gyűlöló és rossz szemmel nézik, vagy megengedhetik, hogy valamelly felekezetnek gyűlölése minden érdemeit kiirtsa egy olly személynek, a' ki ahoz tartozik? Annak mind igen ostobának, mind szeretet nélkül valónak kell lenni, a' ki azt hiszi, hogy csak az ő részén van a' virtus, és hogy senki se olly becsületes, mint ő, a' ki vele a' politikai dolgokban nincs egy értelemben. Különös dolgokban lehetnek az emberek egymás ellen; de az ő gyűlöléseket ne vigyék által olly tulajdonságokra, mellyek magokban szeretetre méltók, 's a' versengés' pontjaihoz semmi közök. A' kegyes embereknek, ámbár különböző céljaik vannak, még is azt kell gondolni, hogy közelebből vannak egymással öszvekapcsolva, mint az emberi nemzetnek bűnös részével, a' melly magát velek egyenlő polgári célokra csatolta öszve. A' becsületes ember eránt, a' ki éltében a' mi ellenségünk, szin-

tén azon szeretetet kellene mutatnunk, a' mellyel természet szerint, mint Cicero az említett helyen mondja: megholt ellenségünkhöz viseltetünk. Rövideden: a' virtust az ellenségben is kellene becsülnünk, 's a' vétket barátunkban is utálnunk.

Czélozok ezzel azon kegyetlen bánásokra, a' mellyekkel minden felekezetekből való emberek azokat illetni szokták, a' kik velek nem tartanak. Hány becsületes személyek és példás kegyességűek nem rágalmaztatnak minden részről? Hány jeles erkölcsű emberek nem tétetnek ki a' közönséges rossz hírnek és pirongatásnak? Azoknak tehát, a' kik akár eszközei, akár szerzői az illýen pokolbéli tselekedeteknek, ugy kell tekintetni, mint olyan személyeknek, kik a' vallással az ó szándékjok' előmozdítására élnek, 's nem az ó szándékjokkal a' vallás' előmenetelére.

Közli *Baranyay Ferencz.*

F O G L A L A T.

	<i>Lap.</i>
Therzacci Gróf FRANGEPÁN GYÖRGY, Szegniának Vegliának 's Moдрánsnak örökös Grófja, kir. Fő-Komornyék-Mester' ábrázolatja.	
1. A' Tudósok' ítélsbéli bottásairól (praejudiciumi-ról) rövid vonások. (Sz. Gy. Mihály Professor.)	143
2. Hontörténeti Töredékek. III. Nagy Lucei Dóczy Orbán viselt dolgaiból. IV. Bakács Tamás. V. Draskovics György, Gróf és Kardinál. (Homonnay Imre.)	155
3. Stibor Vajda, (Némethy Pál.)	175
4. A' Lélek természetéről, philosophiai értekezés. (Szigethy Gy. M. Professor.)	203
5. Értekezés, a' kézművészet' tökélyithetéséről, és a' kézművészetek' nemzetesítéséről Hazánkban. (Iró J. M.)	235
6. A' Higanyzás (Amalgamatio) eredetiről, és az ő különbféle bánás módjára nézve alapított eszképiről. (Szarz Ferencz, Gyógyszeres Kaposvárott.)	263
7. Heraklesz. (Ormós J.)	276
8. Puhabeszédű. (Ormós J.)	—
9. Az ajánlasokról. (Ormós J.)	281
10. A' szamkivetett Magyar. Eredeti Szomorú-Játék 4 Felvonásban, IV-dik Endre Magyar Király' idejéből. (Móczay Imre.)	283
11. UJHELY-VÁR. Magyar Hósi Rego, a' XVI-dik évszáz' homályaiból. (Ormós S. Patakról.)	353
12. Valogatott darabok az Anglus Szemléből. Idönkre 's Hazánkra alkalmaztatva. (Egy Társaság által.)	375

